

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ARCHAISMY V NOVÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU A JEJICH PŘEKLAD DO
FRANCOUZSKÉHO JAZYKA

Vedoucí práce: JUDr. Mgr. Ivo Petřů, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Markéta Krausová

Studijní obor: Překladařství anglického a francouzského jazyka

Ročník: 2.

2023

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne.....

Bc. Markéta Krausová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu práce JUDr. Mgr. Ivu Petřů, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení při zpracování práce.

ANOTACE

Tématem této diplomové práce jsou archaismy v novém občanském zákoníku a jejich překlad do francouzského jazyka. Teoretická část práce se věnuje právnímu jazyku, zvláště pak právním termínům, archaismům, novému občanskému zákoníku, právnímu překladu a překladatelským postupům. Teoretické část popisuje prováděný výzkum a analyzuje vybrané archaismy a jejich ekvivalenty z textu francouzského překladu nového občanského zákoníku s hlavním cílem popsat způsoby překladu a určit míru ekvivalence mezi českými a francouzskými koncepty, které archaismy pojmenovávají.

Klíčová slova: archaismy, právní jazyk, právní překlad, nový občanský zákoník, překlad nového občanské zákoníku, terminologie, překladatelské postupy

ANOTATION

This thesis is concerned with archaisms in the Czech Civil Code and their translation into French. The theoretical part of deals with legal language, in particular legal terms, archaisms, the Czech Civil Code, legal translation, and translation methods. The theoretical part describes the research and analysis of selected archaisms and their equivalents from the text of the French translation of the Czech Civil Code, with the main aim of describing the translation methods and determining the degree of equivalence between Czech and French terms, that archaisms denote.

Key words: archaisms, legal language, legal translation, Czech Civil Code, translation of the Czech Civil Code, terminology translation methods

Obsah

ÚVOD	8
1. Právní jazyk.....	9
1.1. Stručná charakteristika právního jazyka	9
1.2. Slovní zásoba	10
1.2.1 Termín.....	12
1.2.1.1. Obecně o termínech.....	12
1.2.1.2. Právní termín.....	13
1.3. Právní styl	18
1.3.1. Odborný styl.....	18
1.3.2. Administrativní styl.....	21
2. Archaismy	23
2.1. Zastaralá slova.....	23
3.1.1. Historismus	25
2.1.2 Archaismus.....	28
3. Nový občanský zákoník	35
3.1. Občanské právo.....	35
3.1.2.Hlavní zásady OP	36
3.1.2. Občanské právo procesní	37
3.2. Charakteristika francouzského a českého občanského kodexu.....	37
3.2.1. Code civil	37
3.2.2. Nový občanský zákoník	38
4. Překlad	44
4.1. Právní překlad	44
4.1.1. Právní překlad jako komunikace	46
4.1.2 Proces právního překladu.....	47
4.2. Ekvivalence	49
4.3. Překladatelské postupy.....	50
4.3.1. Postupy vnitrojazykového překladu	51
4.3.2. Postupy mezijazykového překladu.....	52
5. Archaismy v NOZ a jejich překlad do francouzštiny.....	61
5.1. Materiály a terminologie	61
5.1.1. Materiály	61
5.1.2. Metodika	63
5.2. Analýza archaismů	63
5.2. Analýza vybraných archaismů	67
5.2.2. Švagrovství.....	70

5.2.3. Rozhrady	71
5.2.4. Služebnost	73
5.2.5. Odkaz	75
5.2.6. Dovětek	78
5.2.7. Závavek	80
5.2.8. Výprosa	81
5.2.9. Pacht	83
5.2.10. Výměnek	85
5.3. Vyhodnocení analýzy	87
Závěr	93
Résumé	95
Seznam zkratk	97
Seznam použitých obrázků a tabulek	98
Seznam použité literatury a dalších zdrojů	99
Odborná literatura	99
Internetové zdroje	100

ÚVOD

Dne 1.1.2014 vstoupil v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., který se zapsal do všeobecného povědomí jako nový občanský zákoník. Tento zákon je plodem více než desetileté snahy o rekonstrukci českého soukromého práva. V důsledku toho přinesl nový občanský zákoník mnoho změn, jednu z nich také na poli terminologie. Do českého práva se jím tak navrátili některé zastaralé termíny. Při příležitosti rekonstrukce práva se rovněž vytvořil překlad nového občanského zákoníku do čtyř světových jazyků, mimo jiné také do francouzštiny. Tato diplomová práce se bude zabývat těmito zastaralými termíny, archaismy, a jejich překladem do francouzského jazyka.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou.

Teoretická část se skládá ze čtyř kapitol. V první kapitole obecně charakterizujeme právní jazyk, blíže specifikujeme jeho lexikální rovinu, přičemž budeme věnovat zvláštní pozornost právním termínům. Nakonec na základě teorie funkčních stylů zařadíme do jedné z daných kategorií právní styl. Druhá kapitola je věnována archaismům. Uvedeme několik definic z českých a francouzských výkladových slovníků, následně, převážně podle díla Přemysla Hausera *Nauka o slovní zásobě*, pojem blíže přiblížíme a vymezíme jej vůči pojmu historismus. V třetí kapitole se zaměříme na nový občanský zákoník jako takový. Nejprve stručně definujeme občanské právo. Poté se ohlédneme za historii jeho kodifikace až po jeho současnou úpravu, stručně si představíme také jeho francouzskou obdobu *Code civil des Français*. Ve čtvrté kapitole se podíváme na problematiku překladu, s důrazem na právní překlad a ekvivalenci. Nakonec charakterizujeme základní překladatelské postupy.

V praktické části se budeme věnovat samotné analýze archaismů a jejich překladu. Nejdříve představíme materiály, s nimiž budeme pracovat, zde detailně charakterizujeme francouzský překlad nového občanského zákoníku, který vydalo Ministerstvo spravedlnosti. Následně uvedeme metodologii, již budeme v průběhu analýzy následovat. U vybraných termínů nás bude zajímat, míra jejich ekvivalence s přechodí právní úpravou. Dále budeme chtít zjistit, zda jsou ekvivalenty těchto termínů ve francouzském jazyce rovněž hodnocené jako archaismy. Hlavním cílem je však popsat, jakým způsobem byly přeloženy a určit míru ekvivalence mezi českými a francouzskými koncepty.

1. Právní jazyk

M. Tomášek¹ uvádí, že, nejdůležitějším a nejobvyklejším prostředkem, kterým lze přenést právní informaci, představuje jazyk. Nicméně tuto funkci mohou zastávat i nejazykové znaky jako jsou např. dopravní značky či světelné a zvukové signály. V této kapitole se však budeme zabývat výhradně znaky jazykovými, a to právním stylem. Představíme si jeho stručnou charakteristiku. Hlavní záběr však bude na jeho slovní zásobu, především pak na právní termíny. Okrajově se budeme zabývat také právním stylem. Na následujících stránkách budeme vycházet především z knih výše zmíněného M. Tomáška *Překlad v právní praxi* a G. Cornua *Linguistique juridique*.

1.1. Stručná charakteristika právního jazyka

Tato kapitola je z velké části založena na první části knihy *Překlad v právní praxi*².

Právní jazyk spadá do registru spisovného jazyka, přesto v sobě nese i nespisovnou vrstvu (více viz. 1.2. Slovní zásoba). Řadí se mezi jazyky odborné, obrací se však, více než kterýkoli jiný odborný jazyk, i na neoborníky – na mluvčí daného jazyka obecně – jelikož zachycuje právní informace v podobě právních textů. Stejně jako jeho předmět je právní jazyk ovlivněn historickým, kulturním a společenským vývojem země, v níž vznikl. Jeho terminologie a koncepty, jež představuje, jsou tak silně spjaty s daným územím a při překladu do jiných jazyků si ekvivalenty nemusí zcela odpovídat, jak je tomu v ostatních odborných jazycích.

Právní jazyk, jak uvádí Tomášek, může být definován z různých hledisek. Autor sám jej vymezuje z hlediska obsahového jako „znakový systém, kde za jednotlivé znaky pokládáme jednotlivá slova (právní termín), slovní spojení (ustálené obraty) nebo celé věty³“ a z hlediska funkčního jako „prostředek komunikace v rámci práva jako normativního systému.“⁴ Úkolem právního jazyka je podat adresátovi co nejpřesnější informace o pravidlech chování v daných podmínkách, jakož i o postihu při jejich porušení⁵. Realizací právní komunikace se stává právní projev v mluvené či psané podobě. Právní texty je třeba komponovat takovým způsobem, aby adresát jednoznačně interpretoval jejich smysl, tedy aby je chápal tak, jak byly zamýšleny. Z tohoto důvodu

¹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 20-21

² TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 20-42

³ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 22

⁴ Tamtéž

⁵ KNAPP, *Vědecká propedeutika pro právníky*, str. 192

jsou na právní jazyk kladeny následující požadavky: výstižnost, přesnost, jednoznačnost, stručnost, srozumitelnost, ustálenost, ústrojnost, úkonost a neexpresivnost.⁶

Právní jazyk plní vzhledem k objektivní realitě dvě funkce – a tu funkci deskriptivní a preskriptivní. V případě deskriptivní funkce právní jazyk pouze popisuje objektivní skutečnost, a tedy podává informace o obsahu právního projevu. Plní-li právní jazyk funkci preskriptivní, vyjadřuje objektivní skutečnost takovou, jaká má být, tzn. že nařizuje právním subjektům určitý způsob chování, pojí se tudíž s normativitou.

Tomášek dále vyděluje právní jazyk do dvou sémantických stupňů. První sémantický stupeň odkazuje k okolnímu materiálnímu světu prostřednictvím deskriptivní a preskriptivní funkce právního jazyka. Druhý sémantický stupeň se pojí s jazykem jakožto jazykovým kódem, tzv. metajazykem (Knapp⁷ jej definuje jako jazyk jímž se vyjadřujeme o jiném jazyku, který je ve vztahu k metajazyku objektem, str.189). druhého sémantického stupně se nejčastěji užívá ve spojení s deskriptivní funkcí, neboť jeho nejčastější projevem bývají právní definice. Knapp navíc rozlišuje nultý sémantický stupeň, který představuje materiální svět jako takový, tzn. že jej představují předměty, které samy nejsou znaky, nemají význam a nenesou žádnou informaci, jako příklad uvádí společenské vztahy a jejich předměty a subjekty. Tomášek na základě sémantických stupňů vymezuje existenci dvou fází překladu – vnitrojazykového a mezijazykového. V případě prvního se překladatel snaží rozklíčovat význam právního projevu (převádí právní jazyk do metajazyka), v případě druhého transponuje interpretovaný text do jiného jazyka (více viz 4.3. Překladatelské postupy).

1.2. Slovní zásoba

Právní jazyk lze rovněž chápat jakožto jednotný útvar s ustálenou mluvnickou stavbou a slovní zásobou, který svému uživateli umožňuje vystihnout všechny právní situace a činnosti⁸. Nejvýznamněji této schopnosti přispívá především lexikum umožňující přesné a jednoznačné pojmenování skutečnosti. Platí pro něj i stejné požadavky jako pro právní jazyk (výstižnost, přesnost, jednoznačnost, stručnost, srozumitelnost, ustálenost, ústrojnost, úkonost a neexpresivnost). Lexikum rovněž představuje nejvýraznější rys právního jazyka.

⁶ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 25

⁷ KNAPP, Vědecká propedeutika pro právníky, str. 189

⁸ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 24

Ve svém základu právní jazyk využívá slov spadajících do obecného jazyka. Tato slova si pak mohou v právním projevu uchovat svůj původní význam, („žena“, „voda“), nebo nabrat nový, právní význam, který se může od původního i značně lišit („smlouva“, „manželství“). Slovo či slovní spojení může svůj právní význam zcela ztratit a zařadit se do běžné slovní zásoby („zasnoubení“). Další vrstvu právní zásoby tvoří prvky vlastní pouze právnímu jazyku, např. „povinný díl“, „neopomenutelný dědic“. Na této úrovni se projevuje typ lexikální akomodace odborně nazývaný jako **lexikální individualizace** spočívající v „*individuálním způsobu využívání lexikálních jednotek terminologického charakteru*“⁹. Probíhá tak, že se okruh uživatelů daného výrazu výrazně zužuje. Tento jev je spíše nahodilého a nepravidelného charakteru. Lexikální individualizace se pojí především s nespisovnou vrstvou právního jazyka. K jejím projevům se řadí například profesionalismy a argotické či slangové výrazy. Pro nespisovnou vrstvu platí, že je součástí mluveného a spontánního projevu.

Mezi právním a obecným jazykem probíhá vzájemná výměna, která dokládá dynamický charakter jazyka. Velmi dobře ji můžeme pozorovat při pronikání termínů, nejvíce specifické vrstvy právní zásoby, na úroveň běžné slovní zásoby. Jedná se o další typ lexikální akomodace, tzv. **lexikální banalizaci**, která patří na poli odborných jazyků mezi velmi běžné jevy. V tomto s případě se okruh uživatelů daného výrazu rozšiřuje. Podle Tomáška¹⁰ je průnik termínů do běžného jazyka zapříčiněn mimo jiné povinnou znalostí právních norem, veřejným charakterem jednání soudu, publicistickou činností či zobrazením právních skutečností v literatuře, filmech a TV pořadech.

Jelikož právní normy upravují většinu aspektů všedního ale také profesionálního života, objevují se v právní slovní zásobě rovněž výrazy typické pro jiné odborné systémy. V právním lexiku tak lze nalézt termíny spadající do politických, ekonomických, lékařských nebo technických oborů (Tomášek, str. 42).

Tomášek¹¹ rozeznává a blíže definuje tři hlavní součásti právního jazyka: termíny, slovní spojení a jazykové šablony.

- **Právní termíny** – „jsou pojmenováni právních skutečností, jejichž význam je možné přesně definovat“¹². Právní termíny bývají vůči netermínům vymezeny

⁹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 41

¹⁰ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 40

¹¹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 43

¹² Tamtéž, str. 44–49

ostřeji než v jiných odborných jazycích. Rozlišujeme termíny jednoslovné (žaloba) a víceslovné (věcné břemeno). Dle Tomáška¹³ tvoří největší část právní terminologie termíny víceslovné. Naopak jednoslovné termínu jsou považovány za vzácné, ačkoli se jedná o nejstarší výrazy, vyjadřující často základní koncepty práva. Mnohem častěji se projevují jako součásti víceslovných výrazů nebo procházejí slovotvornými procesy.

- **Slovní spojení** – můžeme definovat jako víceslovné výrazy neterminologické povahy, kterými se popisují právní skutečnosti. Mívají pevnou stavbu, nejčastěji je tvoří vazba slovesa s podstatnými jménem, které je zároveň termín (např. *přijmout zákon, vypsát referendum*¹⁴). Vznikají v důsledku implikace, kdy termín vyžaduje použití určitého slovesa. Tato vazba je součástí úzu daného právního jazyka a sloveso tak není možné nahradit synonymem. Spojení termínu a slovesa, umožňuje termínu stát se součástí syntaktických procesů. Tomášek dále uvádí, že mezi odborníky nepanuje jednotná shoda ohledně zařazení slovních spojení mezi neterminologické součásti právního jazyka.

- **Jazykové šablony** jsou víceslovné, polovětné či větné konstrukce, které dokreslují styl právního projevu. Jedná se o ustálené, konvencí dané celky, které lze z textu vyčlenit jak samostatnou jednotku. Vznikly na základě automatizace jazykových prostředků a pojí se jednotlivými kontexty. Na šablony se nahlíží z hlediska strukturálního a funkčního. Strukturální hledisko rozlišuje lexikální šablony (*pod trestem peněžité pokuty*), větné šablony (*Ustanovení tohoto zákona platí pro...*) a konstrukční šablony (*Podle článku ... zákoníku...*). Na základě funkčního hlediska rozeznáváme uvozovací šablony (*Parlament České republiky se usnesl na tomto zákoně ...*), závěrečné šablony (*... čímž byla rozprava skončena.*) a vnitřní šablony (*... v souladu s ustanovením*).

1.2.1 Termín

1.2.1.1. Obecně o termínech

V této části se opíráme o pojetí termínů vymezeném v *Nauce o slovní zásobě*¹⁵. Termínem se rozumí lexikální jednotka sloužící k odbornému vyjadřování. Souhrn termínů se

¹³ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 107

¹⁴ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 46

¹⁵ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 32-35

nazývá terminologie. K typickým rysům termínů se řadí arbitrárnost, což znamená že neexistuje žádný vztah mezi jejich formou a označovanou skutečností. Zda je termín vhodný k odbornému užívání, hodnotí příslušný obor ve spojení s lingvistikou, na základě požadavků obou disciplín pak vznikají kritéria, posuzující vhodnost daného termínu. Jsou to: jednoznačnost, přesnost, ustálenost, nosnost a neexpresivnost¹⁶. V praxi se přesto objevují termíny, které ne všem kritériím vyhovují.

Nejdůležitějším kritériem je jednoznačnost, jelikož odborný jazyk vyžaduje co nejvyšší určitost vyjadřování. V ideálním případě by měl termín být absolutně jednoznačný, tedy označovat pouze jedinou skutečnost, např. *sloveso*, *vitamín*, *laser*¹⁷. Absolutně jednoznačných termínů je však málo, v běžné praxi postačí, pokud je termín pouze relativně jednoznačný. To znamená, že je jednoznačný uvnitř dané terminologie. S jednoznačností se pojí přesnost. Termín musí přesně vyjadřovat popisovanou skutečnost. Kritérium ustálenosti, které zajišťuje efektivní komunikaci v rámci daného oboru, nelze nutně chápat jako neměnnost terminologie. Naopak v průběhu času ke změnám v terminologii běžně dochází, ať už z důvodů změny poznání, nebo nevyhovující formy. Nosnost spočívá v možnosti vytvořit z termínů nová slova a týká se především jednoslovných termínů. Neexpresivnost vyžaduje se vystříhat citově nabitých slov při pojmenovávání.

1.2.1.2. Právní termín

Jak jsme uvedli výše právní termín slouží k pojmenování právních skutečností. „*Právní terminologie je výsledkem právního pohledu na společenské jevy a je tak spojením znalostí popisované skutečnosti (deskriptivní funkce) s normotvornou činností (preskriptivní funkce)*“¹⁸.

Radimský¹⁹ uvádí, že na právní terminologii má vliv nejenom běžná slovní zásoba, nýbrž i čas, což je zajímavé pro naši práci. Právní termíny se vlivem změny poznání či změnou legislativy mění ačkoli koncept zůstává stejný, příkladem může být změna termínu *občanské sdružení*, který nový občanský zákoník nahradil jednoslovným termínem *spolky*. Pokud však z jakéhokoli důvodu zanikne samotný koncept, termín zcela vymizí z používaného lexika odborníků i laiků a objeví se nanejvýš ve spojení s historickým

¹⁶ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 32-33

¹⁷ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 33

¹⁸ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 44

¹⁹ RADIMSKÝ, J. Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique. *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*. Str. 38

kontextem, do kterého patří (*vdovský rok*²⁰). V právním odborném lexiku se však nacházejí i termíny, jež se po staletí nijak nezměnily a dál se běžně používají (*žaloba*²¹). Zároveň je třeba dodat, že právní zásoba v sobě uchovává i výrazy, které v běžné slovní zásobě již zanikly a považují se za archaické.

Dělení termínů

Cornu nahlíží na slovní zásobu obdobně jako česká úprava. Na základě výše zmíněné skutečnosti, že mezi právním jazykem a obecným základem probíhá oboustranná výměna, rozlišuje právní termíny, které mají pouze právní význam (*termes d'appartenance exclusive*) a termíny, které mají vedle právního významu ještě jiný význam (*termes de double appartenance*).

- **Termes d'appartenance exclusive**²² – tyto termíny nesou význam výhradně v rámci právního jazyka, v jiném kontextu se s nimi ani setkat nelze. Tvoří relativně malou skupinu (Cornu jejich počet odhaduje na 400 z odhadovaného celkové počtu 10 000 slov, které tvoří právní lexikum, str. 63). Jsou známé především odborníkům, ovšem i mezi nimi se míra užívání značně liší. Pro velkou část rovněž platí že vznikly v dávné minulosti. Cornu dodává, že tyto termíny zpravidla neoznačují zásadní právní skutečnosti, naopak se užívají k pojmenování okrajových a druhotných prvků. Mezi výhradně právní termíny se řadí výrazy jako *procureur (státní zástupce)*, *créancier (věřitel)* nebo *illicite (nezákonný)*.
- **Termes de double appartenance**²³ – tato skupina termínů má minimálně jeden význam v rovině právní a další význam či významy v rovině obecné. Cornu je dále dělí na termíny, jejichž původní význam pochází z právní oblasti (*termes d'appartenance juridique principale*), a termíny, jež vznikly ze slov pocházejících z obecného jazyka nabyvších právního významu. Pro první skupinu platí, nejenže jejich právní význam je prvotní ale je i nejdůležitější. Svým průnikem do obecného jazyka tak přispěly k obohacení běžné slovní zásoby. V právní oblasti vyjadřují nejzákladnější pojmy a kategorie práva, jedná se o výrazy jako *droit – právo, témoin – svědek* nebo *dette – dluh*.

²⁰ RADIMSKÝ, J. Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique. Str. 43

²¹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 44

²² CORNU, G. *Linguistique juridique*. Str. 62-68

²³ CORNU, G. *Linguistique juridique*. Str. 68-84

Druhá skupina sdružuje slova s původně neprávním významem, která obohatila právní jazyk. V právním jazyce si pak mohou ponechat svůj původní význam, např. *doute* – *pochybnost*, nebo získají zvláštní právní význam, jež vznikne pozměněním původního či z jeho odvození. Příkladem může být v prvním případě slovo *acte*, jež v obecném jazyce vyjadřuje jakýkoli čin nebo skutek, v právním jazyce mimo jiné znamená *právní jednání*, v druhém případě je právní význam termínu *parquet* – *státní zastupitelstvo* odvozen na základě metonymie, slovo *parquet* označovalo místo, kde seděli soudci a advokáti v průběhu soudního procesu. V právním kontextu mohou slova rovněž nabýt zcela nového významu, např. termín *gross* – *opis*, nemá nic společného s *gross* – *tlustý*. Termíny s alespoň jedním právním výrazem tvoří většinu právního lexika.

Vytváření termínů

Dokladem živosti právních termínů je jejich účast na slovo tvorných procesech, na nichž, jak jsme si uvedli výše (1. 2. Slovní zásoba), se podílejí především jednoslovné termíny. Tomášek²⁴ vyděluje a vymezuje tři základní typy postupů: kompozici, derivaci a konverzi.

- **Kompozici** se rozumí spojení dvou či více plnovýznamových slov, které vytvoří zcela nové slovo s novým významem. Příkladem kompozice je termín *samosoudce*, skládající se z plnovýznamových slov *sám* a *soudce*. Kompozita jsou běžným prvkem právního jazyka. Cornu²⁵ odhaduje, že ve *Vocabulaire juridique* představují až dvě třetiny z uvedených termínů. Ve francouzštině se kompozita mohou skládat např. ze dvou substantiv (*crédit-bail* – *leasing*) nebo substantiva s adjektivem (*force majeure* – *vyšší moc*). Často se ke spojení dvou slov používá předložka nebo spojovník (*contract de travail* – *pracovní smlouva*, *mise en demeure* – *upomínka*, *savoir-faire* – *know-how*).
- **Derivace** spočívá v odvozování nového slova z již existujícího výrazu za pomoci derivativních afixů. Derivaci lze dále dělit na derivaci progresivní a regresivní. Při progresivní derivaci se předpony a přípony k bázi připojují. Tímto způsobem vznikla slova jako *právník*, *odsouzený* nebo *pronajímatel*. Pomocí přípon se v rozlišují aktivně legitimizovaný právní subjekt (*postupitel* – *cédant*,

²⁴ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 108-109

²⁵ CORNU, G. *Linguistique juridique*. Str. 169

zaměstnavatel – employer) a pasivně legitimizovaný právní subjekt (*postupník – cessionnaire, zaměstnanec – employé*). Pokud se afixy od báze odnímají, jedná se o derivaci regresivní. Představuje typický projev nespisovného jazyka, např. francouzské slovo *bac* zkrácené z *baccalauréat*.

Zvláštní formu derivace představuje **abreviace**, jež spočívá ve vytváření zkratk. Abreviace může mít dvě podoby: odnímání částí slov (*Coreper – Comité des représentants permanents*) nebo vytvoření nového slova z počátečních písmen (*EU – Evropská unie*).

○ Principem **konverze** nebo nepravé derivace (*dérivation impropre*) je záměna slovního druhu. Cornu uvádí, že nejčastější formu konverze představuje substantivizace, a to především konverzí adjektiv a participií (přítomných i minulých). Příkladem mohou francouzské slovo *prévénu* a jeho český ekvivalent *obžalovaný*.

Sémantické vztahy mezi termíny

Cornu s Knappem²⁶ se shodují, že k typickým rysům právní slovní zásoby náleží polysémie. **Polysémie** se týká slov, jež pocházejí ze stejného etymologického základu, avšak jejich význam se v průběhu času rozštěpil, příkladem může být slovo *klad* jež znamená jednak *peněžní úložku*, jednak *zápis do rejstříku, seznamu či katastru*²⁷. Cornu²⁸ dále rozděluje polysémii na vnitřní (*interne*) a vnější (*externe*). **Vnitřní polysémie** znamená, že jeden termín má více významů na poli právního jazyka. Jedná se o velmi častý jev týkající se nejenom výše zmíněných výhradně právních termínů nýbrž i termínů s významy v právním i obecném jazyce. **Vnější polysémie** souvisí s faktem, že slovo má alespoň jeden význam uvnitř i vně právního jazyka.

Méně obvyklým jevem v právním jazyce bývá homonymie. Na rozdíl od polysémie **homonymie** souvisí se slovy, jež se stejně vyslovují (homofony) nebo se stejně píšou (homografy), ale mají zcela odlišný význam. Neexistuje mezi nimi žádný etymologický vztah, jedná se o různá slova. Tomášek²⁹ jako příklad uvádí slovo *rada*, které ve významu *porada, orgán a úředník*, Cornu³⁰ (str. 135) uvádí jako příklad slova *police – policie*

²⁶ CORNU, G. *Linguistique juridique*. Str. 168 ; KNAPP, *Vědecká propeudetika pro právníky*. Str. 194

²⁷ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 66

²⁸ CORNU, G. *Linguistique juridique*. Cornu zmiňuje *polysémie interne* např. na str. 89 a *polysémie externe* např. na str. 84

²⁹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 67

³⁰ CORNU, G. *Linguistique juridique*. Str. 135

(pocházející z latinského slova *politia*) a *police – pojistka* (z italského slova *polizza* se základem v latině – *apodixa*).

Homonymům a polysémům se v právním jazyce někdy nelze vyhnout, především polysémie je tak zakořeněná, že se jí právní jazyk ani nemůže zbavit. Pokud je však možno polysémní nebo homonymní výrazy nahradit, je žádoucí tak udělat, pokud ne, je třeba oba významy přesně odlišit zákonnou definicí, kontextem právního předpisu nebo jiným srozumitelným způsobem³¹.

Dalším typem sémantického vztahu je synonymie. Věnuje se jí např. Tomášek³², který v první řadě zdůrazňuje, že synonymie představuje v právním jazyce nežádoucí jev, neboť je v rozporu s požadavkem na ustálenost termínů. Přesto se jí nelze vyhnout. Jednou z forem je **synonymie stylistická**. V tomto případě se v obecném jazyce vedle sebe existují spisovný výraz a termín, který pochází z právního jazyka, a pouze termín je vhodný pro užití v právním projevu. stylistická synonyma se ale dají najít i v rámci argotu právního jazyka, např. *jednací síň – jednačka*. Synonymie však nemusí být pouze stylistická, v právním jazyce se vyskytují výrazy, které je možno od sebe sémanticky odlišit jen s velkými obtížemi. Příkladem může můžou být francouzské ekvivalenty k českému termínu *manžel – conjoint, époux, mari*. Při jejich v překladu se překladatel musí rozhodovat podle kontextu, v němž se objevují. Z tohoto důvodu se hovoří o **synonymii kontextuální**.

Vzhledem k odlišnosti právních řádů jednotlivých zemí, je velice častá situace, kdy se koncepty vůbec neshodují nebo neexistují, Zde hovoříme o **ekvivalenci nulové**. Koncepty se však stále musejí nějakým způsobem přeložit. Překladatelé se často uchylují k opisu nebo k vysvětlení daného konceptu. Možný je rovněž kalk (viz. 4.3.2.2. Kalk) nebo vytvoření zcela nového termínu. Pokud se překladatel přikloní k tvorbě neologismu, musí se vyhnout již existujícím termínům, aby nedocházelo k záměně. Zároveň musí neologismus být *srozumitelný, gramaticky správný a ústrojný pro daný jazyk*³³. Radimský³⁴ rovněž doporučuje použít archaický termín, v případech, kdy v CJ dříve koncept existoval (viz. 4.3.1. Postupy vnitrojazykového překladu). Jako příklad

³¹ KNAPP, Vědecká propeudetika pro právníky. Str. 194

³² TOMÁŠEK, M. Překlad v teorii a praxi. Str. 65

³³ TOMÁŠEK, M. Překlad v teorii a praxi. Str. 92

³⁴ RADIMSKÝ, J. Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique? Str. 43

představuje zobrazuje možnost přeložit výraz *délai de viduité* již neexistujícím termínem *vdovský rok*. Autor však zdůrazňuje, že termíny, které jsou v rámci nulové ekvivalence vytvořeny, budou srozumitelné pouze částečně, protože jsou jejich koncepty mluvčím cílového jazyka zcela neznámé.

1.3. Právní styl

S právními termíny se lze nejčastěji setkat v právních textech. Do textů jsou začleňovány s pomocí slovesa, které implikují (viz 1.2. Slovní zásoba), a tak se mohou podílet na syntaktických procesech. Avšak jaké lexikální a gramatické prvky v textu použijeme závisí na stylu námi zvoleného textu. Čechová³⁵ styl definuje jako „*způsob cílevědomého výběru a uspořádání jazykových prostředků uplatňující se při genezi textu*“. Můžeme jej rovněž chápat jako spojení nižších prvků v jeden celek, který splňuje komunikační záměr autora. Výběr a uspořádání prvků je ovlivněn především objektivními slovtvornými faktory, v právních projevech se může například jednat o právní terminologii, ovšem i subjektivní faktory dané osobností autora mohou v průběhu kompozice textu hrát svou roli. Styl textu, jeho výstavba i konečná podoba se zásadně odvíjí od funkce, již má zastávat.

Na otázku, do které kategorie funkčních stylů právní styl zařadit, není jednoznačná odpověď. Někteří autoři např. Jelínek, považují právní styl za samostatnou kategorii, jiní jej zařazují do administrativně-právního³⁶ stylu, rovněž je v dalších pojetích klasifikován do odborného stylu. V této práci budeme vycházet z pojetí M. Čechové, která jej řadí současně do stylu odborného a administrativního. Činíme tak, neboť právní projevy se liší svými žánry (mezi právní projevy spadají jak zákony, rozsudky, smlouvy, tak odborné články týkající se práva nebo učebnice práva³⁷). Většinou pak tyto žánry náleží k výše zmíněným dvou stylům. Na následujících stránkách si odborný a administrativní styl blíže představíme.

1.3.1. Odborný styl

Jak je zmíněno výše, budeme se opírat hlavně o pojetí M. Čechové³⁸. Odborný styl můžeme charakterizovat jako „*styl jazykových projevů, jejichž funkcí je formulování přesného, jasného, soustavného, jednoznačného sdělení s dominující pojmovou*

³⁵ ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Str. 17

³⁶ ČECHOVÁ, Marie (2017): ADMINISTRATIVNÍ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: [https://www.czechency.org/slovník/ADMINISTRATIVNÍ STYL](https://www.czechency.org/slovník/ADMINISTRATIVNÍ%20STYL).

³⁷ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 31

³⁸ ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Str. 175-193

*složkou*³⁹.“ (Krčmová) Jde o styl veřejné jazykové komunikace, projevy odborného charakteru slouží ke zveřejnění získaných poznatků. Plní tak věčně sdělnou funkci. Cílem odborného projevu je, aby se osoba, která text čte nejen nabyla nové znalosti o daném tématu, ale také aby k nim zaujala určitý postoj, byla schopná je přetlumočit, aplikovat a stavět na nich další práce. V rámci daného tématu usilují o celistvost, úplnost a vnitřní uspořádanost předkládané informace, ta je vždy vyjádřena explicitně.

Odborné projevy jsou především psané povahy, výjimku však tvoří ani projevy mluveného charakteru, jedná se např. o přednášky nebo projevy. Ty bývají předem připravené, aby umožnily jasnost a přesnost výkladu.

Mezi typické rysy patří intertextualita. Odborné texty navazují na starší práce, odkazují na ně, či z nich přímo citují. Doplnují se poznámkový aparát, vysvětlivkami aj. Integrovaná součást sdělení vedle samotného textu tvoří nejrůznější schémata, grafy, náčrtky či ilustrace, ve filologických pracích tuto funkci zastupují příklady a doklady uvedené v kurzívě. Pro odborné texty dále platí situační nezakotvenost, sice v sobě odrážejí současný stav jazyka, směřují však k nadčasovosti – poznatky jsou formulovány, tak aby byly čtenářům jasně srozumitelné i po letech. V textu je jasně vymezen cíl sdělení, představují se především fakta a logicky se argumentuje. Přesnost, věcnost, soustavnost, jednoznačnost a zřetelnost předkládané informace se dociluje všemi složkami textu, od ideové přes formální po jazykovou. Text je předem promyšlen, jasně rozčleněn – vertikálně i horizontálně – a propojen konektory a textovými orientátory, jež zvyšují kohezi textu.

Typická je spisovnost projevů, ve vědeckých pracích se však můžeme často setkat s knižními prvky, v populárně naučných textech s prvky hovorovými. Volí se především stylově a emociálně neutrální výrazové prostředky. „*Text nemusí být beze stop osobního zaujetí autora tématem, prostředky jeho vyjádření jsou však tlumeny a bývá zvykem dokonce osobnost tvůrce anonymizovat autorským plurálem n. pomocí neosobních konstrukcí*⁴⁰“.

³⁹ KRČMOVÁ, M. (2017): ODBORNÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupný na: URL: https://www.czechency.org/slovník/ODBORNÝ_STYL

⁴⁰ KRČMOVÁ, M. 2017. Odborný styl

V syntaktické rovině můžeme pozorovat složité větné konstrukce, které jsou “*odrazem složitosti hierarchie myšlenek a vztahů, které texty vyjadřují*”⁴¹. “Důležitou roli hraje také aktuální členění větné. V odborném stylu se primárně volí objektivní slovosled, réma se tak umisťuje na konec výpovědi a představuje téma výpovědi následující. Směřuje se k ekonomičnosti vyjádření, čehož se dosahuje pomocí prostředků syntaktické kondenzace. Informace se kumulují do jednoduchých vět prostřednictvím infinitivních konstrukcí nebo dějových substantiv a adjektiv.

Nejcharakterističtější nejcharakterističtějších vrstvou lexika jsou termíny, které tvoří odbornou stylovou vrstvu. Vedle nich se v odborných textech mohou objevovat také profesionalismy, slangové výrazy zkratková slova a zkratky. Pojmovost a konkrétnost sdělení podporuje užívání konkrétních údajů, jako jsou vlastní jména, data značky či matematické, fyzické nebo chemické symboly, které jsou dané konvencí či normami daných oborů. Čechová⁴² konstatuje, že výrazové prostředky odborného stylu vykazují stereotypnost a index opakování slov⁴³, což je dáno požadavkem explicitnosti a přesnosti vyjádření.

V rámci odborného stylu se vyčleňuje styl vědecký, praktický odborný, učební, populárně naučný a esejistický. **Vědecký styl** představuje zcela nové nebo nově pojaté myšlenky či poznatky. Je určen především pro odborníky v dané oblasti. Fakta pouze neuvádí, ale především je interpretuje. Texty jsou kompozičně i jazykově velmi propracované. Objevují se v nich především internacionální termíny, přejatá slova a spisovné až knižní lexikum. **Praktický odborný styl** počítá rovněž s poučeným čtenářem, který zná alespoň základní problematiku oboru. Představené informace nejsou nutně nové, ale obracejí se k profesionální činnosti, proto se v něm často objevují profesionalismy nejrůznější podnikové zkratky a neterminologické výrazy. Oproti vědeckému stylu má jednodušší kompozici, pokud se texty v určitých situacích opakují, vznikají pro ně textové modely. Podle lidských činností se dělí na styl vojenský, právní aj. **Učební styl** zprostředkovává předání informací, dále rovněž má za cíl probouzet zájem o daný obor a kontrolovat postup osvojení znalostí. Plní nejen odborné ale také didaktické požadavky. **Populárně naučný** styl se obrací ke čtenáři, který má jenom malou znalost oboru, tomu se uzpůsobuje jak forma, tak obsah textu. Omezuje se terminologie, sdělení se vyjadřuje

⁴¹ ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Str. 182

⁴² ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Str. 187

⁴³ Poměr mezi počtem slov a počtem různých lexémů

s šířeji a doplňuje se vedlejšími informacemi. Časté jsou i hovorovější prvky. **Esejistický styl** v sobě pojí prvky odborného a uměleckého stylu. Zesiluje se v něm subjektivní vyjadřování, zvyšuje se estetické kvality textu. Objevuje se v něm často obrazové vyjádření a knižní slovní zásoba. Kompozice je uvolněnější.

1.3.2. Administrativní styl

Administrativní styl⁴⁴ se využívá pro úřední komunikaci, je tedy ze zásady veřejný a oficiální. Mezi jeho hlavní funkce se řadí funkce sdělovací, již sdílí s výše zmíněným odborným stylem, funkce regulativní a operativní.

Zahrnuje v sobě styly nižšího stupně jako je styl úřední, ekonomický, event. styl administrativně-ekonomický nebo styl administrativně-právní. Poslední jmenovaný je silně spojen se stylem prakticky odborným, od kterého jej odlišují právě jeho funkce.

Administrativní styl je silně normovaný, což je dáno především požadavkem na věcnost, správnost a jednoznačnost sdělení. Při tvorbě textu tím pádem autor nemá téměř žádnou volnost, žánr a jazykové prostředky textu jsou již předem určeny. Norma udává i formu textů, příkladem mohou být formuláře s jasně danou grafickou stavbou. Díky tomu však lze projevy vytvořit snadno a rychle a současně dodržet jednotnost vyhotovení. Standardizace současně usnadňuje interpretaci. Administrativní texty navíc přímo vyžadují, aby autor ustoupil do pozadí, pro splnění funkce není totiž důležitý autor ale samo sdělení.

Administrativní projevy jsou primárně písemného charakteru, avšak patří mezi ně i projevy mluvené jako úřední hlášení nebo jakékoli jednání úřední povahy. Pro všechny typy projevů tohoto stylu platí, že mají být předem připraveny a zkomponovány ve spisovném jazyce, v některých případech ale může požadavek spisovnosti vést až k vytváření hyperkorektních tvarů (*atleté, representanté*⁴⁵). Sdělení má být formulováno s maximální stručností a objektivitou.

Ze syntaktického hlediska můžeme pozorovat velmi úsporné a jednoznačné vyjadřování. Typicky se v administrativních projevech objevují nejrůznější ustálené obraty a šablony (větné i lexikální), např. *... na základě předběžného jednání s Vámi ...*aj. Dále se používají jednoduché větné konstrukce, v nichž je informace silně nahuštěna. Obvyklé je

⁴⁴ ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Str. 194-205

⁴⁵ ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Str. 198

také nadužívání jmenných konstrukcí a pasiva, v trpné rodě je dokonce každé 4 až 5 sloveso⁴⁶. Pasivum na sebe rovněž berou i slovesa nedokonavá (*bude jednáno*).

Z lexikálního hlediska se preferují citově neutrální a jednoznačné výrazy. Důležitou složkou tvoří také termíny, a to jak termíny náležící do domény administrativní, tak termíny do oborů, jež pro svůj chod administrativu využívají. Součástí projevů se stávají také nejrůznější číselné údaje, názvy měrových jednotek nebo značky. Jelikož zde panuje snaha o co největší ekonomičnost vyjádření, vznikají nejrůznější zkratky (*JIP, s.r.o.*), zkratková slova a jejich odvozeniny. Tato slova se pak pohybují na různé úrovni spisovnosti. Stejně platí i pro profesionalismy a argotické výrazy. Obecně můžeme říci, že lexikální vrstva administrativních projevů je ve srovnání s jinými oblastmi chudá a používá nevelkou slovní zásobu.

⁴⁶ ČECHOVÁ, Marie et kol. *Současná česká stylistika*. Str. 198

2. Archaismy

V této kapitole budeme vycházet převážně z knihy Přemysla Hausera *Nauka o slovní zásobě*, v níž uvádí *zastaralá slova* jako zastřešující termín pro veškerou z běžného užívání vyšlou slovní zásobu a dále je třídí na *historismy* a *archaismy*. Je však nutné podotknout, že ne všichni lingvisté vnímají zastaralá slova jako hyperonymní označení, někteří je staví na roveň s podkategoriemi, jež popisuje Hauser. Cílem této kapitoly, bude vymezit termín *archaismus*, a určit si kritéria, jež nám pomohou archaismy rozlišit v textu nového občanského zákoníku.

Zastarávání slov je přirozený jev v jazyce, se kterým se člověk setkává v průběhu celého svého života, a který tak může bez problémů pozorovat. Obdobně lze pozorovat i vznik slov nových, tzv. *neologismů*, ty však nejsou předmětem této práce. Slovní zásoba je dynamická veličina a její proměny mimo jiné odrážejí i změny či vývoj společnosti. Vznik nových výrobků, změna společenských i jiných vztahů aj. podněcují vznik nových pojmenování, stejně tak zánik některých vztahů či skutečností vytlačují slova na okraj slovní zásoby nebo zapříčiňují přímo jejich zánik⁴⁷. Nejedná se však o jediný faktor, jak uvádí Hauser, roli v tomto procesu hrají i vnitřní jazykový vývoj, změny v systému pojmenovávání, v slovtvorných strukturách, synonymních řadách aj.

Kvůli této dynamičnosti je obtížné hodnotit slova jako nová či zastaralá, uvedené příklady brzy přestanou platit. To je případ hlavně u slov nových, zastaralá přeci jen jsou o něco více statická.⁴⁸

2.1. Zastaralá slova

Zastaralá slova se dají jednoduše definovat jako „*pojmenování, kterých se v soudobých projevech přestalo využívat nebo která jsou z užívání vytlačována*.“⁴⁹ Nepatří tedy mezi aktivní slovní zásobu většiny populace, avšak mluvčí jazyka je znají většinou alespoň pasivně, případně si význam slov pohybujících se již dlouho na periferii slovní musejí vyhledat ve výkladových slovnících. Jedná se však stále oslova, jež se mohou z různých důvodů v jazyce objevit, na příklad mohou stylově zabarvit text či být jediným existujícím pojmenováním již neexistující skutečnosti, a jak tvrdí M. Lišková „*přestože*

⁴⁷ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*, str. 40

⁴⁸ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 40-41

⁴⁹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 41

*se diachronní příznakové jednotky nacházejí na periferii slovní zásoby, určité povědomí o nich patří ke kulturní vzdělanosti.*⁵⁰

V opozici k zastaralým slovům stojí slova, jež se z užívání vytratila docela a jež mohou znát nanejvýš jazykovědci zabývající se diachronním vývojem jazyka, popřípadě historikové, pro něž jsou spíše předmětem zkoumání, než aby je skutečně užívali. Takové výrazy nazývá Hauser slovy mrtvými. Jako příklad můžeme uvést staročeská slova jako *tat* (zloděj), *debř* (údolí) nebo *debiti* (musiti).⁵¹

Dále je třeba osvětlit proč se zvolilo pojmenování zastaralá slova a nikoli prostě slova stará. Dle Hausera, v sobě užitý termín vystihuje proces vyčleňování na periferii slovní zásoby, a tedy nelze každé staré slovo titulovat jako zastaralé. Stará slova mohou být a jsou součástí aktivní slovní zásoby po mnoho století, aniž by mluvčí jejich věkovitost pocítili. Jedná se především o pojmenování rodinných příslušníků (*matka, otec*), některých skutečností (*země, voda*), barev (*zelená*) nebo činností (*sedět*). Obdobně i některé jazykové prvky, které se dochovaly z dřívějších období jazykového vývoje nám přes svou archaičnost nezní zastarale. Jedná se například o pozůstatek duálu u slov jako *oči – očima* nebo *uši – ušima*.

Zastaralá slova se mohou také znovu stát součástí aktivní slovní zásoby. O francouzských slovech jako je *ridicule, banquet* nebo *rancœur*, by si dnes žádný mluvčí francouzštiny nepomyslel, že v 17. století působila archaicky⁵². Jedním z důvodů, proč se zastaralá slova mohou vrátit z periferie, je fakt, že stále představují studnici slovní zásoby. To dokládá doba národního obrození, kdy se s jejich pomocí rekonstruovala čeština. Tento postup upřednostňoval před vytvářením neologismů například Josef Dobrovský. V dnešní době se však ke znovu použití zastaralých slov uchylujeme zřídka. Hauser⁵³ uvádí jako příklad pojmenování některých současných zbraní *samopal, houfnice* a *tarasnice*, označeními pro zbraně historických.

Zastaralá slova se dále rozdělují dle věcných hledisek a formálních a významových jazykových znaků na historismy a archaismy.

⁵⁰ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. Str. 102

⁵¹ Zde se nám nabízí krásný příklad stárnutí jazyka. Hauser jako vysvětlení užívá, ve své době zcela přijatelný tvar slovesa *muset* s koncovkou infinitivu ve tvaru *-ti*, kterou však po čtyřiceti letech od vydání díla vnímáme jako zastaralou.

⁵² ZUMTHOR, P. *Introduction aux problèmes de l'archaïsme*, str. 15

⁵³ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 43

V následujících podkapitolách si tyto jazykové jevy blíže představíme. V první řadě nahlédneme do stránek českých a francouzských výkladových slovníků, jmenovitě do Slovníku spisovné češtiny (dále jen SSČ), Slovníku spisovného jazyka českého (dále jen SSJČ), Slovníku současné češtiny (dále jen SSoučČ) a Akademického slovníku cizích slov (dále jen ASCS), konzultovali jsme rovněž se slovníkem *Larousse* a *Le Petit Robert*. Slovníkové definice by měly být přesné, výstižné, srozumitelné a jednoznačné⁵⁴, a tedy by nám měly dát o termínech jasnou představu. Dále si na základě díla *Le Bon Usage*, článku *Introduction aux problèmes de l'archaïsme*, a především *Nauky o slovní zásobě* aj. představíme klasifikaci a použití těchto jevů.

2.1.1. Historismus

Definice

Nahlédneme-li do slovníků, zjistíme, že ne každý pojem *historismus* zpracovává. SSČ heslo nenabízí vůbec a SSJČ přináší jeho definici z obecného a filosofického hlediska, lingvistické chybí. To přináší až SSoučČ, jež definuje *historismus* jako „slovo nebo slovní spojení označující zaniklou skutečnost, spojenou s minulostí“ a rovněž pro něj uvádí příklady: *páže, řemdih, karcer*. ASCS uvádí pod heslem obdobné skutečnosti, k nimž také přidává osvětlující ukázky: „pojmenování označující jev už zaniklý, spjatý s minulostí (např. *palcát, kopiník, léno, zlatka*)“. Definici doplňuje pojmem *archaismus*, který jak uvádí Lišková⁵⁵, může působit zmatečně.

Odhlédneme-li od slovníků, vymezení *archaismu* se v lingvistických textech nijak neliší. Hauser shodně uvádí, že se jedná o slova označující věci, jevy nebo poměry, který již zanikly.

Francouzská lingvistika svým odlišným řazením chápe *historismus* jako jednu z podkategorií *archaismů*. Nenajdeme k němu ani nabízející se analogický termín *historisme*. Ten se používá výhradně ve filosofickém či architektonickém kontextu. Pro jeho označení rovněž nepanuje shoda, Paul Zumthor jej ve svém článku *Introduction aux problèmes d'archaïsmes* navrhuje nazývat *archaïsme technique*, Maurice Grevisse v *Le Bon Usage* stejný koncept označuje pojmem *archaïsme historique*, čímž se blíží českému historismu.

⁵⁴ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. Str. 103

⁵⁵ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. Str. 104

Přejdeme-li od problému pojmenování k definování konceptu, můžeme konstatovat, že se význam termínů shoduje nejen mezi sebou, ale rovněž i s českými definicemi. Zumthor uvádí, že se jedná o civilizační termíny, které se vztahují k určitému dnes již neexistujícímu stavu společnosti, umění nebo techniky, a které používají historici.⁵⁶ V *Bon Usage* se k heslu uvádí následující: „*slova označující skutečnosti typické pro minulé doby, a která k jejich popisu nutně potřebujeme.*“⁵⁷

Historismem se nutně nemusí chápat slovo jako takové, u polysémných výrazů jím může být některý z významů dané formy. Jako příklad uvádí O. Martincová slovo *robota*, ve významu „*povinná neplacená práce poddaného pro feudální vrchnost*“⁵⁸ se jedná o jasný *historismus*, avšak ve významu *těžká práce* či *práce vůbec*⁵⁹ zůstává přinejmenším nářečně součástí aktivní slovní zásoby.

Klasifikace

Jak jsme se dozvěděli výše, historismy souvisejí se společenským životním stylem dané doby, z tohoto důvodu se dají snadno rozřadit do nejrůznějších tematických okruhů.

Jednak lze rozdělit na základě historické epochy, s níž jsou spojeny. Hauser⁶⁰ udává jako příklady historismy římské jako jsou výrazy *atrium*, *prétor*, *cirkus* nebo *legie*. K historismům středověkým začleňuje slova *purkmistr*, *cimbuří* a *parkán*.

Jednak můžeme historismy zařadit do jednotlivých věcných okruhů, kam spadají např.⁶¹:

- Názvy starých zbraní: *řemdich*, *sudlice*, *samostríl*, *halapartna*, ve francouzštině např. *tromblon*
- Staré vojenské tituly a poměry: *verbíř*, *kaprál*, *lancknecht*, *švališér*, *práče*, ve francouzštině např. *mousquetaire*
- Názvy zařízení: *hubatka* (nádoba na pivo), *měděnice*, *okřín* (mísa), ve francouzštině např. *meule*
- Názvy peněz: *groš*, *tolar*, *zlatka*, *rýnský*, *denár*, *šesták*, ve francouzštině např. *écu*

⁵⁶ „ ... il s'agit presque toujours de termes de civilisation, relatifs à un état dépassé de la société, des arts ou des techniques, et utilisés par des historiens ... „ (ZUMTHOR, P. *Introduction aux problèmes d'archaïsme*. Str. 16)

⁵⁷ „ ... les mots désignant des réalités de jadis et dont on doit presque nécessairement se servir pour décrire ces époques ... “ (GRÉVISSE, Maurice a André GOOSE. *Le bon usage : grammaire française*. Str. 154)

⁵⁸ SSČ

⁵⁹ SSSČ

⁶⁰ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 42

⁶¹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 42

- Názvy řemeslníků a zaměstnávání: *mečíř, platněř, forman, kolomazník, poklasný*, ve francouzštině např. *armurier*
- Názvy oblečení: *krzno*, ve francouzštině např. *haut-de-chausses, robe à française*
- aj.

Historismy mohou být původem domácího: *vozataj, koloděj, parolod'*, i cizího: *rathaus, ungelt* (celnice), *knecht* (pacholek).

Použití

Ve způsobu použití *historismů* použití můžeme rozlišit dvě odlišné tendence – objevují se buď odborném nebo v uměleckém stylu.

V prvním případě se objevují na stránkách pamětí, historických vědeckých prací, učebnic či populárně naučných článků. V těchto dílech jsou stále užívány pro svou sémantickou přesnost, neboť jak je uvedeno v definicích, přesně popisují již neexistující skutečnost. Jedná se tedy o termíny. Protože *historismy* nemívají synonyma, bývají také někdy (na rozdíl od *archaismů*) charakterizovány jako lexikální jednotky bezpříznakové.

V druhém případě se nejčastěji *historismy* užívají v historické literatuře, kde autorům pomáhají dokreslit realie zvoleného období. Nelze nezmínit jejich výraznou evokativní hodnotu, díky níž v textu fungují podobně jako nejrůznější exotické výrazy v cestopisných dílech⁶². V těchto případech jsou vždy charakterizovány jako stylově zabarvené prostředky. Najdeme je na příklad v dílech Aloise Jiráska nebo Vladislava Vančury, z francouzských autorů pak v románech Victora Huga.

Jednou z otázek, které si pokládá současná lexikologie a lexikografie, jak uvádí Martincová⁶³, je, zda se jevy, realie a skutečnosti, které zanikly poměrně nedávno, mají označovat jako *historismy*. Jako příklady uvádí slova *svazák, záhumenek nebo brigáda socialistické práce*. Nahlédneme-li do slovníků první uvedené slovo je v SSČ označené zkratkou dř. (dříve). SSJČ podtrhuje pouze jeho hovorovost, časovou příznakovost nikoli. Rovněž u hesla *záhumenek* není ani u jednoho ze slovníků časová příznakovost uvedena.

⁶² ZUMTHOR, P. *Introduction aux problemes d'archaisme*. str. 17

⁶³ MARTINCOVÁ, O. (2017). *Historismus*.

2.1.2 Archaismus

Definice

Vyhledáme-li si heslo archaismus, můžeme obecně konstatovat, že jej zpracovávají všechny námi zvolené výkladové slovníky. Nejstručnější definici přináší SSoučČ, v němž se dočteme, že archaismus je „*zastaralý jazykový prostředek*“. SSČ a SSJČ navazují na výklad podaný SSoučČ a shodně k němu přidávají informaci o využití archaismů jako stylového prostředku, SSČ – „*slohově využitý zastaralý jazykový prostředek*“, SSJČ – „*zastaralý jazykový prostředek, jehož je stylově využito*“. Nejúžeji, avšak dle Liškové⁶⁴ nevhodně, vykládá heslo ASCS v následujícím znění: „*zastaralý jazykový prostředek, stylově využitý v umělecké literatuře*“. Tento výklad archaismu je vhodný pro teorii spisovného a jazyka a především stylistiku, jak specifikuje O. Martincová⁶⁵ ve své definici a dále uvádí: „*jazykový prostředek (slovní tvar, slovo, syntaktická konstrukce ap.), který zcela vyšel z užití, a který je příznakem svou vázaností na starší stav jazyka. Záměrně stylově využívaný se zvláště stylovou platností*“. Martincová předkládá i obecnější výklad termínu, jakožto zastaralého jazykového prvku nepatřícího do synchronního jazykového systému.

V *Nauce o slovní zásobě* Hauser⁶⁶ představuje archaismy, jako pojmenování vytlačovaná z užívání jiným slovem běžným a živým. Tato definice v sobě nese informaci o jednom z nejdůležitějších rozdílů mezi archaismy a historismy, totiž archaismy mají synonyma, která jsou stylově neutrální.

Na rozdíl od problémů překladu pojmu historismus do francouzštiny, pro termín zpracováváný v této kapitole existuje analogický ekvivalent *archaïsme*. A tedy není důvod proč bychom heslo nenašli ve francouzských výkladových slovnících. Larousse obecně uvádí, že se jedná o určitý tvar, konstrukci, slovo aj. které již nejsou běžné.⁶⁷ Na rozdíl od českých slovníků k definicím přidává i příklady archaických slov. Ať už se jedná o zastaralou formu slova *roi – roy* nebo z úzu vyšlý výraz pro *beaucoup – moult*. *Le Petit Robert* vykládá archaismus jako slovo, výraz nebo *zastaralý slovní obrat, který*

⁶⁴ Lišková, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. Str. 103

⁶⁵ MARTINCOVÁ, O (2017): ARCHAISMUS. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ARCHAISMUS>

⁶⁶ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 41

⁶⁷ „Caractère d'une forme, d'une construction, d'un mot, etc., qui appartient à une époque antérieure à celle où ils sont employés ; mot, construction présentant ce caractère.“

se již přestal používat.⁶⁸ Rovněž udává příklad archaického použití jednoho z významů slovesa *partir* ve smyslu *partager*. Tímto nám dokládá, že obdobně jako historismy, i archaismy mohou být pouze jedním z významů polysémní formy.

Hauser uvádí, že je třeba rozlišovat mezi starými a archaickými jazykovými prvky (viz 2.1 zastaralá slova) O archaismu můžeme mluvit pouze v případě, kdy jazykový prvek z důvodu jazykové nebo systémové změny postupně vychází z užívání a upadá v zapomnění.

Klasifikace

Archaismy lze třídit podle několika hledisek. V *Nauce o slovní zásobě*⁶⁹ jsou uvedeny následující:

V první řadě je můžeme seskupit podle míry stárnutí. Tímto způsobem se vydělí slova poněkud zastaralá (někdy také označovaná jako zastarávající) a slova zastaralá. Vzhledem k vývoji jazyka je tato kategorie nejdynamičtější a zastarávají slova se rychle mění v zastaralá, jak můžeme vidět u příkladů uvedených Hauserem jako *ctitelkyně* či *dějinstvo*⁷⁰. V době vydání *Nauky o slovní zásobě* tato slova hodnocena jako zastarávající, v dnešní době jsou již zastaralá.

Z významového hlediska se archaismy vyskytují v různých tematických oblastech. Rozlišujeme pojmenování nejrůznějších skutečností, vlastností a dějů. Dále můžeme *archaismy* rozlišovat podle jejich příslušnosti ke slovním druhům. Ačkolí nás může v první řadě napadnout, že se vyskytují především mezi substantivy, adjektivy a verby, objevují se i v řadách konjunkcí: *anžto*, *ačkolivěk*, *anobrž* a interjekcí: *medle*, *namoutě*, *ajta*⁷¹.

Pro naši práci má však největší význam dělení podle jazykové struktury, která vyděluje archaismy lexikální, hláskové, slovtvorné a sémantické⁷².

- **Lexikální** archaismy jsou v současném jazyce nahrazovány synonymy, která jsou tvořena slovy nepřibuzného původu: *an* (který), *šlojír* (závoj), *škorně* (vysoké boty), *pocťvice* (kalhoty), *fortelný* (silný), *škamny* (školní lavice) aj. Dále do této

⁶⁸ Mot, expression, tour ancien qu'on emploie alors qu'il n'est plus en usage.

⁶⁹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě* str. 41-42

⁷⁰ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*, str. 41

⁷¹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*, str. 41

⁷² HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*, str. 42

kategorie spadají některé poetismy, např. *truchlenec a hvězdojasný*, knižní výrazy jako *arci* nebo *oslyšet* a některá hovorová slova německého původu: *almara, kostn* aj. Z odborných výrazů se mezi lexikální archaismy řadí i názvy a některé termíny vědeckých oborů vytvořené v 19. století: *krásověda* (estetika), *lučba* (chemie), *libomudrctví* (filosofie), *umnice* (logika), *časoslovo* (sloveso) či *mluno* (elektrina).

- **Hláskové** archaismy tvoří zastaralé hláskové varianty slov, jejichž význam se nezměnil. Jmenujme si na příklad slova *birýt* (baret), *ohořalý*, *šenkér*, *mučedník*.
- **Slovotvorné** archaismy tvoří slova s příponami, které jsou již u příslušného typu zastaralé. Do této kategorie spadají stará deminutiva vytvořená např. sufixem *-ec*: *kabátec, houfec, mlýnec*, nebo sufixem *-ice*: *truhlice, stolice, lahvice*, aj. nebo přípona *-stvo* v názvech vlastností *přátelstvo, hrdinstvo, sobectvo*.
- **Sémantické** archaismy se objevují v případech polysémních slov, kdy jeden z významů již není aktuální. Jedná se např. o slovo *kus* ve významu *dělo, hotovost* (vojsko) nebo *znamenitý* (sloužící jako znamení).

Zatím jsme se věnovali pouze české úpravě archaismů, je tedy třeba představit také francouzskou úpravu. Níže představíme klasifikaci⁷³ navrženou Paulem Zumthorem v jeho článku *Introduction aux problèmes de l'archaïsme*, v níž rozlišuje archaismy lexikální (lexicaux), archaismy ve výslovnosti (de prononciation), ortografické (de graphie), gramatické (grammaticaux), syntaktické (syntaxiques), a zastaralá slova, která přežívají pouze jako součásti živých syntaktických struktur, z nichž nemohou být vyňata⁷⁴.

- **Lexikální** (archaïsmes lexicaux) archaismy dělí Zumthor do dalších dvou podskupin, archaismů **sémantických** (sémantiques) a **formálních** (formels). V případě sémantických archaismů je zastaralý pouze jeden z významů polysémní formy, jako příklad uvádí Zumthor význam slova *génie* jakožto *disposition naturelle*. V případě formálních archaismů je zastaralá samotná forma, např. *donzelle* či *damoiseau*.
- Archaismy **ve výslovnosti** (archaïsmes de prononciation) spočívá v zastaralém způsobu vyslovování. Zumthor zde jmenuje vázání slov ve velmi formálních projevech.

⁷³ ZUMTHOR, Paul. *Introduction aux problèmes de l'archaïsme*, str. 19-22

⁷⁴ ZUMTHOR, Paul. *Introduction aux problèmes de l'archaïsme*, str. 21. „Des mots vieilliss qui survivent uniquement comme enrobés dans une structure syntaxique vivante dont ils ne peuvent en aucun cas être extraits.“

- **Ortografické** (archaïsmes de graphie) archaismy se objevuje zřídka, a to především jako způsob, kterým se v textu popisovanému jevu, předmětu aj. dodává na starobylosti, např. se takto používá forma *hostellerie* v gastronomických průvodcích.
- **Gramatické** (archaïsmes grammaticaux) archaismy se pojí použitím z úzu vyšlého gramatického jevu. Pro představu se může jednat o použití zastaralého slovesného času či způsobu, např. plus-que-parfait du subjonctif ve funkci kondicionálu, zastaralé flexe aj.
- **Syntaktické** (archaïsmes syntaxiques) archaismy. Do této skupiny spadá kupříkladu použití *lequel* ve funkci podmětu, absence členu v některých slovních spojeních *avoir peur, faire silence* nebo změna slovosledu. Poslední zmíněné můžeme pozorovat ve slovním spojení *sans coup férir*, kde se navíc vyskytuje již dávno mrtvé sloveso.
- Posledním skupinou jsou zastaralá slova, která přežívají pouze jako součásti živých syntaktických struktur, z nichž nemohou být vyňata. Jedná se například o substantivum *envi* ve slovním spojení *à l'envi*, nebo substantiva *huis* a *demeure*, jejichž zastaralý význam přežívá v právních termínech jako *à huis clos*, respektive *mise en demeure*. V uvedených výrazech jsou slova zcela lexikalizovaná, a tak nejsou vnímána jako zastaralá.

Použití

Archaismy, jak se můžeme dočíst v některých definicích, jsou silně spjaté s vyšším uměleckým stylem. Použitím archaismu autor v textu nejenže dokazuje svou jazykovou a knižní znalost, zároveň podtrhuje určitou vzdálenost mezi současným stavem jazyka a jím zvoleným jevem. Archaismy tedy v sobě nesou časovou příznakovost. Proto je opět často najdeme v historické literatuře, kde dokreslují kolorit starších dob či pomáhají s charakterizací postav. Dále se archaismy „funkčně a stylisticky záměrně využívají k archaizaci textu.“⁷⁵ Užití tohoto jazykového jevu ve vyšším stylu dodává textu na slavnostnosti a patetičnosti, v ostrém kontrastu s neutrální či hovorovou slovní zásobou však vyvolávají spíše komičnost. Jejich užití je vždy stylově motivované.

Silné spojení archaismů s uměleckou literaturou platilo především v 19. století a v první půli století 20., jak uvádí J. Chloupek „... *realistický historický román sytil výrazivo*

⁷⁵ MARTINCOVÁ, O (2017). Archaismus.

*historismy a archaismy ve snaze posílit dobový kolorit příběhu; ve funkci prostředku poetizace jsou takové výrazy v některých dílech V. Vančury*⁷⁶. V současné době již archaismy nejsou pro literaturu typické, pokud se objeví, jsou spíše projevem individuálního stylu autora. Naopak historismy, uzavírá Chloupek, z literatury nevymizely, protože jsou zvláštním druhem termínů.⁷⁷

Vnímání archaismů jako výhradních prostředků umělecké literatury vyvrací ve svém článku M. Lišková⁷⁸. V korpusu SYN zanalyzovala způsoby použití 4 slov: *ajznboňák*⁷⁹, *apatyka*⁸⁰, *arest*⁸¹ a *anžto*⁸², jež slovníky ASCS a SSJČ vyhodnotily jako zastaralá slova, resp. archaismy, mimo oblast uměleckého stylu. Po zhodnocení výsledů vyvodila, že „užití (těchto slov) v uvedených příkladech je patrně motivováno snahou ozvláštnit text (*arest*, *anžto*), neopakovat v textu jedno slovo, užívat synonyma (*apatyka*), naznačit propojenost s historií (*anžto*, *apatyka*), vyjádřit osobní blízký vztah k určité skutečnosti, spjatost s tradicí a možná i rodinný úzus (*ajznboňák*).“⁸³

Hauser⁸⁴ uvádí, že archaismy lze použít i nepříznačně. V toto případě se jedná o jazykový relikv zachovaný v některých frazeologismech, jako je na příklad *není zbla pravdy* či *nechat na holičkách*.

Je nutné podotknout, že jako archaismus mohou běžní mluvčí vycit'ovat zcela rozdílná slova, jevy aj. Vzhledem k faktu, že je v současné populaci přítomno několik generací, a tedy jsou přítomny i rozdílné jazykové úzy, může být určité slovo či tvar vnímáno starší generací jako běžné, příslušníci generací mladších by je však již zařadili mezi archaismus. To samé platí pro čtenáře starší literatury.⁸⁵

Problematika vymezení historismu a archaismu

Ač se z předložených definic může zdát, že hranice mezi archaismy a historismy je jasně vymezená, ve skutečnosti mezi těmito jazykovými jevy existuje jakési přechodové

⁷⁶ CHLOUPEK, J. Styl umělecké literatury textů. In ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. str. 279.

⁷⁷ CHLOUPEK, J. Styl umělecké literatury textů. str. 279.

⁷⁸ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. Str. 108

⁷⁹ ASCS: *ajznboňák*, -a m (ajznboňačka, -y ž) zast. ob. železničář

⁸⁰ ASCS: *apatyka*, -y ž zast. a ob. zdravotnické zařízení, kde se vydávají a popř. i připravují léky, lékárna

⁸¹ ASCS: *arest*, -u m < l> zast. a ob. vězen

⁸² SSJČ: † *anžto* sp. podřadící poněvadž

⁸³ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. str. 108

⁸⁴ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 43

⁸⁵ ČERMÁK, F. *Lexikon a sémantika*. Str. 201-203

pásmo, a tak v některých případech není snadné rozhodnout, mezi který jazykový jev se dané slovo řadí. Je nutné přihlídnout ke kontextu. M. Lišková uvádí jako příklady takových nejednoznačných případů slova *cukrkandl a berně*. *Cukrkandl* se může objevit jako zastaralé označení pro stále se vyrábějící kandysový cukr, a tedy jej v tomto kontextu můžeme označit jako archaismus, např. *nastrouhej lot cukrkandlu*,⁸⁶ avšak v kontextu následující věty: *Vzpomínáte si na chuť cukrkandlu nebo fialek?*⁸⁷ mluvčí odkazuje k historickým skutečnostem, a tedy je nutné jej interpretovat jako historismus. Obdobně *berně* může v současnosti označovat zastaralé a/nebo expresivní synonymum pro slovo *daň*, v jiném kontextu znamenat historický termín.

V běžné praxi, jak upozorňuje Hauser⁸⁸, se však tyto skupiny nerozlišují a obě se shodně nazývají archaismy. Ostatně, tak tomu je ve francouzské lexikologii, kde je historismus vnímán jako jedna z podkategorií archaismu. Lišková svůj příspěvek o problematice vymezení těchto dvou pojmů ukončila následovně. „*Ve vztahu k zastaralým výrazům byla zjištěna terminologická rozrůzněnost. (...) Autoři odborných pojednání by si ale měli uvědomovat, že tato nejednotnost existuje, a měli by dbát na to, aby neopomněli vysvětlit, jak oni sami rozumějí termínům, o nichž píší. Zastaralé výrazy lze chápat jako hyperonymum k archaismům a historismům, jako synonymum pro archaismy, odlišovat je od archaismů podle funkce užití nebo podle stupně zastaralosti.*”⁸⁹

Archaismy v právním jazyce

Archaismy či obecně zastaralé výrazy jsou často skloňovány ve francouzském právním kontextu ve vztahu k právnímu jazyku, neboť má silnější sklony zachovávat slova či konstrukce, které již vyšly z běžné mluvy (viz. klasifikace archaismů Paula Zumthora). F. Houbert si v článku *Réflexion sur l'archaïsme dans le langage du droit*⁹⁰ pokládá otázku, zda je tato reputace právního jazyka zasloužená. Uvádí, že vnímání právního jazyka jako nositele archaismů závisí na úhlu pohledu, pokud se na tyto prvky zaměří mluvčí, který se neorientuje v právním prostředí, odhalí především v lexiku podstatně větší množství archaismů, než odborník či uživatel právního jazyka, pojmy v právní terminologii vycházejí z užívání podstatně méně. Jak udává Cornu⁹¹ vnímání určitého

⁸⁶ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. Str. 114

⁸⁷ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*, str.114

⁸⁸ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Str. 41

⁸⁹ LIŠKOVÁ, M. *Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus*. str. 114-115

⁹⁰ HOUBERT, Frédéric. *Réflexions sur l'archaïsme dans le langage du droit, La jurilinguistique dans tous ses états*. Str. 1-8

⁹¹ CORNU, G. *Linguistique juridique*, str. 27

prvku jako archaismu, je oprávněné, pokud právní jazyk užívá pro pojmenování běžných skutečností zastaralé výrazivo (např.: *le sieur, la dame, il appert, au pied d'icelle*). Naopak jako archaismy by se neměly označovat termíny, které postrádají ekvivalent v běžné slovní zásobě. Ovšem po nahlédnutí do práce Pierra Mimina *Le style des jugements*, v níž autor udává kategorizovaný seznam archaismů vytvořený na základě intenzity jejich užívání, Houbert konstatuje, že množství archaismů v současném francouzském právním jazyce je relativně nízké (zásadní roli v procesu modernizace hrál *circulaire du 15 septembre 1977 relative au vocabulaire judiciaire*), což dokládá i nízký počet pojmů (47) označených jako archaismus, či zastaralá slova aj. v *Linguistique juridique* Georgese Cornua.

Dále se v právním jazyku hovoří o archaismech v kontextu právních termínů, jako o pojmenování konceptů, které v minulosti tvořily součásti právního systému, ale postupem času vyšly, především vlivem změny legislativy, z úzu. Tyto koncepty jsou poté hodnoceny jako zaniklé (tomuto tématu se rovněž věnujeme v 1.2.1.2. Právní termín) V tomto směru je zajímavá změna české terminologie, kterou přinesl Nový občanský zákoník. Termíny, které uvádí Tomášek⁹² jako zastaralé (*hyperocha, výprosa*), jsou dnes znovu platné. Naopak jiné, které byly nahrazeny novou či spíše staronovou terminologií (např. *způsobilost k právnímu jednání*) se dají považovat za zastaralé. Tímto se již dotýkáme hlavního tématu této práce, který budeme zpracovávat v 5. kapitole.

⁹² TOMÁŠEK, M. *Překlad v právní praxi*. Str.44

3. Nový občanský zákoník

Hlavním předmětem této kapitoly je nový občanský zákoník (dále je NOZ). Předtím než se mu budeme věnovat, si představíme občanské právo a jeho zásady. Poté se krátce zastavíme nad francouzskou obdobou NOZ, tzv. *Code civil des Français*. Poté se již zaměříme na samotný NOZ. Ohlédneme se za jeho historii kodifikace, charakterizujeme jeho současnou podobu a zastavíme se nad jeho některými lingvistickými a terminologickými aspekty.

3.1. Občanské právo

Občanské právo můžeme charakterizovat jako jedno z odvětví objektivního práva, tj. „*systému norem společenského chování lidí, jehož dodržování je zabezpečeno státem*“⁹³. „Objektivní právo přináší odpověď na otázku co je po právu, tedy nám říká, jaký způsob chování je dovolený a jaký zakázaný. Z objektivního práva je odvozeno právo subjektivní, které představuje „*míru a způsob možného chování subjektu práva, které objektivní právo chrání, a to zpravidla poskytnutím státního donucení k jeho prosazení*“⁹⁴.“

Občanské právo se dělí na občanské právo hmotného a občanského právo procesní. Obě oblasti jsou kodifikované. Hlavním pramenem občanského práva hmotného (zkráceně občanské právo, tak se o něm budeme vyjadřovat i v této práci) je zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník, pro nějž se vžilo označení nový. Občanské právo procesní je kodifikováno v zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (více viz. 2.1.3 Občanské právo procesní). Další odvětví občanského práva představují mezinárodní a evropské soukromé právo, těmito se však nebudeme blíže zabývat.

Občanské právo patří mezi právo soukromé. V § 3, odst. 1 z. č. 89/2012 Sb. je definováno jako právo, které „*chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*“ Občanské právo Švestka⁹⁵ vymezuje jako soukromé obecné právo, jež upravuje osobní, rodinná a majetková práva a povinnosti subjektivní povahy

⁹³ KNAPPOVÁ, Marta a Jiří ŠVESTKA. *Občanské právo hmotné*. str.25

⁹⁴ KNAPPOVÁ, Marta a Jiří ŠVESTKA. *Občanské právo hmotné*. str.26

⁹⁵ ŠVESTKA, J. Občanské právo hmotné jako obecné soukromé právo. DVORÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné* str. 55

vztahující se na všechny osoby občanského práva a na všechny občanskoprávní záležitosti.

3.1.2.Hlavní zásady OP

Zásadám občanského práva se detailně věnují Knappová, Švestka, a kol⁹⁶, kteří uvádějí, že pro občanské právo je charakteristická rovnost účastníků. Zásada rovnosti účastníků platí nejen v rovině občanských, ale také ekonomických vztahů. Projevuje se prostřednictvím vzájemných práv a povinností, které pocházejí z římského práva:

- dávám, abys mi za to něco dal
- dávám, abys pro mne něco činil
- činím něco, abys mi za to něco dal
- činím něco, abys za to něco učinil pro mne

S touto zásadou se pojí i zásada, že nikdo nemůže být soudcem ve vlastní věci a také autonomie vůle účastníků práva. Ta spočívá ve svobodném rozhodnutí samotného účastníka, zda na sebe vezme nějakou povinnost či nikoli. Autonomie se projevuje v různých oblastech, zmínit můžeme např. autonomii smluvní, podle níž má právní subjekt volnost v uzavírání smluv, výběru jejich typu, formy a obsahu, jakožto i volbě osoby s níž smlouvu uzavře. Zde můžeme zmínit i související obecnější – smlouvy se mají dodržovat.

Dalším zásadou je např. zásada ochrana práv třetích osob a ochrana dobré víry účastníků práv, zejména jejich práv ze smlouvy. Poslední zmíněná spočívá v ochraně subjektů, které jednali v oprávněné víře, že jednají po právu, respektive které oprávněně důvěřovali, že po právu jedná někdo jiný (viz § 7 odst. 1 z č. 89/2012 Sb. NOZ: „*Má se za to, že ten, kdo jednal určitým způsobem, jednal poctivě a v dobré víře.*“)

Podle NOZ (§3, odst. 2) soukromé právo spočívá především na zásadách:

- každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí,
- rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,
- nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých

⁹⁶ KNAPPOVÁ, Marta a Jiří ŠVESTKA. *Občanské právo hmotné*. Str. 47-48

- daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,
- vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a
- nikomu nelze odepřít, co mu po právu náleží.

Mimo těchto zásad staví NOZ na zásadě dobrých mravů.

3.1.2. Občanské právo procesní

Hlavním pramenem občanského práva procesního je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů. *Občanský soudní řád upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení tak, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana soukromých práv a oprávněných zájmů účastníků, jakož i výchova k dodržování smluv a zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob⁹⁷*). Dále upravuje práva a povinnosti účastníků procesu, jejich vzájemný vztah a vztah ke třetím osobám.

Předmětem občanského práva procesního je civilní proces. Představuje „jednou ze záruk spravedlnosti a práva, slouží upevňování a rozvíjení zásad soukromého práva⁹⁸.“

3.2. Charakteristika francouzského a českého občanského kodexu

3.2.1. Code civil

Základní pramen občanského práva ve Francii představuje *Code civil* (dále jen C. Civ), který patří k nejstarším dosud užívaným občanským kodexům v Evropě.

Začneme s historií C. Civ⁹⁹. Myšlenku o vytvoření kodexu, který by sjednotil právo na území Francie přinesl konec 18. století. Do té doby bylo totiž právo roztržštěné, na jihu Francie, v tzv. pays du langues d’oc, platilo právo psané (droit écrit), silně ovlivněné právem římským, na severu, v tzv. pays du langues d’oïl, pak právo zvykové (droit coutumier) sledující germánskou tradici. Spojení občanského práva se stalo jedním z programů Velké francouzské revoluce. Kvůli politické nestabilitě však nebyl ani jeden z návrhů více rozpracován. Práce na CC se obnovily až za vlády Napoleona. Ten ustanovil komisi odborníků na zvykové i psané právo, která měla vyhotovit nejprve návrh a později i celý text CC. Na procesu tvorby se podílel i Napoleon sám (především v oblasti

⁹⁷ § 1 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁸ § 3 odst. 1 z. č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁹ Opíráme se o CABRILLAC, Rémy. *Introduction générale au droit*. Str. 46-62

rodinného práva). Code civil des Français byl vyhlášen 21. března 1804. Skládal se z 36 zákonů a 2 281 článků¹⁰⁰ utříděných do tří knih. CC se záhy, zejména vlivem napoleonských válek rozšířil do dalších evropských zemí, např. v Lucembursku je v novelizované podobě platný dodnes. CC rovněž ovlivnil vznik podobných kodexů v Evropě i jinde ve světě, kupříkladu v Louisianě, Quebecu nebo latinské Americe.

CC za své existence prošel mnoha novelizacemi. Poprvé se tomu bylo v období tzv. III. Republiky, kdy novely reflektovaly změny přinesené průmyslovou revolucí. Týkaly se především oblasti pracovního práva (např., zákon z 21. června 1936 zavádí 40hodinovou pracovní dobu aj.). Změn se dočkalo mimo jiné i právo rodinné či obchodní. Dalším významné novelizace započaly v 60. letech minulého století, ty se zaměřily především na princip ochrany třetí strany, ale rovněž na rodinné právo aj.

V současnosti se CC skládá z 2 534 článků uspořádaných do pěti knih uvedených titulem¹⁰¹ představující obecná ustanovení:

1. O osobách (*Des personnes*) – články 7–515-13
2. O majetku a různých druzích vlastnictví (*Des biens et des différentes modifications de la propriété*) – články 515-13–710
3. O různých způsobech nabývání vlastnictví (*Des différentes manières dont on acquiert la propriété*) – články 711–2278
4. O Závazcích (*des Suretés*) – články 2284–2488
5. Ustanovení platná pro Mayotte¹⁰² (*les dispositions applicables a Mayotte*) – články 2489–2534

3.2.2. Nový občanský zákoník

Historie kodifikace českého občanského zákoníku¹⁰³

První myšlenka na vytvoření kodifikované úpravy soukromého práva na našem území se objevila v 18. století za vlády Marie Terezie. s cílem tuto myšlenku naplnit panovnice ustanovila roce 1753 kompilační komisi, která o devět let později (1766) představila ke schválení výstup své práce, tzv. Codex Theresianus universalis. Kodex však nikdy nebyl

¹⁰⁰ V české terminologii je ekvivalentem francouzského termínu *article* termín *paragraf*

¹⁰¹ V české terminologii je ekvivalentem francouzského termínu *livre* termín *část*, a ekvivalentem termínu *titre* je *hlava*

¹⁰² Zámorský departement Francie v Indickém oceánu.

¹⁰³ Vycházíme z KNAPPOVÁ, Marta a Jiří ŠVESTKA. *Občanské právo hmotné*. Str.59-66 z a SCHELLEOVÁ, I. § 4 Vývoj občanského práva, v FIALA, Josef. *Občanské právo*. 1., str. 16-22

přijat. Prvním přijatým zákoníkem se tak stal až Všeobecný občanský zákoník z roku 1786, vytvořený za vlády Josefa II. tzv. josefínský občanský zákoník se skládal z pěti částí, z nichž první dvě se vztahovaly k obecným ustanovením, zbylé tři upravovaly rodinné právo (především vztahy mezi rodiči a dětmi, postavení sirotek a osob marnotratných).

Soukromé právo v celé své šíři bylo kodifikováno na počátku 19. století, přesněji byl zákoník vyhlášen 1. června 1811 s platností od 1. ledna 1812 pod názvem *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie* (Všeobecný občanský zákoník pro německé dědičné země Rakouské monarchie) (dále jen ABGB). Zákoník byl vyhlášen v němčině a jeho text byl chápán jako autentický, podle něhož je třeba posuzovat překlady do jazyků monarchie. ABGB, jak se dnes zákoník označuje, se skládal ze tří částí o 38 hlavách a 1502 paragrafech. První část se věnovala právu osobnímu, druhá se týkala práva k věcem, zahrnovala mimo jiné vlastnické, dědické a smluvní právo, třetí upravovala společná osobní a věcná práva. ABGB vycházel ze zásad římského práva a dále se opíral o filosofické myšlenky osvícenství a teorie přirozeného práva. Jednalo se o velmi pokrokové a zdařilé dílo, na našem území s drobnými změnami platilo až do roku 1950 a v Rakousku a Lichtenštejnsku platí dodnes, opět v novelizované podobě.

Jedním z prvních zákonů Československé republiky byl tzv. recepční zákon, kterým se přejímaly všechny právní předpisy z rakousko-uherské monarchie. Tímto v Republice vyvstala velmi zvláštní situace, tzv. právní dualismus, neboť na území českých zemí platilo právo rakouské, představované především Všeobecným zákoníkem, avšak na území Slovenska a Podkarpatské Rusi právo uherské. Uherské právo bylo navíc na rozdíl od rakouského zvykové, nekodifikované. Proto se záhy rozhodlo o vytvoření nového občanského zákoníku, který bude platit na celém území, došlo však pouze k dílčím úpravám, nejvýznamnější je úprava manželského práva, tzv. manželská novela z roku 1919. Přijetí návrhů nového zákoníku bránily neshody politických stran, také funkčnost ABGB strany nijak nenutila s vytvořením nového zákoníku spěchat. Posledním návrh byl předložen parlamentu v roce 1937. Následná politická situace zcela znemožnila jakékoli další pokusy na unifikaci práva.

Po druhé světové válce došlo k dílčím úpravám ABGB na poli mezinárodního práva soukromého a práva stavby přejaté z návrhu z roku 1937 (dále je NaOZ), sjednocení

československého práva přinesla až doba po komunistické převratu z roku 1948. V této době byla vyhlášena právní dvoutletka, během níž byl vypracován nový občanský zákoník. Cílem tohoto zákoníku, kterému je přezdívá střední kodex, bylo přiblížit se sovětskému právu (stále však existoval určitý respekt soukromému vlastnictví) a reflektovat nové socioekonomické poměry. Nový občanský zákoník ve formě z. č. 141/150 Sb. nabyt účinnosti 1. ledna 1951. V zákoníku se projevovali tendence ke zjednodušení právní úpravy na úkor jeho funkčnosti, např. zjednodušení institutu držby, dále se z něj vyčlenilo právo rodinné upravené zákonem o rodině, a naopak se včlenily některé oblasti obchodního práva (*prokura, nekalá soutěž*).

Již brzy po vyhlášení středního kodexu se objevují názory, že zcela neodráží vybudovaný socialismus, a tak se v souvislosti s přijetím nové ústavy přikročilo k nové rekonstrukci občanského zákoníku. V právní normách občanského zákoníku z roku 1964 se tak zcela projevovala ideologie doby, právní byly chápány jako deklarativní a kogentní s dominujícími veřejnoprávními prvky v soukromoprávní oblasti. Občanské právo se zúžilo na čistě majetkové a osobní vztahy mezi občany a socialistickými institucemi. Svou orientací na oblast uspokojování potřeb je chápáno jako také jako právo spotřebitelské. Zcela se opustily některé občanskoprávní instituty jako držba nebo věcné břemeno. Dále se oslabila zásada privátní autonomie, především autonomie vlastníků a smluvní autonomie, nebo princip ochrany dobré víry. Vyčlenily se z něj instituty obchodního práva přidané v 50. letech, které se staly součástí hospodářského zákoníku, současně s ním vyšel ještě zákoník mezinárodního obchodu a občanský soudní řád. Občanský zákoník byl několikrát novelizován

Po roce 1989 bylo stávající občanský zákoník zcela nepoužitelný. Přistoupilo se tak k jeho celkové novelizaci, která jej zbavila ideologických nánosů a obnovila by soukromoprávní metodu úpravy osobních a majetkových vztahů¹⁰⁴. Toto umožnila novela č. 509/1991 Sb. v průběhu 90. let a prvních let 20. století byl občanský zákoník ještě několikrát novelizován. Zároveň probíhali pokusy o jeho celkovou rekonstrukci, první pokus se uskutečnil ještě za existence Československa. V roce 2000 byl vypracován věcný záměr rekonstrukce, který byl schválen o rok později¹⁰⁵. V únoru 2012 byl NOZ přijat s účinností od 1. ledna 2014.

¹⁰⁴ KNAPPOVÁ, Marta a Jiří ŠVESTKA. *Občanské právo hmotné*. Str 63

¹⁰⁵ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 10

NOZ – zásady, struktura a obsah

NOZ představuje základní pramen českého občanského práva vyhlášený ve Sbírce zákonů pod číslem 89/2012 Sb. Jeho zásadním účelem je sjednotit soukromoprávní vztahy do jednoho kodexu (výjimku tvoří pracovní, nebo právo duševního vlastnictví, která jsou dále upravována speciálními zákony). „*Nový zákoník klade důraz na naše demokratické právní tradice, jakož i na principy a standardy soukromého práva v Evropě*¹⁰⁶“. Tvůrci se při vytváření NOZ inspirovali NaOZ. Důvodová zpráva NOZ tento návrh hodnotí jako „*myšlenkově soudržný, s jasným filosofickým zázemím převzatým z rakouského zákoníku, koncepčně navazující na tradice střeoevropského právního myšlení*¹⁰⁷“. Tvůrci hledaly zdroje inspirace rovněž v platných evropských občanských kodexech, zejména v zákoníku německém, švýcarském, rakouském, italském a nizozemském. V potaz se braly také mezinárodní smlouvy, nařízení a směrnice EU.

Dle důvodové zprávy hlavní cíl představovalo vytvoření standardního občanského zákoníku kontinentálního typu. Tento cíl se měl naplnit jednak na základě respektu k tradici střeoevropského právního myšlení mající, jako evropská právní kultura celkově, základy v římském právu, jednak rozchodem s „*myšlenkovým světem socialistického práva*¹⁰⁸“.

NOZ se myšlenkově opírá rovněž o Listinu základních práv a svobod a Ústavu České republiky, jedná se především o respekt k neporušitelnosti přirozených práv člověka a principům právního státu. V rámci soukromého práva klade největší důraz na zásadu autonomie vůle subjektu.

NOZ nahradil nejen občanský zákoník z r. 1964, zároveň do sebe znovu začlenil rodinné a částečně i obchodní právo, čímž se zrušil zákon o rodině nebo obchodní zákoník. Současně s ním byl vydán z. č. č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), které upravuje další část obchodního práva. NOZ zrušil více než 200 právních předpisů, jmenujme ještě např. zákon o vlastnictví bytů či zákon o sdružování občanů. Seznam zrušených předpisů uvádí text zákoníku v části závěrečné ustanovení §3080.

NOZ se skládá z 3081 paragrafů rozdělených do pěti částí:

¹⁰⁶ Obecně, obcanskyzakonik.justice.cz

¹⁰⁷ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 18

¹⁰⁸ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 19

1. Obecná část (§ 1 – § 654)
2. Rodinné právo (§ 655 – § 975)
3. Absolutní majetková práva (§ 976 – § 1720) – zahrnují v sobě věcná práva a dědické právo
4. Relativní majetková práva (§ 1721 – § 2990) – zahrnují právo závazkové
5. Ustanovení společná, přechodná a závěrečná (§ 2991 - § 3081)

Vnitřně je pak dále členěn do hlav, dílů a oddílů. Autoři uvádějí¹⁰⁹, že pro docílení přehlednosti textu se přijala zásada, že jeden paragraf nesmí obsahovat více dva odstavce a že jeden odstavec se nesmí skládat z více než dvou vět, avšak ne vždy se podařilo zásadu dodržet. Příbuzné nebo tematicky spjaté instituty se řadí od nejjednodušších ke složitějším a od obecných k zvláštním.

Zákoník byl od svého vyhlášení již několikrát novelizován, naposledy zákonem č. č. 374/2022 Sb. kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Terminologie NOZ

Důvodová zpráva¹¹⁰ se zabývá také lexikální složkou NOZ. Text zákoníku usiluje o terminologickou jednotnost, tzn., že jeden koncept se pojmenovává vždy pouze jediným termínem. Zároveň se snaží co nejvíce vyhnout užívání homonymních a polysémních výrazů. Pokud se jim však nejde vyhnout, užívá jich v kontextech, kde je jejich význam jasný. Obecně se NOZ snaží nepoužívat cizí slova, pokud vedle sebe existují český a cizí výraz pro označení stejné skutečnosti, upřednostní se český (např. *zapsaný* místo *registrovaný*, *údaj* místo *informace*), pokud již cizí termín zdomácněl (např. *orgán*, *forma*, *elektronický*), nebo je jeho význam přesnější (např. *prekluze*, *detence*), užívá se tento výraz. Zákoník navazuje na klasickou českou právní terminologii, od níž se zákoníky z let 1950 a 1964 odchýlily, tak že při sjednocení českého a slovenského práva upřednostnily slovenské termíny (*právní úkon*) nebo vytvořily neologismy spojené s totalitní ideologií (*způsobilost k právním úkonům* místo *svéprávnost*).

Právě inspirace staršími zákoníky se stala jedním ze zdrojů kritiky NOZ. Snaha navázat na komunistickou ideologii nedotčenou právní úpravu byla, slovy Daniela Uhlíře,

¹⁰⁹ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 22

¹¹⁰ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 22

chápana jako „*skok do neznámého cizího a nejistého právního prostředí bez dostatečné kontinuity*“.¹¹¹ Rovněž argument, že ABGB stále platí například v Rakousku, odpůrci ne vždy brali v potaz. Velkým tématem bylo dále znovuzavedení starší terminologie, jež bylo chápáno jako projev staromilství, které ve svém smyslu nemá žádné rozumné opodstatnění a které upravuje již neaktuální právní vztahy (v tomto smyslu se často uvádí navracený termín *právo pastvy*).¹¹² Někteří si rovněž tento záměr vykládali jako zbytečný jazykový purismus.

Naopak příznivci zákoníku povětšinou souhlasili s vyjádřením jazykového posudku NOZ, který jej celkově hodnotí v zásadě pozitivně a obecně oceňuje „*dobrou srozumitelnost i pro „běžného“ občana bez speciální právního vzdělání*“.¹¹³ K otázce terminologie se posudek vyjadřuje kladně, uvádí, že diskontinuita užívání termínů *byla způsobena více či méně uměle za doby totality, kdy z běžného života zcela zmizela řada pojmů a s nimi samozřejmě i slova tyto pojmy označující*“.¹¹⁴ Proto se jedná o smysluplné a funkční rozhodnutí, které je zapříčiněno nutností odlišit významové odlišnosti (např. mezi pachtem a nájmem). Doporučuje se však znovuzavedené termíny občanům vysvětlit.

¹¹¹ Uhlíř, D., *Proč neschválit nový občanský zákoník*.

¹¹² Uhlíř, D., *Proč neschválit nový občanský zákoník*.

¹¹³ OLIVA, Karel. *Jazykový posudek návrhu občanského zákoníku*. Str. 1

¹¹⁴ OLIVA, Karel. *Jazykový posudek návrhu občanského zákoníku*. Str. 2

4. Překlad

Překlad lze jednoduše definovat jako převod sdělení z jednoho kódu do kódu jiného. Překlada se blíže věnuje Roman Jakobson¹¹⁵ ve svém eseji *On linguistic aspects of translation*, v níž rozeznává tři druhy překladu, a to překlad vnitrojazykový (intralingual), mezijazykový (interlingual) a intersémiotický (intersemiotic). Vnitrojazykový překlad spočívá v převedení sdělení do stejného jazykového kódu, sdělení se tedy přes formuluje prostředky daného jazyka. Vnitrojazykový překlad slouží převážně k interpretaci významu daného sdělení. Při mezijazykovém překladu se převádí sdělení z jednoho jazyka neboli jazyka výchozího (dále jen VJ) do jazyka jiného neboli cílového (dále jen CJ). Dále je třeba zmínit termíny výchozí text (dále jen VT) označující originální text, napsaný ve VJ, a cílový text (dále jen CT) neboli přeložený text, který je ekvivalentní s VT. Intersémiotický překlad převádí sdělení z jednoho znakového systému do jiného.

Pro tuto práci je rovněž relevantní představit rozdělení překladu podle typu textu na překlad umělecký věnující se překladu poezie dramatu a umělecké prózy, při němž je třeba zohlednit i estetické stránky CT, a překlad odborný, kde si je třeba hledět především terminologie.

V této kapitole si představíme právní překlad jakožto součást odborného překladu, jeho specifika a problémy, s nimiž se překladatel musí vyrovnat. Budeme se rovněž věnovat procesu překládání, v němž vnitrojazykový překlad hraje zásadní roli pro dosažení kvalitního překladu mezijazykového. V poslední části zaměříme naši pozornost na překladatelské postupy, s jejichž pomocí lze překonat rozdíly mezi dvěma jazyky.

4.1. Právní překlad

„Účelem právního překladu je, aby cílovému příjemci v jeho jazyce poskytl maximálně jasné, dostatečné a právně přesné informace, jež jsou obsaženy v textu výchozím.“¹¹⁶

Chromá následně dodává že výše zmíněný důvod, nemusí být jediným. právní překlad se rovněž vyhotovuje v případech kdy je potřeba *„vytvořit normativní základ pro konkrétní soukromoprávní transakci (např. přeložit smlouvu, která má být plněna stranami, jež neovládají stejný jazyk), nebo vytvořit veřejnoprávní dokument, jenž je obecně závazný pro všechny mluvčí cílového jazyka v daném státě (např. legislativní akty Evropské unie).“¹¹⁷*

¹¹⁵ JAKOBSON, R. *On linguistic aspects of translation*. Str. 233.

¹¹⁶ CHROMÁ, M. *Překlad jako interpretace*. str. 161

¹¹⁷ CHROMÁ, M. *Překlad jako interpretace* str. 163

Právní překlad je specifickou kategorií překladu, spadá do oblasti odborného překladu a pojí se s ním i různá specifika tohoto typu vlastní. Překladatel si nevystačí pouze s dokonalou znalostí VJ a CJ. Nemůže jen bezmyšlenkovitě „překlopit“ text z jednoho jazyka do druhého a otrocky lpět na každém slovíčku cílového textu. „*Výchozí právní text je napsán v jazyce přirozeném pro právní systém, v němž text vznikl. Cílový právní text – překlad – bude napsán v jazyce, který je přirozený v jiném právním systému (ať už příbuzném či zcela odlišném), jenž má vybudován vlastní pojmový, výrazový či terminologický repertoár, který často neodpovídá povaze výchozího právního systému*“.¹¹⁸ Překladatel by měl být v první řadě seznámen s formální stránkou právního textu. Měl by být schopen zvolit odpovídající styl a typ právního textu, typické gramatické jevy a fráze, zkrátka měl by ovládat právní jazyk. Dále se překladatel musí orientovat v terminologické repertoáru výchozího a cílového právního jazyka. V případě práva je tato kompetence o to důležitější, neboť na rozdíl od jiných odborných jazyků si právní koncepty často neodpovídají nebo vůbec neexistují (více viz. 4.2. Ekvivalence). Zároveň se na úrovni jednoho jazyka terminologie často liší, musí tedy vědět do které variety právního jazyka překládá. Podle toho zvolí například francouzštinu francouzskou, belgickou či kanadskou.

S odlišnostmi na úrovni konceptů se pojí nejvýznamnější specifikum právního jazyka, navzájem se liší i jednotlivé právní systémy. Právní systém je především výtvorem kultury, z níž vznikl, reflektují se v něm její potřeby, vnímání reality a zkušenosti, které jsou nepřenosné, a tedy žádný právní systém ani nemůže být na sto procent identický. Radimský (2004), Tomášek (1998) i Chromá (2014) se shodují, že by překladatel měl disponovat alespoň základními znalostmi právních systémů VJ i CJ, Tomášek tuto znalost pojmenovává doplňková odborná kompetencí, Chromá používá označení právní gramotnost. Tato kompetence představuje značnou výhodu pro správnou interpretaci textu, bez ní překladatel riskuje, že cílové texty nebudou „*ve všech směrech spolehlivé, přesné a budou plnit svůj účel.*“¹¹⁹ Radimský¹²⁰ dodává, že je rovněž třeba sledovat současnou tendenci vývoje práva, neboť se v průběhu času mění. Špatně provedený překlad pak může pro svého adresáta znamenat přinejmenším ztrátu času, neboť text musí pročíst několikrát, aby se dopátral jeho smyslu, dále mu může způsobit nové výdaje,

¹¹⁸ CHROMÁ, M. *O právním překladu převážně vážně.*

¹¹⁹ CHROMÁ, M. *Překlad jako interpretace*, str. 162

¹²⁰ RADIMSKÝ, J. *Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique?*. str. 39

protože se text bude muset buď přepsat, nebo znovu přeložit. V nejhorším případě může být důvodem prohry u soudu.¹²¹

4.1.1. Právní překlad jako komunikace

V této části budeme vycházet ze stejnojmenné podkapitoly z knihy *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník* Marty Chromé.¹²² Její tezí je skutečnost, že právní překlad může být chápán jako forma komunikace.

Její základní formu v právním prostředí představuje model lineární komunikace. V tomto případě odesílatel a příjemce společně komunikují jedním jazykem v rámci jednoho právního systému, přičemž oba komunikační partneři používají stejný kód a pohybují se ve stejném kontextu. Výsledný text může interpretovat nejenom zamýšlený příjemce ale i třetí strana, která splňuje uvedené podmínky.

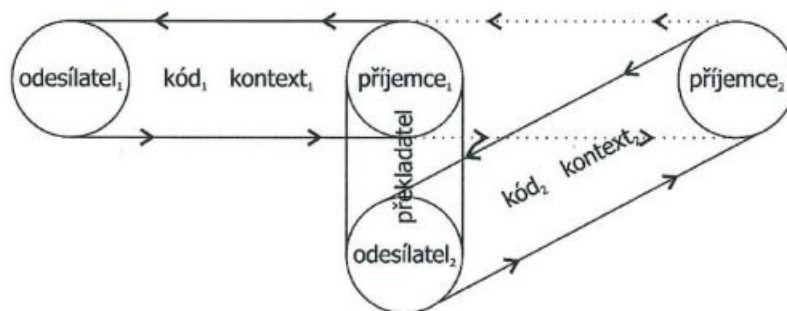
Obrázek 1 Lineární model právní komunikace (převzato z Chromá, 2004, str. 25)

Pokud vzejde potřeba právní text přeložit, lineární modelu komunikace se transformuje na dvoučlankový řetězec. Dle Chromé pak mohou nastat dvě situace: buď se s překladem textu počítalo už od počátku jeho tvorby, nebo potřeba překladu vznikla až později.

V prvním případě dochází pouze k dočasnému odklonu od přímé komunikační linie. Mezi účastníky komunikace je tak stále možná zpětná vazba, i když za pomoci zprostředkovatele neboli překladatele. Chromá jako příklad tohoto modelu představuje překlad právních předpisů v rámci Evropské Unie. V praxi se často vytvářejí texty nejvýznamnějších jazycích Unie, převážně v angličtině francouzštině případně v němčině, a poté jsou převáděny do ostatních jazyků, ačkoli jsou všechny verze považovány za autentické. Cílové texty zde plní stejnou funkci.

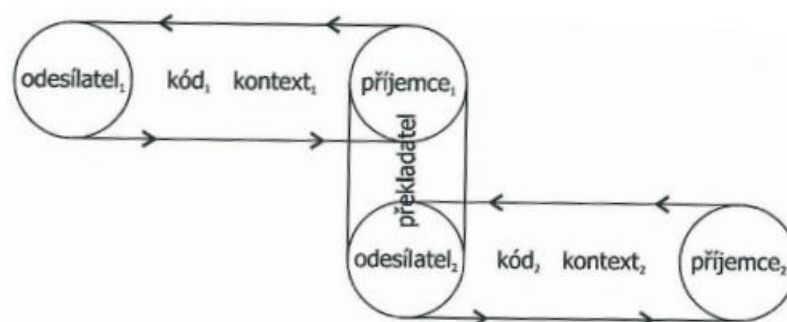
¹²¹ CHROMÁ, M. *Překlad jako interpretace*. str. 162

¹²² CHROMÁ, M. *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. str. 22-27

Obrázek 2 Komunikační model rozdělený překladem na dva články s předjímanou komunikační vazbou mezi odesílatelem 1 a příjemcem 2 (převzato z Chromá, 2004, str. 27)

V druhém případě se VT překládá s cílem informovat někoho, se kterým se jako s cílovým adresátem při jeho vytváření nepočítalo. Překladatel sem tak dostal do pozice sekundárního příjemce a zároveň zprostředkovatelem mezi VT a cílovým příjemcem. Chromá upřednostňuje spíše než komunikací tento model nazývat signifikací, neboť převod do jiného kódu a kontextu nebyl anticipovaný. Příkladem může být překlad zákonů jednoho státu do jiného jazyka (viz překlad NOZ do francouzštiny). Přeložený text je pouze informativní a postrádá právní sílu VT.

Obrázek 3 Komunikační model rozdělený překladem do jiného jazyka na dva články bez jakékoli vazby mezi odesílatelem 1 a příjemcem 2 (převzato z Chromá, 2004, str. 26)

Chromá tuto část ukončuje konstatováním, že překladatel v obou případech funguje jako komunikační rozhraní, které interpretuje informaci obsaženou ve VJ do CJ, tak aby ji cílový příjemce na konci řetězce, který používá jiný kód a pohybuje se v rámci jiného kontextu, porozuměl.

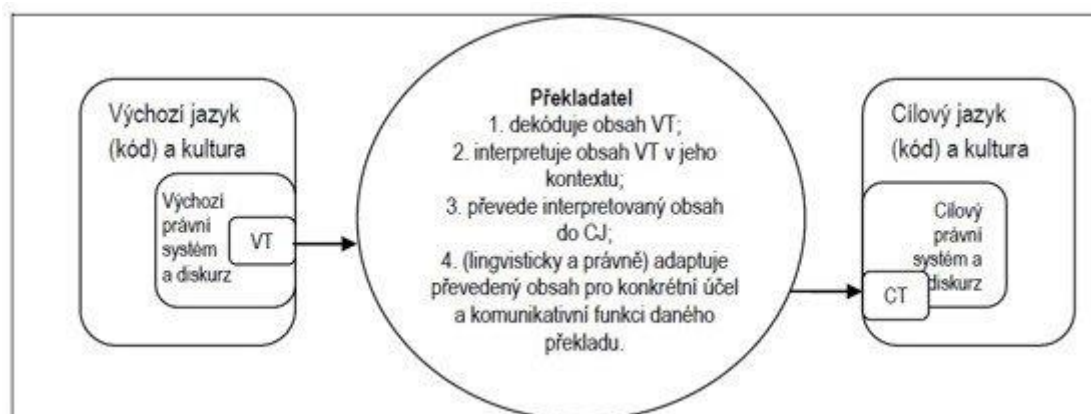
4.1.2 Proces právního překladu

Ideovým zdrojem pro podkapitulu je opět *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník* M. Chromá¹²³. Chromá¹²⁴ uvádí že překlad právního textu je ve stejné míře, jako

¹²³ CHROMÁ, M. *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*, str. 37-46

¹²⁴ CHROMÁ, M. *Překlad jako interpretace*, str. 162

jeho samotný vznik ve VJ, dynamický proces. Na obrázku výše jsou vyznačeny základní fáze překladatelské činnosti.

Obrázek 4 Proces právního překladu s důrazem na roli překladatele. (převzato z Chromá, 2014, str. 34)

V první fázi překladu, musí překladatel dekódovat VT, tzn. provede lingvistickou analýzu textu ve všech jeho rovinách a rozkládá jeho obsah. Pouze poté může obsah textu začít interpretovat, této fázi se rovněž říká vnitrojazykový překlad. Jejím cílem je pochopit VT jako celek i jeho jednotlivé úseky. VT se interpretuje na dvou základních rovinách – sémantické a právní. Sémantická interpretace se charakterizuje jako proces, při kterém se jednotlivé slovům, slovním spojením, případně částem vět přisuzují obecné významy, jež lze dohledat na stránkách překladových slovníků. Provést sémantickou interpretaci však nestačí, proto je třeba ji doplnit o interpretaci právní, při níž *se identifikuje význam daných jednotek, jak ho určuje právní kontext, jehož jsou součástí* (str. 43). S právní interpretací je spojena pojmová analýza, jež spočívá v hodnocení míry ekvivalence mezi příslušnými termíny ve VJ a CJ. Poté co překladatel provedl vnitrojazykový překlad, může se pustit do překladu mezijazykového, tedy převede VT do jiného jazyka (jazykového kódu), přičemž se řídí konvencemi a územ CJ, k tomu si vypomáhá kombinací nejrůznějších překladatelských postupů. V závěrečné fázi překladatel adaptuje převedený obsah pro konkrétní účel a komunikační funkci, tzn. že provede právně lingvistickou úpravu, aby mohl být výsledný text v CJ vnímán jako „právní“.

Chromá zdůrazňuje, že při posledních dvou fázích překladu by překladatel neměl zapomínat, jaký je účel překladu a kdo je adresátem CT (zda se jedná o rodilého mluvčího CJ, zda má či nemá právní vzdělání).

4.2. Ekvivalence

V kapitole 4.1. Právní překlad jsme představili jeden ze základních problémů, kterým musí překladatel čelit, problém ekvivalence. Je třeba podotknout, že ekvivalence se netýká pouze právního či odborného překladu, nýbrž je předmětem lingvistiky jako takové.¹²⁵

V rámci překladu právních konceptů z VJ do CJ nastávají dvě situace. Za prvé v obou právních jazycích existují stejné koncepty a je úkolem překladatele posoudit míru jejich ekvivalence. Za druhé koncept v jednom z jazyků neexistuje a překladatel se musí s jeho nepřítomností při překladu vyrovnat.

Věnujme se nyní prvně jmenovanému problému. Tímto tématem se zabývá M. Tomášek, na stránkách své knihy *Překlad v právní praxi*, z níž v této části vycházíme¹²⁶. V ideální situaci by mezi koncepty existovala tzv. **plná ekvivalence**. To znamená, že si jednotlivé koncepty v CJ i VJ zcela odpovídají. Jak je však možné vytušit, jedná se spíše o vzácný jev. Plná ekvivalence se může objevit u konceptů a institucí, které jsou součástí téměř všech právních řádů. Tomášek zmiňuje jako příklad termín *právo* a jeho francouzský ekvivalent *droit*. Překladatel se s nimi vyrovná pomocí substituce (více viz. 4.3.2.6 Substituce). Avšak i u univerzálně platných konceptů, je třeba mít se na pozoru. Například koncept *manželství* ve francouzské právu¹²⁷ zcela neodpovídá jeho pojetí v právu českém.¹²⁸

Uvedený příklad tak spadá k častější formě ekvivalence – **ekvivalence částečné**. Z názvu jasně vyplývá, že se koncepty v CJ s koncepty ve VJ překrývají částečně co do obsahu či rozsahu. Radimský¹²⁹ uvádí jako příklad částečné ekvivalence francouzský termín *société anonyme*, který se překládá českým ekvivalentem *akciová společnost*. Ačkoli zavedený překlad svádí k domněnce, že vymezení této instituce bude zcela totožné, jediné nahlédnutí do příslušných zákonů ji snadno vyvrátí. Francouzská *société anonyme* musí mít pro svůj vznik minimálně dva společníky a minimální základní kapitál ve výši 37 000 eur¹³⁰, zatímco českou *akciovou společnost* může založit jeden či více společníků s

¹²⁵ JAKOBSON, R. *On linguistic aspects of translation*. str. 233

¹²⁶ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi* str. 113-114

¹²⁷ „Le mariage est contracté par deux personnes de sexe différent ou de même sexe.“ Art. 143 de Code civil

¹²⁸ *Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon.* § 655, zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník

¹²⁹ RADIMSKÝ, J. *Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique?* str. 39

¹³⁰ art. L224-2 a art. L225-1 du Code de commerce

kapitálem od 2 milionů korun nebo 80 000 eur¹³¹. Tomášek konstatuje, že pro překlad částečné ekvivalence neexistuje žádné všeobecné pravidlo, jako nejvhodnější možnosti se nabízejí substitute, při níž se však riskuje nepřesnost, nebo modulace (viz. 4.3.2.5. Modulace). Je pouze na překladateli, ke kterému překladatelskému postupu se v daném kontextu přikloní.

Radimský¹³² ve svém článku upozorňuje na další specifické případy, jež mohou v rámci ekvivalence nastat. První je situace, kdy termínu ve VJ odpovídá vícero termínů z CJ. Uvedme si například český termínu *návrh zákona*, pro nějž má francouzština dvě obdoby, a to *proposition de loi* a *projet de loi*. Ekvivalenty rozlišují, kdo návrh zákona inicioval. *Proposition de loi* vzešlo z vládní iniciativy, u *projet de loi* iniciativa vzešla z parlamentu. Překladatel musí pro vhodně zvolenou alternativu vycházet jednak ze své právní znalosti, jednak z kontextu, v němž daný výraz figuruje.

Druhá situace nastává, když ve VJ odpovídá vícero termínů vícero termínům CJ. Radimský uvádí jako příklad francouzské termíny *accord*, *pacte*, *traité*, *contracte* a *convention* a jejich české obdoby *pakt smlouva dohoda konvence* a *úmluva*. Ačkoli mohou být v teorii charakterizovány jako zcela odlišné termíny, v praxi jsou většinou vnímány jako synonyma. Při překladu je důležité respektovat jejich tradiční použití, které Radimský shrnul do následující tabulky:

Francouzský termín	Český termín
Accord	dohoda
Convention	úmluva
Contracte	smlouva
Traité	smlouva

Tabulka 1 Shrnutí překladu vybraných francouzských termínů do češtiny. (převzato z Radimský 2004 str. 42)

Sám autor však přiznává, že se uvedené pravidlo nepoužívá na sto procent. V praxi se lze setkat s i odlišnými překlady těchto termínů.

4.3. Překladatelské postupy

Překladatelské postupy jsou soubor metod a procesů, které se využívají za účelem vytvoření, co do obsahu nejvěrnějšího textu, který zároveň zcela odpovídá úzu a normám jazyka, do nějž se překládá. Na následujících stránkách si představíme nejprve postupy

¹³¹ Zákon č. 90/2012 Sb. Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)

¹³² RADIMSKÝ, J. Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique ? .str. 40-42

vnitrojazykového překladu (u nich budeme vycházet z Tomáškovy pojetí¹³³), poté podrobně rozebereme jednotlivé postupy mezijazykového překladu v pojetí Tomáška¹³⁴, Vinaye s Darbernetem¹³⁵ a Tionové.¹³⁶ Znalost těchto postupů použijeme při výzkumu v praktické části práce.

4.3.1. Postupy vnitrojazykového překladu

Než se překladatel pustí do samotného převodu, musí v první řadě dokonale chápat text ve VJ. Musí dokonale vystihnout jeho sémantický význam, styl a další faktory, které je třeba zachovat či jinak reflektovat v CJ, aby tak dosáhl co nejrelevantnějšího překladu. Právě toto dokonalé pochopení VT nazývá M. Tomášek vnitrojazykovým překladem a předkládá systém pěti metod či postupů s jejichž pomocí lze tohoto cíle kvalitně dosáhnout. Jedná se o postup sémantický, logický, systémový, historický a geografický. Jak vidno, Tomáškovy postupy se neopírají pouze o jazykové či právní pochopení textu, ale dotýkají se i oblastí, které nemají s těmito okruhy na první pohled nic společného. Stejně tak je překladatel vyzýván, aby postupy vzájemně kombinoval a propojoval.

Jako první doporučuje Tomášek začít sémantickou metodou, která překladateli umožní poznat význam daného právního projevu. „*Její podstatou je zkoumání vztahu mezi označovanou skutečností neboli designátem (v Saussurovské terminologii *signifié*) a právním projevem, který ji označuje čili designátorem*“¹³⁷ (*signifiant*). Zkoumá tedy obsah termínu a zároveň i jeho rozsah. Následovat by měla logická metoda, která se zajímá o jazykové vyjádření logiky právní normy. Hodnotí především spojovací výrazy a normativitu neboli vyjádření příkazů, povolení a zákazů. Systémová metoda spočívá v zařazení právního projevu do systému, odhalení jeho vazeb s jinými systémy a ve zkoumání samotné kostry daného systému. Historická metoda se pojí s historickou podmíněností termínu. Překladatel by se měl orientovat nejen v platných termínech, ale měl by si umět poradit i v případě, kdy koncept již zcela zmizel z právního řádu jednoho jazyka, ale v druhém je stále živý. Měl by být schopen sáhnout do zásob archaických termínů. Geografická metoda bere v potaz fakt, že právní skutečnosti na území daného státu nemusí být vyjádřena jediným jazykem. Dle Tomáška mohou nastat tři situace¹³⁸.

¹³³ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. 50-88

¹³⁴ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. str. 89-125

¹³⁵ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction*. Str. 46-55

¹³⁶ TIONOVÁ, Alena. *Francouzština pro pokročilé*. str. 283–316

¹³⁷ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 54

¹³⁸ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 86-88

Za prvé je právo jednoho státu vyjádřeno jediným jazykem. Toto je případ České republiky nebo Polska. Za druhé je právo jednoho státu vyjádřeno více jazyky. Koncepty vyjádřené v jednotlivých jazycích jsou plně ekvivalentní, neboť stále náleží k jednomu právnímu systému. Zde se jedná o státy jako Švýcarsko, Belgie nebo Kanada. Za třetí je právo různých států vyjádřeno jedním jazykem. Mezi jednotlivými právními řády však existuje terminologická nejednotnost, s níž musí překladatel počítat. Například francouzsky je vyjádřeno právo ve Francii, Belgii, Švýcarsku či Kanadě.

4.3.2. Postupy mezijazykového překladu

Postupy mezijazykového překladu pomáhají překlenout strukturní a stylistické rozdíly mezi VJ a CJ. Tyto termíny poprvé pojmenovali J.-P. Vinay a J. Darbelnetem v díle *Stylistique comparé du français et de l'anglais*, a dále je dělí na postupy patřící k překladu přímému (la traduction directe) a nepřímému (la traduction oblique).

Při přímém překladu se zachovají výrazové prostředky VJ a neporušené se převádějí do CJ. Mezi přímé překladatelské postupy patří výpůjčka a kalk a doslovný překlad. U nepřímých překladatelských postupů dochází ke změně po stránce formální, avšak význam zůstává zachován. K tomu typu překladu se řadí transpozice, modulace ekvivalence a adaptace. Na následujících stránkách si jednotlivé postupy blíže představíme.

Je třeba ještě poznamenat, že obdobně jako v případě vnitrojazykových překladatelských postupů, je pro nejlepší výsledný efekt v cílovém textu nutné jednotlivé postupy kombinovat, vrstvit a nepoužívat je pouze izolovaně, jak uvádí M. Tionová.¹³⁹

4.3.2.1. Výpůjčka

Výpůjčka, jak uvádějí Vinay a Darbernet¹⁴⁰, je nejsnadnějším překladatelským postupem. Spočívá v přijetí určitého výrazu z jednoho jazyka do jazyka druhého, a to jak po stránce formální, tak po stránce sémantické. Výpůjčku překladatel zvolí, pokud chce například lépe vystihnout kolorit kultury z níž překládá, např. *dolar* pro USA.

Výpůjčkám se podrobněji věnuje Tomášek¹⁴¹. Obecně dochází ve dvou případech. Zaprvé je třeba pojmenovat skutečnost, která v cílovém jazyce zatím neexistuje. Tomášek jako

¹³⁹ Tionová, M. *Francouzština pro pokročilé*. Str. 312

¹⁴⁰ Vinay, J.P., Darbernet J., *Stylistique comparé du français de l'anglais*. Str. 47

¹⁴¹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 121-125

příklad výpůjčky do českého právního jazyka uvádí termíny jako jsou *know-how* či *leasing*.¹⁴² Zadruhé k výpůjčkám dochází i pokud daný koncept v CJ již existuje a má i své pojmenování, z různých důvodů se však převezme cizí výraz. Tomášek vysvětluje, že se tomu děje z komunikačních důvodů, kdy je cílem srozumitelnost ztížit, např. v argotu, jako příklad uvádí slovo *šperhák*, nebo naopak zlepšit, např. *obligační – závazkový*¹⁴³.

Výpůjčky jsou běžným způsobem obohacování slovní zásoby. Obecně se nazývají přejatá slova neboli xenotermíny. V češtině jsou příkladem xenotermíny slova jako *alkohol* (z arab. *al-kuhl*), *škola* (z řec. *Σχολή*, přes lat. *schola*) nebo sloveso *malovat* (z něm. *malen*). Jelikož jsou součástí českého jazyka již dlouho, mluvčí již jejich cizost téměř nevnímají a leckdy je i překvapí. Tento fakt je dán i tím, že výrazy se v průběhu času svou grafickou podobou i výslovností přibližují jazyku, do něž byly přejaty, což můžeme pozorovat i u výše zmíněných slov. Xenotermíny mohou do jazyka také vstoupit prostřednictvím jazyků, v nichž figurují rovněž jako výpůjčky a v nichž se jejich forma a význam zcela proměnily oproti jazyku, z něž původně pochází.

Vinay s Darbelnetem¹⁴⁴ upozorňují, že překladatel by se měl zajímat především o výpůjčky nové, neboť ty často vstupují do jazyka prostřednictvím překladu. Společně s Tomáškem varují před nebezpečím tzv. zrádných slov (*faux-amis*) neboli slov, která si odpovídají původem nebo grafickou formou, ale která nesou odlišný význam. Nejčastěji se vyskytují v jazycích, mezi kterými docházelo k častým výměnám nebo v jazycích pocházejících ze stejných jazykových rodin. Jako příklad *faux-amis* můžeme uvést francouzské slovo *trésor* (*poklad*) a české *trezor* (*coffre-fort*) nebo *pénal* (*trestní*, v právním jazyce) a *penál* (*plumier*).

4.3.2.2. Kalk

Princip kalkování spočívá v doslovném překladu daného výrazu z VJ, přičemž se zcela zachovají všechny sémantické kategorie, z nichž se daný výraz skládá. Výraz ve VJ funguje tedy jako vzor pro CJ. Tomášek s Vinayem a Darbelnetem¹⁴⁵ shodně udávají, že se jedná o zvláštní formu výpůjčky, neboť kalk přispívá k obohacení slovní zásoby. Kalk

¹⁴² TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 121

¹⁴³ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. 121

¹⁴⁴ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction*. str. 47

¹⁴⁵ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 115; DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction*., str. 48

se využívá především k popsání zatím neexistujícího konceptu v CJ, avšak za využití jeho prostředků. Příkladem kalku může být slovo *mrakodrap* či jeho francouzská obdoba *gratte-ciel*, která jsou výsledkem doslovného převodu z anglického *skyscraper*.

Tomášek¹⁴⁶ upozorňuje, že ne vždy je v možnostech CJ kalk provést. V některých případech je strukturální rovina jazyků natolik odlišná, že není možné dodržet formu výrazu v CJ, jedním z příkladů je kalkování jednoslovného výrazu výrazem dvou či více slovním. Překladatel se v podobných situacích může rovněž upřednostnit výpůjčku. Jako příklad můžeme jmenovat anglické slovo *know-how*, které se do francouzštiny, disponující obdobným slovo tvorným prostředky jako angličtina, kalkuluje jako *savoir-faire*. Čeština jimi však nedisponuje, a tedy termín ponechává v původní podobě.

V právním jazyce se kalk používá pro překlad terminologie nebo označení mezinárodních institucí. V druhém případě se pak z kalků v CJ vytvářejí i vlastní zkratky. To můžeme pozorovat kupříkladu u názvu *Mezinárodního měnového fondu* zkráceného na *MMF*, jež je kalkem *International Monetary Fund (IMF)*.

4.3.2.3. Doslovný překlad

J. P. Vinay a J. Dalbernet¹⁴⁷ uvádějí že v případech, kdy je struktura VJ paralelní se strukturou CJ, tedy u jazyků pocházejících ze stejné jazykové rodiny (např. francouzština a španělština, čeština a slovenština) nebo v případě, kdy si jednotlivé koncepty odpovídají na metalingvistické úrovni (spadají do stejné kultury), je možné překládat doslovně neboli slovo od slova. Například francouzskou větu *Pierre regarde la télé* lze do češtiny přeložit zcela analogicky: *Petr se dívá na televizi*. Nedošlo zde k žádným změnám a v CJ působí věta zcela přirozeně. Doslovný překlad je však spíše výjimkou než pravidlem. Překladatel nesmí jen otrocky převádět slova z jednoho jazyka do druhého, neboť by výsledný text působil v CJ neobratně, v horším případě by zcela postrádal smysl. Dopustil by se tak největší chyby, neboť právě smysl textu, jak J.-P. Vinay s J. Darbelnetem¹⁴⁸ uvádějí, se má v každém případě zachovat, avšak prostředky, kterými se vyjádří, se mohou výrazně lišit.

¹⁴⁶ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi* 116

¹⁴⁷ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction..* Str. 48-50

¹⁴⁸ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction..* Str. 49

4.3.2.4. Transpozice

Transpozice je postup nepřímého překladu, to znamená že se při převodu do cílového jazyka mění formální podoba výrazu, aniž by tím byl nějak dosažen dotčen jeho sémantický význam. Pokud se tento postup využívá pro překlenutí systematických rozdílů mezi jazyky, „zpravidla v případech, kdy pravidla o tvorbě slov nebo o větné skladbě v CJ nedovolují použít stejné slovně druhové nebo větné členské kategorie“¹⁴⁹, jej Vinay a Darbelnet¹⁵⁰ nazývají jako transpozici povinnou. V případě, že jej překladatel zvolí ze stylistických důvodů, jedná se o transpozici fakultativní.

Tionová s Tomáškem¹⁵¹ dále rozeznávají transpozici slovního druhu, resp. slovnědruhovou a transpozici syntaktickou či větně členskou.

Výsledkem slovně druhové transpozice je změna ve slovnědruhových kategoriích v CJ. Tionová dále rozlišuje transpozici slovního druhu jednoduchou a dvojnásobnou. Při jednoduché transpozici dochází pouze k jediné změně slovního druhu v daném výrazu. Příkladem může být například francouzské slovní spojení *force d'achat* které je tvořeno dvěma substantivy a předložkou *de*, jež se do češtiny překládá jako *kupní síla*. Dojde zde tedy ke změně jednoho substantiva na adjektivum. V další příkladu *parler bas* se adjektivum *bas* v českém překladu změní v adverbium – *mluvit tiše*. Z příkladů vyplývá, že se tento druh transpozice používá při překladu izolovaných syntagmat, ve větách je častější transpozice dvojnásobná či několikanásobná. Při ní se mění dva a vícero slovních druhů. Obvykle bývá jedna transpozice primární (de base) a další sekundární (autonome). Dvojnásobnou transpozici si ukážeme na příkladu překladu francouzské věty *Il travaillait avec une grande précision*, která se do češtiny přeloží jako *Pracoval velmi přesně*. Při primární transpozici se změní substantivum *précision* v adverbium *přesně*, sekundární transpozice přinese změnu adjektiva *grande* v adverbium *velmi*. Někdy bývá tento druh transpozice označován jako *chassé-croisé*¹⁵². Tomášek doplňuje že slovnědruhová transpozice v právním jazyce používá jak v terminologickém i neterminologickém překladu.

¹⁴⁹ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*, str. 104

¹⁵⁰ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: methode de traduction*. str. 50

¹⁵¹ TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé. str.284., TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. 104-105,

¹⁵² TIONOVÁ, Alena. Francouzština pro pokročilé. str. 284, Vinay a Dalbernet, str.105

Syntaktická transpozice se v právním překladu používá především v neterminologickém českém právním jazyce. Jak může naznačovat název navržený Tomáškem, spočívá ve změně funkcí větných členů. Typicky se projevuje transponováním pasiva na aktivum. Francouzská věta *Il était attrapé par la police* se do češtiny přeloží jako *Zadržela ho policie*. Podmět francouzské věty *il* se v češtině změní na nepřímý předmět *ho* a francouzský nepřímý předmět se stane podnětem. Navrhovaný překlad není jediný správný možný. V závislosti na kontextu je v češtině možné zachovat i trpný rod. K dalšímu důležitému projevu syntaktické transpozice dochází na úrovni předmětu, který se transponuje na vedlejší větu. V tomto případě se projevuje jeden ze základních rozdílů mezi francouzštinou a češtinou. Francouzština má substantivní charakter, a tedy často vyjadřuje děj či vlastnost podstatnými jmény, naopak pro češtinu je přirozenější verbální formulace. Dokladem může být překlad věty *Après son départ, tout le monde a éclaté de rire* jako *Poté co odešel, se všichni dali do smíchu*. Ani v tomto případě nemusí být příklad jediný správný, větu lze přeložit i za pomoci substantiva *Po jeho odchodu se všichni dali do smíchu*. Obecně můžeme zhodnotit, že syntaktické transpozice bývají povětšinou fakultativní, záleží na stylu překládaného textu, kdežto transpozice slovně druhové se většinou používají povinně.

i. Koncentrace a diluce

Zvláštním druhem transpozice jsou překladatelské postupy zvané koncentrace neboli transpozice zředňující¹⁵³, a diluce či transpozice zhušťující¹⁵⁴. Zde vycházíme z pojetí Tionové.¹⁵⁵

Pro proces koncentrace platí, že se výraz, který ve VJ skládá z několika slov, převádí do CJ pomocí menšího počtu slov. Zmiňme například francouzské syntagma *rouge à lèvres*, jež se do češtiny překládá jako jednoslovná *rtěnka*. Dilucí chápeme opačný proces, v němž se výraz „rozředí“ do vícero slov. Například francouzské sloveso *alunir* se do češtinu nutně překládá jako *přistát na Měsíci*. Tomášek udává jako příklad právní termín *témoin auriculaire*¹⁵⁶ a jeho český ekvivalentem *svědek na vlastní uši*. Tionová upozorňuje, že mezi tyto procesy nespadá přidání či odebrání členů nebo pomocných slov aj., jako jsou například složené slovesné časy či způsoby *je travaillerais – budu pracovat*,

¹⁵³ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*, str. 104

¹⁵⁴ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*, str. 104

¹⁵⁵ TIONOVÁ, Alena. Francouzština pro pokročilé str. 296-302

¹⁵⁶ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*, str. 104

pracoval bych nebo francouzský komparativ a superlativ *plus jeune/ le plus jeune* a jejich české ekvivalenty *mladší/nejmladší*.

Tionová rozlišuje koncentraci a diluci strukturální a lexikální. Strukturální koncentrace a diluce vycházejí ze strukturálních rozdílů mezi jazyky a překladatel je povinen tyto procesy použít. Strukturálními rozdíly se například chápe schopnost češtiny derivovat nová slova pomocí bohatého systému sufixů, deminutiv (*jablíčko – une petite pomme*) a vidů, díky kterým si snadno vystačí s jedním slovem tam, kde francouzština potřebuje hned několik. Častějším postupem překladu z češtiny je tedy koncentrace. V případech, kdy překladatel pro snazší pochopení v textu blíže vysvětluje, opisuje či doplňuje slova, nebo naopak tato vysvětlující slova ubírá, dochází ke koncentraci či diluci lexikální, která je rovněž povinná. O nepovinné koncentraci a diluci můžeme hovořit v případech, kdy má překladatel na výběr z řad synonymních prostředků. Tionová uvádí jako příklad překlad francouzského *frères et sœurs*¹⁵⁷, kdy si překladatel může zvolit jak hromadné slovo *sourozenci* či výraz přeložit jako *bratři a sestry*.

ii. Étoffement a dépouillement

Jelikož se v této diplomové práci zabýváme překladem mezi francouzským českým jazykem, je záhodno rovněž zmínit i postupy zvané jako *étouffement* a *dépouillement*. Týkají se francouzských předložek *de* a *à*, které oproti českým plnovýznamovým předložkám, svůj význam ztratily a figurují spíše jako pomocná slůvka, a jsou tak pro zpřesnění významu často doplňována, rozšiřována nebo nahrazována plnovýznamovými slovy.

Toto rozšíření se nazývá *étouffement* (z francouzského *étouffer – obohatit*) např. *dohoda mezi francií a ČR – l'accord conclu entre la France et la République tchèque*, opačný postup se označuje *dépouillement* (z francouzského *dépouiller – odebrat*). Z příkladů můžeme vyvodit to, co rovněž uvádí i Tionová¹⁵⁸, že se k *étouffement* dochází při překladu do francouzštiny, a *dépouillement* při překladu z ní.

Hodnotit oba postupy jako povinné či nepovinné je spíše obtížné, neboť hranice není zcela zřejmá. V některých případech může vést opomenutí *étouffement* k nejednoznačnosti textu, a tím ztížit jeho pochopení. V jiných případech vyvolá odebrání

¹⁵⁷ TIONOVÁ, A., str. 297

¹⁵⁸ TIONOVÁ, A. str. 303

či přidání doplňujících slov pouze odlišný stylistický efekt. Obecně by se měl překladatel řídit územ CJ, a nenechat se ovlivnit VJ.

4.3.2.5. *Modulace*

Principem překladatelského postupu modulace je obměna výpovědi, která je způsobena změnou perspektivy v cílovém jazyce. Jako vhodné řešení se modulace používá ve chvílích, kdy je ekvivalent vytvořený přímým překladem nebo transpozicí sice gramaticky správný, ale neodpovídá úzu CJ. Tento překladatelský postup reflektuje odlišné vnímání reality daných jazyků, které se objevuje jak v rovině lexikální, tak syntaktické.

Jedním nejčastějších projevů modulace je antonymie. Tu můžeme pozorovat například při překladu českého slovního spojení *vzhůru nohama*, které se do francouzštiny moduluje v podobě *tête en bas*¹⁵⁹. Jak vidíme, oba jazyky shodně vyjadřují totožný koncept, kde si však čeština ve vyjádření všimá neobvyklé pozice nohou, francouzština se zajímá o polohu hlavy. Obdobně francouzská věta *C'est faux!*¹⁶⁰ se překládá českou obdobou *To není pravda!* Tento postup se dále může projevovat projevuje v změnou z konkrétního na abstraktní. Při překladu mezi češtinou a francouzštinou obecně platí, že čeština bývá konkrétnější než francouzština. Tionová tyto odlišnosti ukazuje na vyjadřování pohybu či zvuku.¹⁶¹ V prvním případě si francouzština vystačí se slovesem *entrer*: *Un oiseau est entré dans la pièce* a *La voiture est entré dans la garage*. Čeština ale vyžaduje upřesnění, proto se první věta přeloží *Pták v letěl do místnosti*¹⁶² a druhá *Auto vjelo do garáže*. V případě vyjádření zvuků je princip zcela totožný, francouzština upřednostní abstraktní vyjádření, čeština konkrétní. Tionová dává jako příklad sloveso *chanter*¹⁶³, kterým se popisují jak např. zvuky zvířat *le coq chante*, tak neživých předmětů *l'eau qui bout chante*, český překlad je následující: *Kohout kokrhá, vroucí voda bublá*.

Modulovat se často musí i francouzské vazby, které nemají v češtině obdobu. Jmenujme si např. vazby sloves *faire*, *rendre* či vazbu *se voir* spojenou s infinitivem. Často jsou modulovány příkazy či upozornění na veřejných místech: *Ne pas se pencher de la fenêtre*

¹⁵⁹ TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé, str. 311

¹⁶⁰ TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé, str. 313

¹⁶¹ TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé str. 315

¹⁶² V toto případě nezohledňujeme aktuální členění větné, aby příkladové věty byly co nejjednodušší a vynikl tak popisovaný jev.

¹⁶³ TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé str. 314

– *Nevyklánějte se z okna*¹⁶⁴. Vinay a Darbelnet ve shodě Tionovou¹⁶⁵ uvádějí, že modulace může být fakultativní nebo povinná. Vinay a Darbernetem rovněž upozorňují, že se fakultativní modulace vlivem častého užívání může stát jediným správným řešením překladu daného výrazu, lexikalizovat se a v poslední fázi tohoto procesu vstoupit do slovníku. Příkladem je např. slovní spojení *la faculté des lettres* a jeho ekvivalent *filosofická fakulta*.

V právním překladu se modulace využívá v terminologickém i neterminologickém překladu. Příkladem prvně zmíněného typu může být překlad názvu instituce *tribunal correctionnel* jako *trestní soud*. Zde provedená modulace odráží především odlišné vnímání funkce soudu. Francouzský termín zohledňuje funkci nápravnou, český funkci uložení trestu. Tomášek¹⁶⁶ upozorňuje, že pro správné provedení modulace je podstatné srovnání právních systémů a správné porozumění konceptů, které překládané termíny označují.

4.3.2.6. *Substituce*

Tento postup se projevuje na úrovni slovní zásoby větných úseků a vyšších celků. Spočívá v nahrazení slovních spojení, větných úseků a vyšších celků ve VJ jejich ekvivalenty v CJ, které mohou mít zcela odlišnou strukturu a skládat se z odlišných výrazových prostředků. Vinay a Darbelnet postup nazývají ekvivalencí, v této práci však pro jeho označení upřednostníme termín využívaný Tomáškem, a to substituce, při jehož užívání nehrozí zaměnění se stejnojmenným termínem, označujícím existenci odpovídající právní skutečnosti ve VJ a CJ¹⁶⁷(viz. 4.2. Ekvivalence).

Substituce se často pro překlad nejrůznějších frazeologismů jako jsou přísloví, pořekadla, pranostiky aj, a idiomatických výrazů. V různých jazycích totiž se většinou vyskytují fráze, které různými prostředky, vyjadřují stejnou myšlenku S výjimkou frází se zcela identickou formou ve VJ i CJ, (např. přísloví *le chien qui aboit ne morde pas*, lze přeložit zcela doslovně: *pes který štěká nekouše*), je nutné pro přesnost vyjádření využít substituci. V některých případech lze po překladu snadno vytušit jejich význam, např. u přísloví *Quand le vin est tiré il faut le boire* (když se víno otevře, má se i vypít), přesto je jeho substituování českým příslovím, *kdo se dá na vojnu, musí bojovat* vhodnější. Doslovný

¹⁶⁴ TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé, str. 312

¹⁶⁵ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, str.51, TIONOVÁ, A. Francouzština pro pokročilé. Str. 312

¹⁶⁶ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*. Str. 110

¹⁶⁷ TOMÁŠEK, M. *Překlad v teorii a praxi*, Str. 112

překlad či kalk je však zcela nemístný při překladu frazeologismů či idiomů, které by v CJ vůbec nedávaly smysl, např. idiom *ne pas être dans son assiette* v českém překladu nebýt ve svém talíři zcela postrádá smysl, a tedy se substituuje českým idiomem *nebýt ve své kůži*. Vinay a Darbelnet¹⁶⁸ doporučují výrazy, pro které v CJ ekvivalent zcela chybí, raději opsat a vysvětlit.

V právním překladu se substituce hojně využívá při překladu slovních spojení či jazykových šablon.

4.3.2.7. *Adaptace*

Poslední a nejextrémnější formu překladatelského postupu, kterou Vinay a Darbelnet rozlišují je adaptace. Využívá se jí, pokud je potřeba v překladu překonat kulturní rozdíly, a tedy se v překladu vyrovnat se situacemi, které existují pouze v jedné kultuře. Odtud také pramení další název *équivalence de situation*. Při adaptaci nedochází pouze ke změně struktur, ale také ke změně toku myšlenek a jejich vyjádření, tak aby význam zůstal zachován. Vinay a Darbelnet¹⁶⁹ uvádějí dnes již klasický příklad, při něm se při překladu zamění populární sport ve výchozí kultuře, za stejně populární sport v kultuře cílové, aby se dosáhlo stejného efektu.

V právním překladu se adaptace využívá tam, kde neexistuje ekvivalentní termín (viz 4.2. Ekvivalence).

¹⁶⁸ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, str. 52

¹⁶⁹ DARBELNET, Jean a Jean-Paul VINAY. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, str. 53

5. Archaismy v NOZ a jejich překlad do francouzštiny

Tato kapitola se bude zabývat samotným výzkumem archaismů v NOZ. Základy pro tento výzkum jsme představili v předcházející teoretické části, v níž jsme se zabývali právním jazykem a jeho termíny, seznámili se se samotným pojmem archaismus, novým občanským zákoníkem i jeho dřívějšími úpravami a v neposlední řadě s překladatelskými postupy. Všechny nabyté znalosti zúročíme v části praktické. Na následujících stránkách popíšeme postup výzkumu a představíme materiály, z nichž jsme termíny extrahovali, rovněž vymežíme jejich koncepty. Při výzkumu budeme hodnotit zvolené překladatelské postupy, míru ekvivalence mezi českými a francouzskými termíny, stejně tak jako ekvivalenci mezi koncepty vymezenými v novém občanském zákoníku, ABGB a NaOZ. V poslední řadě se rovněž budeme zajímat o to, zda je francouzský termín rovněž hodnocen jako archaismus.

5.1. Materiály a terminologie

5.1.1. Materiály

V prvé řadě jsme pracovali s textem zákona č 89 / 2012 Sb., nový občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, z nějž jsme extrahovali archaismy. Jako archaismy chápeme výrazy, které jsou na okraji slovní zásoby, jsou časově příznakové a mají stylově neutrální synonyma. Následně jsme vybrané termíny porovnávali s jejich ekvivalenty v překladu NOZ. Podpůrnými materiály nám byly především *Slovník spisovné češtiny*, který jsme používali jako hlavní pomůcku při určování archaismů, rovněž jsme za stejným účelem nahlédli i do *Slovníku spisovného jazyka českého* a *Slovníku současné češtiny*. Dále jsme pracovali s textem ABGB ve znění pozdějších předpisů a NaOZ. Dalším podpůrným zdrojem byl také z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů. Termíny nalezené v překladu NOZ jsme dále konfrontovali s textem francouzského *Code civil des Français* a díla *Vocabulaire juridique* ve snaze zjistit, zda zvolené překladatelské řešení koresponduje s užívanými francouzskými právními termíny. Poslední jmenované dílo nám rovněž pomohlo určit, zda jsou francouzské termíny hodnoceny jako archaismy.

Francouzský překlad NOZ

Dříve než se začneme věnovat výzkumu představíme si poslední z hlavních pramenů s nimiž jsme pracovali, jedná se o francouzský překlad občanského zákoníku (dále je NOZ FR) (NOZ a C.Civ. viz kapitola 3. Nový občanský zákoník).

Text NOZ FR vznikl jako součást projektu *Nové soukromé právo*, který byl financován evropským sociálním fondem prostřednictvím operačního programu Lidské zdroje a

zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR. Hlavním programem tohoto projektu bylo uvedení nově účinných právních předpisů v život. Jeden z dílčích cílů představovalo převedení NOZ společně se z. č. 90/2012 Sb. zákonem o korporacích a z. č. 91/2012 Sb., zákonem o mezinárodním právu soukromém do čtyř světových jazyků, a to angličtiny, němčiny, ruštiny a francouzštiny.¹⁷⁰

Veřejnou zakázku na překlad NOZ vyhlásilo v dubnu 2013 Ministerstvo spravedlnosti. Lhůta na vyhotovení překladů činila 150 dní v ceně 430 Kč/NS.¹⁷¹ Dle zadávací dokumentace měli uchazeči vytvořit alespoň čtyřčlenný tým překladatelů, který by byl veden překladatelem s právním vzděláním, a jehož součástí by měl být alespoň jeden rodilý mluvčí, který má rovněž právní vzdělání.¹⁷² Dále bylo požadováno, aby se jednalo právní překlad. Překladatelé měli rovněž dbát na terminologii.: „*správnost a jednotnost při používání zavedené terminologie, soulad s právní terminologií používanou v právních předpisech zemí příslušné jazykové kultury, přednostní používání zavedené terminologie ve veřejně přístupných dokumentech (právní předpisy, judikatura atd.)*“¹⁷³ Tento tým měl rovněž zajistit kontrolu vytvořeného překladu rodilým mluvčím.¹⁷⁴ Výběrové řízení všech tří norem proběhlo 24. dubna 2014, překlady měly být zveřejněny na webových stránkách www.justice.cz za 03-2015.

Text v NOZ FR je vytvořen pouze pro informativní účely, umožňuje tedy osobám, které neovládají český jazyk, přístup k pochopení a právního textu. Překlad tak plní funkci deskriptivní. Jak udává Chromá¹⁷⁵, přeloženého textu se nelze dovolávat v žádném řízení. V případě jakéhokoli sporu se bude rozhodovat podle platného znění zákona v českém jazyce. Nutno poznamenat že se však zvolenou terminologií překladu zákona budou řídit další překladatelé či odborníci¹⁷⁶ při další práci, proto je nutné hledět si této skutečnosti při překladu a užívat jednotnou a co nejvíce aktuální terminologii. V textu překladu však není uvedeno, jakou terminologií, kterého frankofonního státu se překladatelé řídili.

¹⁷⁰ CHROMÁ, M *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. Str. 57-58

¹⁷¹ Chromá uvádí že se jednalo o zakázku podlimitní.

¹⁷² DUBĚDA, T. „Francouzský překlad nového občanského zákoníku.“ str. 39

¹⁷³ GLABOVÁ, M, Francouzský překlad nového občanského zákoníku: translátologická analýza vybraných částí, Str. 39. převzato ze zadávací dokumentace zakázky

¹⁷⁴ GLABOVÁ, M. Francouzský překlad nového občanského zákoníku: translátologická analýza vybraných částí, str. 39

¹⁷⁵ CHROMÁ, M. *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. Str. 56

¹⁷⁶ CHROMÁ, M, *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. Str. 56

5.1.2. Metodika

Archaismy jsme vyhledávali v celém rozsahu textu nového občanského zákoníku (§1 - §3081). Při rozpoznávání jsme se řídili poznatky vymezenými v kapitole 2 Archaismy. Podle nich se jedná o slova, která se nacházejí na okraji slovní zásoby, jsou časově příznaková a mají stylově neutrální synonyma. Pokud jsme takové slovo objevili, ověřili jsme jeho příslušnost do této skupiny primárně v SSČ, v případě nejasnosti jsme nahlédli i do SSJČ a SSoučČ, pokud byla označena popiskem arch., zast, nebo poněkud zast. či dř. řadili jsme je mezi archaismy, slova označená jako kniž. jsme do archaismů nezařazovali, protože jsme se jim v této práci nevěnovali.

Pojetí archaismu v právním prostředí se ukázalo být složitější a pouze lingvistické pojetí nestačilo. V právním prostředí platí jiná pravidla, dle norem jsou tak právní termíny označovány jako platné preferované zastaralé či neplatné. Vzhledem k tomu, že jsme se zabývali účinným právním předpisem jsou všechny termíny považováni za platné naopak termíny, které jsou nahrazeny současnými termíny NOZ, jsou dnes považovány za zastaralé. Bylo třeba přijít s novým vymezením archaismů.

V pojetí této práce považujeme za archaismy termíny navrátilší se do české právní terminologie (tedy termíny, které byly součástí ABGB, ve znění pozdějších předpisů nebo NaOZ)¹⁷⁷, které zároveň nefigurovali v textu z. č. 40/1964 Sb, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen SOZ – starý občanský zákoník).

5.2. Analýza archaismů

Hodnocení nalezených lexikálních archaismů

Z čistě technického pohledu nelze než souhlasit s hodnocením Karla Olivy. Text zákoníku je přehledný, jasný a psaný spisovnou češtinou. V textu se překvapivě lexikální archaismy nenacházejí. Ve dvou případech se však autoři přiklonili k užití přítomného přechodníku.

§ 67 (1) NOZ ... *Kdo jedná, dotýká se záležitosti nezvěstného, musí tak činit i s přihlédnutím k jeho zájmům.*

§650 NOU ...*To platí i v případě, když věřitel právo neuplatnil, jsa dlužníkem nebo osobou dlužníku blízkou lstivě uveden v omyl.*

V češtině je přechodník brán jako zastaralý jazykový prostředek, viz internetová jazyková příručka: *přechodníky mají charakter knižní až archaický*. Slouží k vyjádření současnosti

¹⁷⁷ Což, jak přiznávají autoři, jsou ideové zdroje NOZ

děje. Je otázkou, proč autoři tento tvar zvolili, a to navíc pouze ve dvou případech. Je možné, že chtěli zdůraznit průběžnost děje, aniž by větu museli více prodloužit.

Ve francouzském jazyce jsou však přechodníky (francouzsky *gérondif*) stále součástí běžného jazyka. V NOZ FR se ani v jednom z případů k převodu přechodníků nevyužívá *gerundivum*.

Art. 67 (1) ... Celui qui exerce dans des affaires relatives à l'absent, doit le faire en prenant ses intérêts en considération.

Art. 650 ... Cela s'applique également dans le cas où le créancier n'a pas exercé un droit, s'il a été induit faussement en erreur par le débiteur ou une personne proche de celui-ci.

5.2.1. Právní archaismy

V tomto případě jsme srovnávali text NOZ s ABGB s návrhem občanského zákoníku (dále jen NaOZ) a SOZ. Vypsali jsme termíny, které se shodovali s ABGB a NaOZ, respektive byly v rozporu s SOZ. Níže v tabulce č. 1 jsou pak tyto termíny uvedeny. V uvedených paragrafech jsou vybrané archaismy definovány. Pracovali jsme pouze se základní formou termínu, termíny vzniklé jejich derivací jsme posuzovali jako stejný termín (např. termíny *propachtovatel*, *pachtýř*, *pachtovné* jsme započítávala jako termín *pacht*). Rovněž víceslovné termíny jejichž součástí je termín uvedený v tabulce, nejsou započteny.

§	Termín	Přítomnost v ABGB	Přítomnost v NaOZ
15 odst. 2	Svéprávnost	✓	✓
545	Právní jednání	✓	✓
774	švagrovství	✓	✓
1024	Rozhrady	✓	✓
1045	Přivlastnění	✓	✓
1066	Přirozený přírůstek	✓	✓
1068	Naplavenina	✓	✓
1068	strž	✓	✓
1240	Právo stavby	x	✓
1257	Služebnost	✓	✓
1278	Právo pastvy	✓	✓

1479	Dědický nápad	✓	✓
1594	Odkaz	✓	✓
1498	dovětek	✓	✓
1848	Zřeknutí se dědického práva	✓	✓
1582	Dědická smlouva	✓	✓
1634	odúmrť	x	✓
1642	Povinný díl	✓	✓
1642	nepominutelný dědic	✓	✓
1682	Závěra pozůstalost	x	✓
1714	Zcizení dědického práva	x	✓
1808	Závdavek	✓	✓
1902	Novace	✓	✓
1949	Kvitance	✓	✓
1995	Prominutí dluhu	✓	x
2150	Koupě na zkoušku	✓	✓
2189	Výprosa	✓	x
2332	Pacht	✓	✓
2390	Zápůjčka	✓	✓
2707	Výměnek	x	✓

Tabulka 2 Nalezené archaismy v NOZ

Zhodnocení

V občanském zákoníku se nám podařilo nalézt třicet termínů, které můžeme považovat za archaismy. Oproti obvyklému stavu v právním jazyce převažují v našem výběru jednoslovné termíny (17). Toto je často reflektováno i v různých článcích o terminologii NOZ¹⁷⁸, v níž se jako příklady nových termínů objevují právě jednoslovné termíny (nejčastěji *pacht*, *výprosa* aj.). Zbylé termíny jsou víceslovné (13).

Další zajímavé zjištění přineslo porovnání výrazů navrátivších se termínů. Pouze čtyři nahrazují již neplatný termín, který pojmenovává stejný koncept v SOZ. Jedná se o termín

¹⁷⁸ Viz např., Uhlíř, D., *Proč neschválit nový občanský zákoník*

svéprávnost, který byl v SOZ označen jako *způsobilost k právním úkonům*. Autoři NOZ tuto změnu vysvětlili jako návrat k tradiční české terminologii, konkrétně v tomto případě je změna motivována snahou oprostit se od právních neologismů podmíněných totalitní ideologií¹⁷⁹. Pojmy *právní jednání*, *zápůjčka* a *nepominutelný dědic* nahrazují slovakismy, které do českého právního lexika vstoupily během procesu unifikace českého a slovenského práva¹⁸⁰. Termín *právní jednání* vstoupil do užívání namísto termínů *právní úkon*. U zbylých dvou termínů došlo pouze ke změnám na morfoložické úrovni, *zápůjčka* tak nahrazuje dřívější *půjčku* (v tomto případě se pouze přidal prefix) a u termínu *nepominutelný dědic* se pouze vypustilo jediné písmenko, jediný morfém, z původního *neopomenutelného dědice*. V případě tohoto termínu se rovněž změnila právní úprava (viz tabulka č. 3).

	Neopomenutelný dědic	Nepominutelný dědic
vymezení	Potomci zůstavitele	Potomci zůstavitele
Nárok na zákonný dědický podíl	Zletilí – nárok na ½ zákonného dědického podílu	Zletilí – nárok na ¼ zákonného dědického podílu
	Nezletilí – nárok na celý zákonný dědický podíl	Nezletilí – nárok na ¾ zákonného dědického podílu

Tabulka 3 Porovnání konceptu nepominutelný dědic v NOZ a SOZ

Pro zbylé termíny jsme v SOZ nenašli žádné odpovídající ekvivalenty. SOZ je tedy nijak nerozlišoval ani neupravoval. Tímto si lze udělat představu o zjednodušení staršího občanského zákoníku, který oproti současnému obsahoval pouze 879 paragrafů ve znění pozdějších předpisů, a pouhých 510 paragrafů v původním znění. Rovněž je třeba zmínit zákon o rodině a další specializované zákony, z nichž jsme brali v potaz pouze prvně jmenovaný. Ten obsahoval pouze 109 paragrafů ve znění pozdějších předpisů, oproti 320 paragrafům v NOZ. Příkladem zjednodušení může být uvedený termín švagrovství, který zákon o rodině nijak neupravuje z důvodu, že z něj nevstávají žádná práva ani povinnosti NOZ se mu však věnuje.

Dalším bodem našeho zájmu bylo zjistit, ve kterém právním předpisu figurují nalezené archaismy. V tabulce lze dobře vidět, že velká většina termínů je přítomna jak v ABGB, tak v NaOZ. Pouze pět termínů z NaOZ není obsaženo v ABGB, jedná se o *právo stavby*,

¹⁷⁹ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 24

¹⁸⁰ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 24

odúmrtí, závěru, zcizení dědictví a výměnek. Naopak jen dva termíny z ABGB (*prominuutí dluhu a výprosa*) nefigurují v NaOZ.

V poslední řadě můžeme shrnout, že největší část anarchismů spadá do okruhu dědického práva větší část do práva závazkového a věcného po jednom spadají potom termíny do práva rodinného aha tak obecných ustanovení. Nejvíce zastoupené oblasti jsou právě ty, které byly nejvíce dotčeny změnami.

5.2. Analýza vybraných archaismů

Vzhledem k rozsáhlosti daného vzorku jsme se rozhodli, že počet analyzovaných pojmů snížíme na 10. U těchto pojmů krátce zhodnotíme ekvivalenci v rámci právních úprav českého práva, poté porovnáme jejich ekvivalenty uvedené v překladu NOZ s platnou francouzskou terminologií. U českého a francouzského konceptu poté zhodnotíme míru jejich ekvivalence. Posledním bodem analýzy bude zjistit, zda francouzské termíny rovněž spadají do rámce archaismus či nikoli.

Pro následný výzkum jsme zvolili jednoslovné termíny, toto rozhodnutí jsme učinili především proto, že právě jednoslovné termíny, co jsou vzpomínáni v člancích a dílech zabývající se změnou terminologie nového občanského zákoníku častěji. U víceslovných termínů je těžší určit, zda se jedná o archaismus (pokud je vyhledáváme ve výkladových slovnících), obzvlášť v případě, kdy se skládají ze slova běžné slovní zásoby.

Ze vzorků jsme vypustili ale také dva navrátilší se latinismy *novaci* a *kvitanci*, které výkladové slovníky nehodnotí jako archaismy, navíc se jedná o koncepty dobře známé z jiných právních jazyků, v nichž nepřestali platit. Výběr tvoří slova českého původu, nebo jako v případě *švagrovství*, slova, která jsou vnímaná jako česká.

Zvolené termíny

1.	Svéprávnost	6.	Odúmrť
2.	Švagrovství	7.	Závďavek
3.	Rozhrady	8.	Výprosa
4.	Služebnost	9.	Pacht
5.	Odkaz	10.	Výměnek

Tabulka 4 Výběr termínů k analýze

Do skupiny analyzovaných termínů se jsme se snažili vybrat termíny z každé části občanského zákoníku, proto je zde zařazen pojem *svéprávnost* (upraven v obecné části) a *švagrovství* (upraven v části, zabývající se rodinným právem). Dědické a věcného právo jsou zastoupeny každé po dvou termínech. Nejpočetněji jsou zastoupeny termíny závazkového práva (4).

5.2.1. Svéprávnost

Dle NOZ § 15 odst. 2 představuje koncept *svéprávnosti* způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Svéprávná je každá osoba, která dovršila 18 let věku¹⁸¹. Svéprávnosti se nemůže nikdo vzdát a nelze jí nikomu odejmout, je však možné svéprávnost omezit, a to jen v případě zájmu člověka jehož to týká, po zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti.¹⁸² Děje se tak především v případech, kdy člověku hrozí újma, nebo je postižen duševní nemocí.

ABGB a NaOZ pracují s tímto konceptem, v žádném paragrafu jej však specificky neupravují.

V překladu NOZ se jako ekvivalent ve většině případů používá termín *capacité juridique*.

NOZ

§ 15 (2)

Svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem

NOZ FR

Art. 15 (2)

La capacité juridique est l'aptitude d'une personne à exercer ses droits et à respecter ses obligations

Ovšem v textu je termín přiložený i jinými prostředky například:

¹⁸¹ § 30 odst. 1. NOZ

¹⁸² § 55 odst. 1 NOZ

NOZ	NOZ FR
§30 odst. 2	Art. 30 (2)
Před nabytím zletilosti se plně <u>svéprávnosti</u> nabývá přiznáním <u>svéprávnosti</u> , nebo uzavřením manželství.	Le mineur est <u>émancipé de plein droit</u> par la reconnaissance <u>de plein droit</u> ou par le mariage.

V tomto případě se termín *svéprávnost* objevuje hned dvakrát. Ve překladu NOZ se zjednodušila konstrukce první části věty použitím slovesa *émanciper* (*émancipovat*) doplněné o výraz *de plein droit*, který odkazuje na *svéprávnost* v českém originálu. Francouzský překlad vystihuje smysl této části a zdá se být obratnější než české vyjádření. V druhé paragrafu se termín *svéprávnost* překládá znovu výrazem *de tout droit*, čímž překlad tohoto paragrafu zůstává konzistentní.

V následujícím příkladu byl naopak zvolen překlad pomocí parafráze, která vykládá smysl termínu:

NOZ	C. civ
§2066	Art. 2066
Osoba omezená ve svéprávnosti je způsobilá darovat a přijmout dar ...	Une personne dont la <u>capacité à exercer ses droits et obligations</u> a été restreinte est apte à faire une donation et accepter un don ...

V této práci budeme dál pracovat s nejčastějším ekvivalentem termínu *svéprávnost* v NOZ, a to s *capacité juridique*. Francouzské právo chápe daný termín širěji než české. Cornu samotný termín *capacité* vykládá jako způsobilost mít právo užívat je s. *Capacité*¹⁸³ dále rozlišuje na *capacité de jouissance* – způsobilost mít práva a povinnosti bez nutnosti zastoupení nebo asistence třetí osoby, čemuž odpovídá spíše český koncept právní osobnosti, a *capacité d'exercice* – způsobilost realizovat svá práva a povinnosti¹⁸⁴, která se blíží české právní úpravě *svéprávnosti* a který je jedno z překladatelských řešení

¹⁸³ „Aptitude à acquérir un droit et à l'exercer reconnue en principe à tout individu et, en fonction de leur nature, de leur objet et de leur forme, aux personnes morales“. CORNU, G. *Vocabulaire juridique*. Str. 342

¹⁸⁴ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*. str. 342-343

NOZ FR. Z tohoto důvodu se domníváme, že právě tento termín byl pro překlad termínu *svéprávnost* vhodnější.

Zhodnocení

Koncept *svéprávnost* je v nahlížených českých občanských zákonících používán v podobných kontextech, jelikož však ani jeden z historických pramenů občanského práva pojem více neupravuje, nelze zhodnotit míru ekvivalence se současným pojetím. Překladatelské řešení *capacité juridique*, však představuje pouze částečný ekvivalent českých a francouzských konceptů. Přesnějším překladem termínu *svéprávnost* by byl termín *capacité d'exercice*.

5.2.2. Švagrovství

Švagrovství vzniká mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela současně se vznikem manželství¹⁸⁵, uzavřením registrovaného partnerství však švagrovství nevzniká¹⁸⁶. Nevzniká rovněž mezi příbuznými jednoho manželů a příbuznými druhého manžela osoby sešvagřené jsou chápány jako osoby blízké¹⁸⁷. Švagrovství zaniká rozvodem manželství, prohlášením manželství za neplatné, nebo změnou pohlaví, nezaniká však v případě zániku manželství kvůli smrti jednoho z manželů.¹⁸⁸ Švagrovství v současné úpravě nepředstavuje překážku pro vznik manželství.

V ABGB upravuje švagrovství v §40 identicky s NOZ *jako poměr ..., který vzniká mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela. Ze švagrovství povstává překážka manželství, takže muž nemůže uzavřít manželství s příbuznými své manželky, uvedenými v § 65¹⁸⁹, a manželka s příbuznými svého muže tamtéž uvedenými.*¹⁹⁰ NaOZ švagrovství rovněž zmiňuje více se mu však nevěnuje.

V překladu NOZ se pro vyjádření tohoto konceptu užívá termín *famille par alliance*. Termín zvolený termín se v textu překladu NOZ objevuje všehovšudy pouze třikrát (nebereme-li v potaz odvozený termín *sešvagřený*), v jednom případě je termín rozšířen na *famille acquise par alliance*, překladatelé pro tento překlad zvolili postup zvaný *étouffement*.

¹⁸⁵ § 774 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový)

¹⁸⁶ Důvodová zpráva NOZ, str. 192

¹⁸⁷ § 22 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový)

¹⁸⁸ § 774 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový)

¹⁸⁹ Sourozenci, děti sourozenců i sourozenci rodičů

¹⁹⁰ ABGB §66

NOZ

Švagrovství

§ 774

Vznikem manželství vznikne švagrovství mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela

§ 774

... Zanikne-li manželství smrtí jednoho z manželů, švagrovství tím nezaniká.

NOZ FR

Famille par alliance

Art. 774

Suite au mariage, une famille par alliance voit le jour entre un des conjoints et les parents de l'autre

Art. 774

... Si le mariage prend fin suite au décès de l'un des conjoints, cela ne met pas fin à la famille acquise par alliance.

Ve francouzské terminologii jsme se se zvoleným termínem neseťkali, jako platný termín Cornu uvádí výraz *alliance* který definuje jako právní vztah mezi jedním z manželů a příbuznými druhého manžela, který vzniká uzavřením manželství, tímto rovněž mezi nejbližšími sešvagřenými osobami vznikají práva a povinnosti podobná těm pramenících z příbuzenství.¹⁹¹ Článek 161 C. civ. uvádí, že švagrovství v přímé linii představuje překážku pro vznik manželství.¹⁹²

Zhodnocení

V případě však švagrovství je úprava konceptu v nahlížený českých občanských zákonících pouze částečně ekvivalentní, jelikož švagrovství představuje překážku pro vznik manželství v ABGB, nikoliv však v NOZ. Stejně platí i o ekvivalenci francouzského a českého konceptu. V C.civ shodně s ABGB švagrovství představuje překážku pro vznik manželství a dále pak na rozdíl od české úpravy ve francouzské ze švagrovství vznikají práva a povinnosti. Zvolený překlad *famille par alliance*, vytvořený překladatelským postupem *étouffement*, se ve francouzské terminologii nevyskytuje platným ekvivalentem je termín *alliance*.

5.2.3. Rozhrady

Podle důvodové zprávy *rozhrady ukazují patrné hranice mezi pozemky, at' již jsou přirozené či umělé (zed', živý plot, mez atp.)*¹⁹³. Dále uvádí vyvratitelnou domněnku, že rozhrady jsou společné. Pokud je vlastnictví rozděleno, vlastník udržuje to, co mu patří,

¹⁹¹ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*. str. 154 *Lien juridique qui, établi par l'effet du mariage, entre chaque époux et les parents de l'autre, crée entre alliés les plus proches des droits, obligations, charges et interdictions comparables à ceux qui résultent de la parenté*

¹⁹² Art. 161 *En ligne directe, le mariage est prohibé entre tous les ascendants et descendants et les alliés dans la même ligne*

¹⁹³ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 269

musí je udržovat v dobrém stavu, není však povinen např rozpadlou zeď opravit. Má však právo požadovat opravu nebo obnovení, pokud bude rozhrada neznatelná.¹⁹⁴

V ABGB jsou definovány v zásadě shodně s NOZ, jsou považovány za společné vlastnictví a rovněž práva a povinnosti uvedené výše platí i v tomto případě. Identicky jsou vymezeny také NaOZ.

Pro překlad tohoto termínu se v prvním případě užilo opisného ekvivalentu *limites entre les fonds de terre*, v paragrafech se však ve většině případů užívá pouze první část zvoleného termínu – *limites*:

NOZ

Rozhrady

§1025

Kde jsou rozhrady dvojité nebo kde je vlastnictví rozděleno, udržuje každý svým nákladem, co je jeho.

NOZ FR

limites entre les fonds

Art. 1025

À l'endroit où les limites sont doubles ou bien où la propriété est divisée, chacun entretient ce qui lui appartient à ses frais

Francouzská terminologie nezná výše uvedený termín, užívá však podobný, a to *limites de propriété*, který Cornu definuje následovně: dělicí linie mezi sousedními pozemky.¹⁹⁵ V C Civ částečně se mu však věnuje v části vymezující služebnosti, přesněji v člancích 653-673.¹⁹⁶

Zhodnocení

Vymezení rozhrad v NOZ, ABGB a NaOZ je zcela shodné, jedná se tedy o plnou ekvivalenci. Zvolené překladatelské řešení se však shoduje s užívanou francouzskou terminologií pouze částečně, nejedná se tedy o funkční ekvivalent, a tak překladatelský postup lze hodnotit jako diluci směrem do francouzštiny. Vzhledem k tomu, že český koncept *rozhrady* se částečně kryje s některými služebnostmi vymezenými v C Civ. jsou koncepty *rozhrady* a *limites de propriété* pouze částečnými ekvivalenty.

¹⁹⁴ § 1024 - § 1028 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový) - znění od 06.01.2023

¹⁹⁵ „*Ligne séparative de deux terrains contigus.*“ Cornu, str. 1318

¹⁹⁶ Art. La réparation et la reconstruction du mur mitoyen sont à la charge de tous ceux qui y ont droit, et proportionnellement au droit de chacun.

5.2.4. Služebnost

Služebnost je formou věcného břemena. NOZ ji v §1257- § 1302 vymezuje velmi široce, nejenže jak se váží na věci nemovité (ty představují většinu), ale také na věci movité.¹⁹⁷ Věc zatížená věcným právem. Služebnost spočívá v povinnosti vlastníka něco strpět nebo se něčeho zdržet ve prospěch jiného, je tedy pasivního charakteru. V některých případech se zatíženou věcí pojí i vedlejší plnění vlastníka věci (např. povinnost přispívat na údržbu cesty). Služebnosti se dělí na služebnosti pozemkové a osobní. Služebnosti pozemkové se pojí s určitým pozemkem, příkladem takové služebnosti je služebnost inženýrské sítě, služebnost stezky průhonu a cesty nebo právo pastvy. Služebnost osobní se váže na určitou osobu, příkladem je služebnost užívací, požívací a služebnost bytu. Služebnosti nelze převést na jiné osoby nebo pozemky. Služebnost se nabývá smlouvou, závětí, vydržením, ze zákona nebo rozhodnutím orgánu veřejné moci. Zaniká v důsledku trvalé změny, *při které služebná věc již nemůže sloužit panujícímu pozemku nebo oprávněné osobě*¹⁹⁸. Nezaniká však spojením panujícího a služebního pozemku. Osobní služebnost zaniká smrtí oprávněné osoby, pokud však nebyla rozšířená na dědice.

Autoři NOZ se v důvodové zprávě přizvávají k převzetí úpravy služebností z NaOZ, pro své účely ji pouze nepatrně doplnili, upřesnili nebo přizpůsobili současné době¹⁹⁹. Rovněž texty ABGB a NaOZ vymezují služebnost v zásadě stejným způsobem. Rozdíl mezi staršími pojetími konceptu a současným pojetím představuje způsob zániku služebnosti. Ve ABGB a NaOZ zaniká služebnost spojením panujícího a služebního pozemku.²⁰⁰

V překladu NOZ se jako ekvivalent termínu služebnost zvolil výraz *servitude*, který se užíval konstantě při každé zmínce o daném konceptu. Tento termín je současně platným termínem francouzské terminologie. Vzhledem k tomu, že je se jedná o jeden ze zásadních konceptů věcného práva, bylo by více než překvapivé, pokud by se v překladu NOZ zvolilo jiné řešení.

NOZ

§1257 (1)

Věc může být zatížena služebností, která postihuje vlastníka věci jako věcné právo

NOZ FR

Art.1257 (1)

Un bien peut être chargé par une servitude, qui affecte le propriétaire de celui-ci comme droit réel

¹⁹⁷ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 328

¹⁹⁸ §1299 zákon č. 89/2012 Sb, NOZ

¹⁹⁹ Důvodová zpráva NOZ, str. 328

²⁰⁰ ABGB §526, NaOZ §363

Vzhledem k rozsáhlosti koncept jsem se rozhodla zanalyzovat také některé dvouslovné termíny, které v sobě obsahují jako jednu z částí termín *servitude*. Cílem je zjistit, zda tyto termíny ve francouzštině rovněž obsahují termín *servitude* a zda zvolená překladatelská řešení odpovídají platné francouzské terminologii. Cílem však není srovnání ekvivalence českých a francouzských konceptů.

Český termín	Řešení zvolená v překladu NOZ	Francouzský termín
Služebnost pozemku	Servitude foncière	Servitude
Služebnost osobní	Servitude personnelle	Servitude personnelle ²⁰¹
Služebnost okapu	Servitude de débord de toit	Servitude d'égout des toits
Služebnost rozlivu	Servitude d'écoulement	Servitude d'écoulement des eaux
Služebnost bytu	Servitude de l'appartement	Droit de l'habitation

Tabulka 5 Příkladů víceslovných termínů obsahující jejichž součástí je termín *servitude*

Jak lze vyčíst z tabulky, řešení zvolená v překladu nového občanského zákoníku a platné francouzské termíny mimo jediného (*droit de l'habitation*) se skládají z víceslovných termínů jejichž součástí je termín *servitude*. Česká a francouzská terminologie jsou v tomto ohledu téměř shodné. Zvolená překladatelská řešení v překladu NOZ se s výjimkou jediného zcela shodného termínu (*servitude personnelle*), s francouzskou terminologií shodují buď pouze částečně, nebo vůbec (*droit de l'appartement* vs *droit de l'habitation*). Překladatelé se tak platné francouzské terminologie pravděpodobně nedrželi.

Ve francouzském právu se *servitudes* vztahují pouze na věci movité²⁰². Cornu²⁰³ je definuje jako zatížení nemovitosti ve prospěch a k užívání vlastníka jiného pozemku. Tyto pozemky se dělí na *fonds servant* (*služebný pozemek*), pozemek zatížený služebností, a na *fonds dominant* (*panující pozemek*)²⁰⁴. Francouzská právní úprava dělí koncept na služebnosti plynoucí z přírodních podmínek, služebnosti uložené zákonem

²⁰¹ Zřídka používaný termín, Cornu jej uvádí jako hodný kritiky

²⁰² C. civ. art. 637, Une *servitude* est une charge imposée sur un héritage pour l'usage et l'utilité d'un héritage appartenant à un autre propriétaire.

²⁰³ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*, str. 2026

²⁰⁴ CORNU, G- *Vocabulaire juridique*, str.2026

nebo vzniklé dohodou mezi vlastníky.²⁰⁵ *Služebnosti* vznikají dohodou mezi vlastníky, držbou na třicet let nebo rozhodnutím vlastníka. Zanikají, když je již nelze déle užívat, pokud se po dobu třiceti let neužívaly, změnou smlouvy nebo spojením služebního a panujícího pozemku.²⁰⁶

Zhodnocení

Služebnosti lze po srovnání textů ABGB a NaOZ s NOZ hodnotit jako částečně ekvivalentní, jejich vymezení se liší pouze v odlišné formě jejich zániku. Překladatelské řešení termínu *služebnost* je *servitude*, které odpovídá platné francouzské terminologii. Po srovnání českého a francouzského konceptu docházíme k závěru, že koncepty jsou částečně ekvivalentní. Francouzský koncept se vztahuje pouze na nemovitosti, zatímco český také na věci movité, dále se liší formou vzniku (český koncept *služebnosti* vzniká mimo jiné rozhodnutím orgánu veřejné moci) i zániku *služebnosti* (francouzský koncept *služebnosti* zaniká spojením služebního a panujícího pozemku).

5.2.5. Odkaz

*Odkaz upravuje NOZ v § 1477, §1478 a v § 1594-1632. Podle § 1477 odst. 1 se prostřednictvím institutu odkazu zřizuje pohledávka na vydání určité věci, věci určitého druhu, nebo na zřízení určitého práva. Druhý odstavec specifikuje, že odkazovník není dědicem. Na rozdíl od dědictví, které představuje podíl na pozůstalosti, *se odkazem přikazuje dědici nebo odkazovníku, aby osobě, v jejíž prospěch je odkaz zřízen, vydal určitou věc buď z pozůstalosti nebo z vlastního majetku*²⁰⁷. Odkazy jsou zatíženi všichni dědici podle poměru jejich podílů, i v případě, že odkazovaná věc patří pouze jednomu dědici. Jednotlivé podíly dědictví však musí být alespoň z jedné čtvrtiny odkazy nezatížené. Odkaz může zůstavitel zřídit několika způsoby, buď v pořízení pro případ smrti (závěti, dovětku nebo dědické smlouvě) nařídí určité osobě, aby předmět odkazu vydala odkazovníku, nebo určí, že povolaný dědic určitou věc dědit nemá, čímž vznikne odkaz zákonným dědicům. Dále se za odkaz považuje darování s podmínkou, že obdarovaný dárce přežije. Odkazovníkem se může i stát právnická osoba, která má teprve vzniknout, jestliže vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele. Zůstavitel rovněž může odkazem zatížit odkazovníka, čímž vznikne pododkaz. Právo na odkaz nabývá odkazovník smrtí zůstavitele. Odkaz jednotlivých věcí, práv k těmto věcem, menších*

²⁰⁵ C. civ. art. 639

²⁰⁶ C. civ. art. 703-710

²⁰⁷ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. str. 396

odměn nebo odkazy veřejně prospěšné, dobročinné a podobné jsou splatné ihned, jiné až po roce od smrti zůstavitele. Zůstavitel má samozřejmě právo z vlastní vůle odkaz odvolat, a to tak, že odkázanou věc zničí, změní tak, že se jedná o již zcela jinou věc nebo odkázanou pohledávku vymůže a vybere. Odkazovník má právo odkaz odmítnout, poté se na něj hledí jako by odkaz vůbec nenabyl. Podle důvodové zprávy je velkou výhodou odkazu, že odkazovníka nijak nezatěžuje přispěním na uhrazení zůstavitelových dluhů, a proto se často využívá k dobročinným a všeobecně prospěšným účelům, jako jsou např. charitativní plnění nadacím, dotace politickým stranám a hnutím, poskytnutí předmětů muzejní nebo galerijní hodnoty příslušným ústavům apod.²⁰⁸

Odkaz upravuje jak ABGB, tak NaOZ. Prvně zmíněný text rovněž explicitně v § 535 vymezuje rozdíl mezi dědictvím a odkazem, a to následovně: *je-li na někoho pamatováno nikoli takovýmto poměrným dílem celé pozůstalosti, nýbrž jen jednotlivou věcí, jednou nebo několika věcmi určitého druhu, částkou nebo právem, nazývá se to, čím je pamatováno, odkazem (legátem), i kdyby to dle hodnoty bylo největší částí pozůstalosti...* Ve své podstatě se koncept odkazu v ABGB a v NOZ shoduje, avšak v některých pasážích ABGB je upraven odlišně, např. zůstavitel může pozůstalost zcela zatížit odkazy, a tedy dědicům nemusí nic zbýt²⁰⁹, dále příspěvky k podpoře chudobinců, invalidoven a nemocnic a veřejného vyučování nejsou pokládány za odkazy, nýbrž státní platy²¹⁰ a darováním s podmínkou nevzniká odkaz. V § 656-680 vymezuje předměty odkazu detailněji. Koncept odkazu v NaOZ je vymezen obdobně jako v ABGB, zatížení pozůstalosti rovněž není nijak limitováno²¹¹, také podrobněji vymezuje předměty odkazu, na druhou stranu v NaOZ odkaz vzniká také darováním pro případ smrti²¹² stejně jako v NOZ. V porovnání s ním však v NaOZ lze odkaz po smrti zůstavitele zcizit²¹³. Vzhledem k výše zmíněným odlišnostem, lze ekvivalenci vymezení konceptu odkazu v ABGB, NaOZ a NOZ hodnotit částečnou.

²⁰⁸ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze str. 395-396

²⁰⁹ Důvodová zpráva- konsolidovaná verze, Str. 398

²¹⁰ §694 ABGB

²¹¹ § 507 NaOZ

²¹² §467 NaOZ

²¹³ § 496 NaOZ

V rozsahu celého textu překladu NOZ se pro termín *odkaz* konstantně používá výraz *legs*.

NOZ

§ 1595

Odkaz může zřídít osoba způsobilá pořizovat závěti.

NOZ FR

Art. 1595

Un legs peut être institué par une personne apte à établir un testament.

I v tomto případě se jedná o jeden z důležitých institutů, v tomto případě, dědického práva, který upravuje většina evropských občanských zákoníků, mimo jiné i C. Civ.²¹⁴, a tedy fakt, že zvolené překladatelské řešení při každé zmínce o daném termínu nijak nekolísá.

Z tohoto důvodu lze očekávat, že termín *legs* bude tvořit jedno z hesel *Vocabulaire juridique*. Cornu jej definuje následovně: jednostranné právní jednání v podobě poručení pro případ smrti, obsažené v závěti (je ve své podstatě odvolatelné), jímž zůstavitel zanechává veškerý svůj majetek nebo jeho část ve vlastnictví nebo k požívání odkazovníku, anebo mu jím zřizuje určité právo (např. právo užívání, služebnost bytu, služebnost...).²¹⁵ C. Civ. se věnuje konceptu *legs* v článcích 1002-1024. Francouzské právo, na rozdíl od českého, dělí koncept na *legs universel*, *legs a titre universel* a na *legs a titre particulier*. V případě *legs universel* zůstavitel odkazuje jednomu nebo několika odkazovníkům veškerý svůj majetek, *legs a titre universel* odkazuje určitý podíl na majetku (polovinu, třetinu, anebo veškerý nemovitý či movitý majetek), poslední formou odkazuje zůstavitel odkazovníku určitou věc. V každém z těchto případů nabývá odkazovník právo na odkaz dnem smrti zůstavitele, to však jen v případě že se tak výslovně vyjádřil zůstavitel v závěti. Pokud má zůstavitel dědice, odkaz se nedotkne povinného dílu. Zůstavitel volí odkaz, aby odkázal část nebo celou pozůstalost osobě, která není nepominutelný dědic, nebo nepominutelnému dědici přiděluje vyšší podíl, než mu je zákonem vyhrazen.²¹⁶ Podobně jako v české právní úpravě je odkaz odvolatelný a lze jej využít pro dobročinné účely. Na druhou stranu vzniká pouze poručením pro případ smrti.

²¹⁴ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 396

²¹⁵ Cornu, *Vocabulaire juridique*, str. 1292

²¹⁶ Legs. Dictionnaire juridique <https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/legs.php>

Zhodnocení

Koncept *odkazu* se věnují všechny tři nahlížené české právní texty, ač ABGB a NaOZ sloužily za vzor pro NOZ, v některých aspektech se liší (především tím, že první dva zmiňované umožňují zatížení celého dědictví). Z tohoto důvodu jsou pouze částečně ekvivalentní. V Překlade NOZ se jako obdoba daného termínu používá termín *legs, který* je znám také francouzskému právu. Jedná se tak o překladatelský postup substituce. Koncept odkazu se ve francouzském a českém právním částečně pojetí liší, např. způsobem vzniku, z tohoto důvodu jsou koncepty hodnoceny jako částečně ekvivalentní.

5.2.6. Dovětek

Dovětek je jedna ze tří forem pořízení pro případ smrti, další dvě jsou závět' a dědická smlouva. Obecně mají být pořízení pro případ smrti učiněné *v klidu, po zralé úvaze a s rozvahou, svobodně a bez závislosti na jiných osobách*.²¹⁷ Dovětek je odvolatelný projev vůle, kterým může zůstavitel nařídit odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas anebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz.²¹⁸ Lze jej porídit společně se závětí, v tomto případě se jedná o dovětek testamentární, nebo bez závětí, dovětek intestátní²¹⁹. Platí pro něj obdobná úprava jako pro závět', avšak dovětkem se neustanovují dědici.

Dovětek upravuje jak ABGB, tak NaOZ. V obou právních textech je definován obdobným způsobem, a to srovnáním se závětí. V ABGB se tak v § 553 činí následovně: *Je-li v posledním pořízení ustanoven dědic, nazývá se toto závětí; obsahuje-li však pouze jiná opatření, nazývá se dovětkem*²²⁰. Dovětek musí být rozvážný, určitý a svobodný, dále má být napsaný vlastní rukou nebo alespoň vlastnoručně podepsaný zůstavitelem a svědky. Dovětek se ruší odvoláním, nebo novým dovětkem. Podobné pátí i pro úpravu dovětku v NAOZ.

²¹⁷ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze NOZ, str. 369

²¹⁸ § 1498, z. č. 89/2012 Sb. NOZ

²¹⁹ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. Str. 370

²²⁰ NaOZ jej vymezuje § 393: *Poslední pořízení je závětí, je-li v něm ustanoven dědic; dovětkem, obsahuje-li toliko jiná opatření*

V překladu NaOZ se jako ekvivalent termínu *dovětek* ve všech třech případech, kde se objevuje, používá latinismus *postscriptum*:

NOZ

§1498

Dovětek

Dovětkem může zůstavitel nařídit odkaz, ...

C. Civ.

Art. 1498

Postscriptum

Le testateur peut ordonner un legs par postscriptum,

Zvolené překladatelské řešení však nerozeznává ani *Cide civil*, ani *Vocabulaire juridique*, že se nejedná o právní termín dokládá také výkladový slovník Larousse²²¹, který rozeznává jediný význam tohoto výrazu, tj. to, co se přidává za dopis, dodatek. Při překladu se tedy zvolil ekvivalent slovníkový, nikoli právní.

V důvodové zprávě se jako synonymum dodatku, používá rovněž latinismus, a to kodicil²²². Tento termín se již ve *Vocabulaire juridique* objevuje ve formě *codicille*²²³. Cornu jej definuje jako dokument, který doplňuje, mění nebo ruší dřívější závět'.²²⁴ Svým vymezením se český a francouzský koncept zcela odlišují, panuje tedy mezi nimi nulová ekvivalence.

Zhodnocení

ABGB, NaOZ a NOZ upravují dovětek zcela shodně, především v NaOZ se projevuje největší ideová inspirace NOZ, kdes se výslovně jmenují opatření, která dodatek upravuje. Koncepce dovětku ve třech nahlížených právních textech je plně ekvivalentní. Jako překladatelské řešení dovětku byl zvolen výraz *postscriptum*, který však není právní termín. Jako možný ekvivalent dovětku byl na základě latinského původu jeho synonyma kodicil, určen termín *codicille*. Ani v tomto případě si český a francouzský koncept neodpovídají, a jsou tak nulově ekvivalentní.

²²¹ Larousse [online], postscriptum, Ce que l'on ajoute à une lettre après la signature, dostupné na: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/post-scriptum/62948>,

²²² Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 359

²²³ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 370

²²⁴ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*, str. 423

5.2.7. Závďavek

Podle NOZ § 1808-§1809 se závďavkem potvrzuje uzavření smlouvy. Odevzdává se nejpozději při uzavření smlouvy. Strana, která jej dala, tak poskytuje jistotu, že dluh splní. Pokud tato strana však dluh nesplní, druhá strany si závďavek může ponechat. Pokud tato strana rovněž dala závďavek, může požadovat dvojnásobek, splnění dluhu nebo náhradu škody, pokud splnění dluhu není možné. Závďavek rovněž sloužit jako odškodné, pokud se neujednalo jinak. Závďavek tak plní tři funkce, funkci důkazní zajišťovací a sankční.²²⁵ Pokud ale splnění dluhu znemožní vyšší moc, sankční funkce se neuplatňuje.

ABGB i NaOZ definují závďavek zcela shodně s textem NOZ. ABGB § 908 uvádí: *Na to, co se dává při uzavření smlouvy napřed, jest hleděti, vyjímajíc případ zvláštní úmluvy, jen jako na znamení, že smlouva byla uzavřena, nebo jako na jistotu, že smlouva bude splněna, a nazývá se to závďavek.* Rovněž všechny další náležitosti jsou totožné.

Co se týče překladatelského řešení termínu závďavek, zvolil se výraz *avance*, který se užívá v překladu NOZ konstantně.

NOZ

Závďavek

§ 1808

(1) Byl-li ujednán závďavek, vyžaduje se, aby byl odevzdán nejpozději při uzavření smlouvy.

NOZ FR

Avance

Art. 1808

(1) Si une avance a été consentie, il est exigé qu'elle soit remise au plus tard au moment de la conclusion du contrat

Zajímavé je, že se výraz *avance* užívá i jako překlad termínu *záloha*, ačkoli v titulku uvádějící tento termín, je použit výraz *acompte*. Překlad tak připívá ke smazávání rozdílu mezi těmito dvěma koncepty²²⁶ a vyvolává nejasnost.

NOZ

Záloha

§ 1807

(1) Má se za to, že co dala jedna strana druhé před uzavřením smlouvy, je záloha.

NOZ FR

Acompte

Art. 1807

(1) Il est présumé que ce qu'a donné une partie à une deuxième avant la conclusion d'un contrat est une avance

²²⁵ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze str. 445-446

²²⁶ Záloha, jak je uvedeno výše, se dává před uzavřením smlouvy a na rozdíl od závďavku plní pouze funkce důkazní a sankční, nikoli funkci zajišťovací (neposkytuje tak záruku splnění dluhu). NOZ §1807 a <https://www.ucetnictvifajt.cz/zavdavek-a-zaloha>

Výraz *avance* definuje *Vocabulaire juridique* následovně: Platba předem (před uzavřením smlouvy nebo vykonání činnosti) z části dluhu. Jak vidno, toto vymezení je oproti českému velmi obecné a odpovídá mu pouze částečně. Podíváme-li se na termín *acompte*, ten je ještě vágnější: *Paiement partiel imputé sur le montant de la dette*.²²⁷ Konceptu závdavku nejvíce odpovídá termín *arrhes*, který Cornu definuje jako peněžitou částku nebo jinou movitou věc plnící funkci zajišťovací a důkazní, tato částka, která se po splnění odečte od ceny, nebo ji ztratí strana, která odstoupila, anebo strana, jež způsobila propadnutí smlouvy, zaplatí druhé strany dvojnásobek.²²⁸ C. Civ se tomuto konceptu věnuje v článku 1590 a v článku 1715, který se věnuje funkci důkazní. Zde shodně s českým *závdavkem*, pouze ten, kdo jej popírá, musí dokázat, že smlouva nebyla uzavřena. (v tomto případě se však hovoří pouze o nájemní smlouvě). Termín *arrhes* tak hodnotím jako vhodnější překladatelské řešení, neboť se blíží českému termínu.

Zhodnocení

Termín závdavek je zcela shodný napříč všemi zmíněnými českými předpisy, jedná se tedy o jasnou plnou ekvivalenci. V překladu NOZ použitý termín *avance*, neodpovídá dostatečně popisovanému termínu. V tomto případě se zvolené překladatelské řešení neshoduje s francouzskou terminologií. Přesnější by bylo zvolení termínu *arrhes*. Český a navržený francouzský koncept jsou téměř shodné, přesto se najdou rozdíly, proto se jedná o koncepty s částečnou ekvivalencí.

5.2.8. Výprosa

Výprosa²²⁹ spočívá v bezplatném přenechání věci bez ujednání doby, po kterou se má věc užívat, a bez ujednání účelu, ke kterém se má užívat. Půjčitel tedy může požadovat její vrácení kdykoli. Výprosník však věc nemůže vrátit v době, kdy by tím půjčiteli způsobil obtíže, ledaže s tím půjčitel souhlasí. Pokud vznikne na věci škoda, výprosník ji musí nahradit, pokud však škoda vznikne užíváním přiměřeným její povaze škodu nahradit

²²⁷ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*. str. 72

²²⁸ *Somme d'argent (ou autre chose mobilière) qui, remise par une partie contractante à l'autre en garantie de l'exécution d'un marché conclu (secondairement pour preuve de l'accord) est destinée soit à s'imputer sur le prix, comme *acompte, en cas d'exécution, soit (dans les cas où le versement d'arrhes vaut moyen de *dédit) à être perdue par celui qui l'a versée, s'il se *départit de l'opération ou à lui être restituée au double par l'autre, si le dédit vient de son fait* (C. civ., a. 1590)., CORNU, G. *Linguistique* str.216

²²⁹ § 2189- § 2190 z. č. 89/2012 Sb., NOZ

nemusí. Pokud se nalezne ztracená věc, výprosník ji musí vrátit a půjčitel mu vrátí náhradu, kterou za ní dostal.

Výprosa je vymezena v ABGB § 974 identicky s NOZ, nezmiňuje však náhradu škody. Návrh zákona z roku 1937 termín výslovně nezmiňuje, upravuje jej však v § 826, zcela shodně s NOZ. *Nebyly-li smlouveny ani doba, po kterou se má věci užívat, ani účel, ke kterému se jí má užívat, může se půjčitel domáhati vrácení věci, kdy je mu libo*, tak je tomu i v případě náhrady škody, vrácení ztracené věci či zakázání navrácení věci, pokud to půjčiteli způsobí nepříjemnosti.²³⁰

V překladu NOZ se jako ekvivalent termínu *výprosa* používá výraz *faveur*, pouze v jednom případě se překládá výrazem *grâce*:

NOZ

§ 2189

Přenechá-li půjčitel někomu bezplatně věc k užívání, aniž se ujedná doba, po kterou se má věc užívat, ani účel, ke kterému se má věc užívat, vzniká výprosa.

NOZ

§993

... to, co mu bylo povoleno jen výprosou, jde o pravou držbu

NOZ FR

Art. 2189

Si un prêteur prête gratuitement un bien à quelqu'un pour l'utiliser sans même que soit consentie une période pendant laquelle le bien doit être utilisé, ni un but pour lequel le bien doit être utilisé, la faveur naît.

NOZ FR

Art. 993

... ce qu'il lui a été autorisé seulement par une grâce, il s'agit d'un droit de possession.

Vyhledáme-li se výraz *faveur* ve *Vocabulaire juridique*, ani jeden z nabízených významů ani částečně neodpovídá konceptu *výprosy*, obdobně výraz *grâce*, který se používá ve spojení s *faveur*, svým významem nepotkává s uvedeným konceptem. Možným ekvivalentem je termín *prêt* a *l'usage*, kterou C. Civ. definuje jako smlouvu, jíž jedna stran přenechá straně druhé věc bezúplatně k užívání, druhá strana ji po skončení užívání vrátí. Avšak i tento termín má blíž spíše k výpůjčce než k výprose. Možný je i termín *Détention précaire*, spočívající v tom, že jedna strana drží věc, jíž musí vrátit ve chvíli, kdy si ji vlastník vyžádá.²³¹ Ani tento výraz však výprosu zcela nevystihuje

²³⁰ NaOZ, §829-§831

²³¹ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*, str.1664

Zhodnocení

Jako v případě předchozího konceptu je i vymezení *výprosy* plně ekvivalentní ve všech nahlížených českých právních předpisech. Zvolené překladatelské řešení se však s tímto konceptem zcela rozchází, navrhovaná řešení překladu rovněž odpovídají pouze částečně a jsou blíže výpůjčce než výprose. Koncept pravděpodobně ve francouzském právu neexistuje, ekvivalence českého konceptu a zvolených překladatelských řešení se hodnotí jako nulová.

5.2.9. Pacht

Pacht upravuje NOZ v § 2332-2357. Jeho principem je přenechání věci pachtýři jak k užívání, tak k požívání. Tímto se odlišuje od nájmu, v němž lze věc pouze užívat. Pachtýř však může z věci brát užitky a plody, musí ale o ni starat jak řádný hospodář. Pacht vzniká uzavřením pachtovní smlouvy, v níž se pachtýř zavazuje, že bude propachtovateli platit pachtovné nebo mu poskytne poměrnou část z výnosu věci. Propachtovatel nesmí bez předchozího souhlasu věc užívat někým jiným, nebo měnit její hospodářské určení, či způsob jejího užívání a požívání. Propachtovatel má je oprávněn nebo povinen k různým opatřením, které mohou mít na pachtýře pozitivní, ale také negativní dopad. Pokud mu způsobí ztráty na výnosech, propachtovatel mu je musí nahradit, pokud naopak výnosy věci zvýší, může naopak on přiměřeně zvýšit pachtovné. Pokud má propachtovaná věc vadu a propachtovatel ji neodstraní, pachtýř má právo na slevu z pachtovného, opraví-li ji sám má právo na náhradu nákladů. Jestli mu tato vada způsobuje výrazné ztráty má právo na prominutí pachtovného, nebo výpověď pachtu bez výpovědní doby. Pacht končí uplynutím sjednané doby smlouvy, výpovědí odstoupením od smlouvy aj. Součástí pachtu může být také inventář, což je soubor zejména movitých věcí určených k užívání hlavní věci a jejímu řádnému obhospodařování²³². Po skončení pachtu jej pachtýř vrátí propachtovateli, případný rozdíl se vyrovná v penězích. Pacht se dále dělí na pacht zemědělský (týká se zemědělského nebo lesního pozemku) a pacht závodu.

Pacht vymezuje ABGB v § 1090-1150 a NaOZ v §943-979. ABGB jej definuje následovně: Lze-li užívati pronajaté věci bez dalšího vzdělávání, nazývá se smlouva

²³² Důvodová zpráva – konsolidovaná verze. str. 514

smlouvou nájemní; lze-li ji však užívatí jen pílí a přičiněním, nazývá se smlouvou pachtovní.²³³ V principu je pacht upraven obdobně jako v NOZ, s výjimkou že v případě platby v podobě poměrné části z výnosu věci, nevzniká pachtovní, nýbrž společenská smlouva.²³⁴ Dále ABGB nerozeznává zemědělský pacht ani pacht závodu, naopak vyděluje dědický pacht, který ale nezná NOZ. NaOZ rovněž definuje pacht ve srovnání s nájmem, přičemž jako hlavní rozdíl podtrhuje právo požívací. V ostatních bodech je rovněž koncept shodný s jeho vymezením v ABGB. Vzhledem k rozdílnosti v plynoucí z vyplácení pachtovního hodnotíme koncepty pachtu v ABGB a NaOZ ve srovnání s jeho definicí v NOZ jako částečně ekvivalentní.

Ve překladu NOZ se termín pacht převádí do francouzštiny výrazem *fermage*. Děje se tak konstantě při každé zmínce o tomto konceptu:

NOZ

§ 2339 (1)

Pacht ujednaný na dobu neurčitou lze vypovědět v šestiměsíční výpovědní době ...

NOZ FR

Art. 2339 (1)

Un fermage consenti pour une durée indéterminée peut être résilié dans un délai de six mois ...

Jedinou výjimku představuje překlad dvouslovného termínu *pacht závodu*. Ten je v části, která jej vymezuje, překládán vždy termínem *fermage d'une entreprise*:

NOZ

§2349 (2)

Pacht závodu se považuje za převod činnosti zaměstnavatele.

NOZ FR

Art. 2349 (2)

On considère le fermage d'une entreprise comme un transfert des activités de l'employeur.

Vocabulaire juridique termín *fermage* rozpoznává. Podle prvního z nabízených významů se jedná o nájemné, které se platí v rámci smlouvy známé jako *bail a ferme*, jíž se pronajímá zemědělská půda, buď penězi, nebo v naturáliích.²³⁵ Druhý z významů označuje v širším slova smyslu samotný koncept *bail à ferme*. Jak lze vidět, tento koncept je má společné rysy s českým *pachtem*, ale je definován mnohem úžeji. Jeho předmětem je pouze zemědělská půda, proto má blíže k *zemědělskému pachtu*, avšak ani jemu

²³³ § 1091 ABGB

²³⁴ § 1103 ABGB

²³⁵ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*, str. 984

neodpovídá na sto procent, neboť se netýká lesních pozemků.²³⁶ Jedná se tedy o částečnou ekvivalenci.

Zhodnocení

Koncept *pachtu*, spočívajícím v užívání a požívání propachtované věci za pachtovné, upravují všechny tři nahlížené právní texty. ABGB a NaOZ jej definují zcela totožně, rovněž ve srovnání s NOZ jsou koncepty téměř shodné, avšak oproti současné úpravě se liší v tom, že pokud se platí výnosem z věci, neuzavírá se pachtovní, nýbrž společenská smlouva. Z tohoto důvodu jsou koncepty hodnoceny jako částečně ekvivalentní. Termín *pacht* je v překladu NOZ přeložen jako *fermage*. Tento koncept odpovídá českému pachtu pouze částečně, blíže má k pachtu zemědělskému, proto ekvivalenci konceptů hodnotíme jako částečnou.

5.2.10. Výměnek

Výměnek vymezuje NOZ v § 2707-2715. Spočívá v tom, že si pro sebe nebo třetí osobu majitel nemovitosti, v souvislosti s jejím převodem, vymění práva nebo plnění, která slouží k zaopatření na jeho dobu života. Nabyvatel nemovitosti se je zavazuje poskytnout. Tato plnění jsou vždy uvedena ve smlouvě o výměnku, často se jedná o zajištění bydlení a peněžité nebo naturální dávky, mohou to však být i různé služby²³⁷. Osoba zavázaná k výminku je povinna pomoci výměnkáři, pokud ten onemocní, má úraz nebo se ocitne podobné nouzi, i když tak není stanoveno ve smlouvě. Pokud dojde ke zkáze stavby, v níž byl výměnek zřízen, musí tato osoba zajistit na vlastní náklady výměnkáři náhradní bydlení. Jestliže tato osoba již není déle schopna vyplácet naturální dávky, soud může stanovit, že se nahradí peněžitým důchodem. Výměnek je nezcizitelný a nedělitelný, tedy nelze přepsat na výměnkářovi dědice ani jej není možné postoupit²³⁸. Pokud je výměnek vyhrazen manželům, nezkracuje se smrtí jednoho z nich.

V ABGB jsme vymezení výměnku nenalezli, avšak v NaOZ je definován v §1096 - §1108 dosti podrobně a zároveň zcela ve shodě s NOZ. Výměnek je tak rovněž nezcizitelný a nedělitelný. Osoba zavázaná k výminku plní závazky plynoucí ze smlouvy, je povinna zajistit výměnkáři náhradní bydlení nebo pomoc v nemoci, či při úrazu, aj.

²³⁶ Contrat de bail rural (ou bail à ferme) <https://entreprendre.service-public.fr/vosdroits/F31643>

²³⁷ Důvodová zpráva, str. 534

²³⁸ ... postoupit lze jen právo na splatné dávky, avšak ne na ty, jejichž rozsah je určen podle osobních potřeb výměnkáře. § 2713, z. č. 89/2012 Sb., NOZ

V překladu NOZ je jako ekvivalent českého termínu *výměnek* zvolen výraz *rente viagère*. Toto řešení se užívá neměnně v celém textu překladu:

NOZ	NOZ FR
§2712	Art. 2712
<u>Výměnek</u> vyhrazený manželům se nezkracuje smrtí jednoho z nich.	Une <u>rente viagère</u> réservée aux époux n'est pas limitée en raison du décès d'un conjoint.

Jedinou výjimku představuje překlad § 2710 odst. 1, v němž je dvouslovný termín *naturální výměnek* přeložen výrazem *prestations en nature*. Překladatelé zde zvolili termín *prestation*, který významově odpovídá českému ekvivalentu.

NOZ	NOZ FR
§ 2710 odst. 1	Art. 2710 1
... naturální výměnek (se) zcela nebo zčásti nahradí peněžitým důchodem ...	<u>les prestations en nature</u> soient partiellement ou totalement compensées par une pension de retraite

Nahlédneme-li do *Vocabulaire juridique*, nalezneme v něm pojem *rente viagère* definovaný následovně: Renta vyplácená jedné nebo více osobám, zpravidla (ne však zcela nutně) věřitelům, v po dobu jejich života.²³⁹ Tuto rentu lze získat prostřednictvím tzv. *vente en viager*, kdy se kupující k jejímu vyplácení při koupi zaváže, navíc zaplatí ještě tzv. bouquet. Podobně jako český *výměnek*, je *rente viagère* nezczitelný a nedělitelný, rovněž se nezkracuje smrtí jednoho z manželů. Tento koncept je však spojen pouze s peněžitým plněním, na rozdíl od konceptu *výměnku*, ve kterém mohou být dávky rovněž naturálního charakteru, nabyvatel také nemá vůči prodávajícímu žádné jiné povinnosti. Jedná se o částečnou ekvivalenci.

Možnou obdobou *výměnku* může rovněž být koncept označený jako *bail à nourriture*, který Cornu²⁴⁰ definuje jako smlouvu, kterou se nabyvatel nemovitosti zavazuje k zajištění potravin a další péče prostřednictvím roční dávky nebo jiného příspěvku. Přesněji se nabyvatel postará o každodenní potřeby prodávajícího do konce jeho života. Výše dávek je stanovena na základě zdravotního stavu, a může se proto měnit. Dávky mohou být vypláceny v penězích nebo naturáliích. Tento koncept je českému *výměnku*

²³⁹ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*. str. 282. *Rente due pendant la vie d'une ou de plusieurs personnes (« sur la tête de »)*, généralement (mais non forcément) des crédientiers

²⁴⁰ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*. Str. 189

bližší než předchozí uvedený, proto se domníváme, že by býval pro překlad NOZ lepší volbou. Stále však není zcela totožný, z tohoto důvodu jej hodnotíme jako částečně ekvivalentní.

Zhodnocení

V ABGB koncept *výměnku* nefiguruje, avšak NaOZ a NOZ vymezují koncept zcela shodně. Mezi těmito dvěma zákoníky v tomto ohledu panuje plná ekvivalence. V překladu NOZ se zvolil jako jeho ekvivalent termín *rente viagère*, který však není dostatečně přesný. Jako vhodnější překladatelské řešení navrhuje termín *bail a nourriture*, který má četné rysy podobné českému *výměnku*, přesto není zcela totožný (např. se výše vyplácené dávky mění v podle zdravotního stavu „výměnkáře“, což v české úpravě není stanoveno). Proto jsou i tyto koncepty pouze částečně ekvivalentní.

5.3. Vyhodnocení analýzy

Na následujících stránkách shrneme výsledky našeho výzkumu, při kterém jsme se zaměřili na čtyři body. Nejprve zhodnotíme míru ekvivalence archaických konceptů v ABGB a NaOZ v porovnání s NOZ, poté srovnáme zvolená překladatelská řešení s právními termíny, přičemž se budeme zabývat i zvolenými překladatelskými postupy a v poslední řadě porovnáme ekvivalenci českých a francouzských konceptů.

i. Míra ekvivalence českých konceptů v ABGB, NaOZ a NOZ

Porovnáním analyzovaných konceptů v úpravě NOZ s jejich úpravou v ABGB a NaOZ jsme zjistili, že mezi nimi panuje částečná (4) a plná ekvivalence (5), koncept *svéprávnost* jsme nehodnotili, neboť není v ABGB ani v NaOZ výslovně definován. Nebrali jsme v potaz míru ekvivalence mezi vymezením konceptů v ABGB a NaOZ, protože ta není předmětem našeho výzkumu. Ačkoli se v některých případech koncepty lišily (např. *švagrovství*), v žádném z případů nedošlo k odlišnému hodnocení ekvivalence v porovnání s jejich vymezením v NOZ. Shrnutí lze vidět v tabulce č. 6:

Koncept	Ekvivalence konceptu v ABGB a NaOZ v porovnání s NOZ
Svéprávnost	---
Švagrovství	Částečná
Rozhrady	Plná
Služebnost	Částečná
Odkaz	Částečná
Dovětek	Plná
Závdavek	Plná
Výprosa	Plná
Pacht	Částečná
Výměnek	Plná

Tabulka 6 Ekvivalence českých konceptů v ABGB, NaOZ a NOZ

V první řadě není vůbec překvapivé, že v tabulce nefiguruje koncept s nulovou ekvivalencí. V důvodové zprávě se autoři NOZ výslovně hlásí k inspiraci NaOZ²⁴¹, je tedy logické, že vymezení konceptů, které uvedli znovu v platnost se podobá jejich dřívější úpravě. Zajímavé je že počet částečně a dokonale ekvivalentních termínů je téměř vyrovnaný, o jeden však převyšují koncepty s plnou ekvivalencí (5), z nichž nejpočetnější skupina spadá mezi koncepty závazkového práva. Částečnou ekvivalenci (4) některých konceptů lze přičíst snaze autorů o modernizaci staršího pojetí nebo přiblížení se existujícím evropským občanským zákoníkům, které také sloužili NOZ za vzor.²⁴²

ii. Překladatelská řešení zvolených termínů v překladu NOZ a jejich porovnání s platnou francouzskou terminologií

V tabulce níže je zobrazen přehled překladu termínů z NOZ a jeho porovnání s platnou francouzskou terminologií. Graficky odlišené jsou pak termíny, které francouzská terminologie nezná a jejich platné obdoby, nebo (jako v případě konceptu *výprosy* a jeho překladu *faveur*) zvolené řešení pojmenovává jiný koncept.

²⁴¹ Důvodová zpráva – konsolidovaná verze, str. 17

²⁴² Důvodová zpráva konsolidovaná verze, str. 17

Termín v NOZ	NOZ FR	Francouzská terminologie
Svéprávnost	Capacité juridique	Capacité juridique
Švagrovství	Famille par alliance	Alliance
Rozhrady	Limites entre les fonds de terre	Limites de propriété
Služebnost	Servitudes	Servitudes
Odkaz	Legs	Legs
Dovětek	Postscriptum	Codicille
Závdavek	Avance	Avance
Výprosa	Faveur	---
Pacht	Fermage	Fermage
Výměnek	Rente viagère	Rente viagère

Tabulka 7 Porovnání překladatelských řešení překladu NOZ s platnou francouzskou terminologií

Jak vidno, překladatelská řešení tvoří z větší části (6) skutečně platné francouzské termíny, přesto je jejich počet nižší, než jsme předpokládali. Je otázkou proč jich není více, jelikož většina konceptů, které pojmenovávají, je ve francouzském právu alespoň částečně ekvivalentní s českými koncepty (více viz. *Ekvivalence českých a francouzských konceptů*). Jedno z možných vysvětlení by mohlo být, že autoři překladu záměrně zvolili nestandardní terminologii, aby naznačili rozdíly v ekvivalenci českých a francouzských konceptů. Toto se však neshoduje se záměrem vytyčeným v zadávací dokumentaci překladu NOZ, který vyzívá k užívání zavedené terminologie. Pouze pro termín *výprosa* jsme nenalezli ve francouzské terminologii odpovídající termín, neboť nejspíše neexistuje ani jeho koncept, v tomto případě je tedy skutečnost, že autoři překladu nepoužili platný termín logicky vysvětlitelná.

Zaměříme-li se na zvolené překladatelské postupy, dominuje substituce, která spočívá v nahrazení termínu nebo fráze VJ zcela odpovídajícím termínem nebo frází CJ. Příkladem jsou všechny termíny platné ve francouzském právu, jmenovitě např. *svéprávnost* – *capacité juridique* nebo *služebnost* – *sevitude*. Ve dvou případech se objevuje diluce směrem do francouzštiny, a to u termínů *švagrovství* – *famille par alliance* a *rozhrady* – *limites entre les fonds de terre*. Dále lze pozorovat také postup

modulace u překladateli vytvořeného termínu pojmenovávajícího koncept *výprosy – faveur*.

V poslední řadě se krátce pozastavíme nad formou termínů v překladu NOZ (NOZ FR). Námí vybrané a analyzované termíny jsou jednoslovné a většina z nich (6) zůstala jednoslovná i po překladu do francouzštiny. Rovněž většina platných francouzských termínů (6) je jednoslovná, mezi nimi i *švagrovství – alliance*, které bylo naopak v NOZ FR přeloženo termínem dvouslovným. Zbylé termíny (*svéprávnost, rozhrady, výměnek*) byly rovněž přeloženy dvouslovnými termíny, platná terminologie má tutéž formu.

iii. Ekvivalence českých a francouzských konceptů

Ekvivalenci jsme hodnotili mezi českými koncepty a koncepty francouzskými, pojmenovanými platnou terminologií uvedenou v tabulce č.8. Mezi koncepty převládá ekvivalence částečná (7 případů), objevují se tři případy ekvivalence nulové a zcela chybí dokonalá ekvivalence. Výsledky srovnání jsou zaneseny v tabulce č. 7 uvedené níže:

Český koncept	Francouzský koncept	Ekvivalence
Svéprávnost	Capacité juridique	Částečná
Švagrovství	Alliance	Částečná
Rozhrady	Limites de propriété	Částečná
Služebnost	Servitude	Částečná
Odkaz	Legs	Částečná
Dovětek	Codicille	Nulová
Závdavek	Avance	Nulová
Výprosa	Faveur	Nulová
Pacht	Fermage	Částečná
Výměnek	Rente viagère	Částečná

Tabulka 8 Ekvivalence českých a francouzských konceptů

V tabulce jsou čtyři koncepty tučně zvýrazněny, u nich autoři překladu sice zvolili platný překladatelský termín, ale koncept, který označoval zcela neodpovídal českému. Níže v tabulce č. 10 jsou uvedeny francouzské právní koncepty, které podle našeho soudu, korespondují s českými koncepty mnohem více:

Výše uvedený francouzský koncept	Navrhovaný koncept	Ekvivalence navrhovaného konceptu s českým
Capacité juridique	Capacité d'exercice	Plná
Avance	Arrhes	Částečná
Rente viagère	Bail a nourriture	Částečná

Tabulka 9 Navrhované koncepty a srovnání jejich ekvivalence s českými koncepty

Tyto koncepty, ač dva stále odpovídají českým pouze částečně, s nimi vykazují více shodných než řešení zvolená v NOZ FR. Z tohoto důvodu se domníváme, že by byly vhodnější volbou.

Budeme-li pracovat s navrhovanými koncepty, v našem výběru se nachází jediný dokonale ekvivalentní koncept, a to *svéprávnost – capacité d'exercice*. Takto nízký počet však není vůbec překvapivý, vzhledem k charakteru právního jazyka a právních termínů, jsou takovéto termíny spíše vzácné. Možným důvodem identičnosti vymezení konceptů je, že představují jeden ze základních konceptů občanského práva, a tedy jsou přítomné ve všech občanských zákonících, které je mohou vymezovat obdobně. Obecně o dokonalých ekvivalentech platí, že je lze užívat, aniž by hrozila odlišná interpretace v jednom z jazyků.

Zdaleka nejpočetnější skupinu tvoří částečné ekvivalenty. U těchto konceptů je třeba dát si při jejich použití dát pozor, neboť mohou způsobit přinejmenším nedorozumění. V některých případech však mohou mít vážné právní následky. Z tohoto důvodu je důležitý vnitrojazykový překlad, jelikož překladatel v jeho průběhu nejenže odhalí odlišnosti mezi koncepty, ale také si stanoví, jaký druh překladu vytvoří. Pokud bude překlad pouze informativního charakteru, použití částečného ekvivalentu s sebou nenese žádné výrazné riziko, pokud se s tímto překladem bude déle pracovat (přeloží např. smlouvu) je třeba rozdíly mezi koncepty reflektovat, aby jednotlivé strany chápali zcela totožně.

V našem výběru jsme se setkali rovněž s několika koncepty s nulovou ekvivalencí, přesto se nám alespoň pro jeden podařilo ve francouzském právu nalézt částečně ekvivalentní koncept, *závdavek – arrhes*. Ten plní stejně jako závdavek funkci důkazní, zajišťovací a sankční. Ve francouzském právu však vůbec neexistuje termín dovětek, obě řešení jak to navrhované v NOZ FR, tak koncept *codicille* se dají přeložit jako *dodatek*.

iv. Archaismy ve francouzských konceptech

Posledním cílem této práce bylo zjistit, zda jsou termíny, kterými se překládaly české archaismy v NOZ FR, respektive odpovídající platné francouzské termíny, jsou rovněž hodnoceny jako archaismy.

K tomuto jsme znovu použily *Vocabulaire juridique*, který mimo jiné informuje i o zastaralosti předkládaných termínů. V seznamu zkratk²⁴³ uvádí hned čtyři, které upozorňují na z úzu vycházející termín. Jsou to zkratky anc. (ancien), arch. (archaïque), obs. (obsolète) a vx. (vieux, vieilli). Všechny tyto zkratky se brali v potaz při výzkumu, jakákoli použitá zkratka znamená že daný termín je archaismus.

Po nahlédnutí do všech hesel můžeme krátce shrnout, že ani jeden z analyzovaných francouzských termínů není hodnocen jako archaismus. Možným vysvětlením je, že české termíny se navrátili do užívání poté, co byly kvůli zjednodušení občanského práva vyškrtnuty z občanského zákoníku, francouzské právo s většinou pracovalo nepřerušeně, jelikož se v některých případech jedná o důležité koncepty, a tohoto důvodu nejsou vnímány jako zastaralé.

²⁴³ CORNU, G. *Vocabulaire juridique*, Str. 32-37

Závěr

V této práci jsme se zabývali archaismům v novém občanském zákoníku a jejich překladem do francouzštiny. V teoretické části, složené ze čtyř kapitol, jsme se nejprve věnovali právnímu jazyku, zaměřili jsme se na jeho slovní zásobu, především na termíny. Krátce jsme představili také právní styl. Následně jsme se věnovali charakteristice archaismů, které vymezili jsme vůči historismům. Tématem následující kapitoly byl nový občanský zákoník. Nejprve jsme vymezili občanské právo jako takové, poté jsme se zabývali historií NOZ a jeho současnou podobou, neopomněli jsme zmínit také francouzský Code civil. V poslední kapitole této části jsme se zaměřili na problematiku překladu, s důrazem na právní překlad a ekvivalenci, poté jsme představili základní překladatelské postupy, mezi nimi metody popsání Vinayem a Darbelnetem.

V praktické části jsme uvedli materiály, s nimiž jsme pracovali, především jsme blíže představili francouzský překlad nového občanského zákoníku. Dále jsme popsali zvolenou metodologii. Jako dílčí cíle jsme si stanovili určit míru ekvivalence mezi archaismy NOZ a jejich starší úpravou a zjistit, zda jsou ekvivalenty analyzovaných termínů hodnoceny ve francouzštině rovněž jako archaismy. Hlavním cílem je popsat, jakým způsobem byly archaismy přeloženy a určit míru ekvivalence mezi českými a francouzskými koncepty, které dané termíny pojmenovávají.

Pracovali jsme s celým textem nového občanského zákoníku, v němž se nám na základě stanovených kritérií podařilo odhalit 30 archaismů. Z nich jsme vybrali deset jednoslovných termínů z každé části občanského zákoníku jmenovitě *svéprávnost*, *švagrovství*, *rozhrady*, *služebnost*, *odkaz*, *dodatek*, *závdavek*, *výprosa*, *pacht* a *výměnek*, které jsme dále analyzovali. Z těchto termínů, je většina plně ekvivalentní s jejich dřívější úpravou, zbylé jsou částečně ekvivalentní, mezi žádnými nepanuje nulová ekvivalence. Autoři překladu nejčastěji používali překladatelský postup substitute, ve dvou případech zvolili postup diluce směrem do francouzštiny a v jednom případě modulaci. Většinu zvolených ekvivalentů tvořili platné francouzské termíny, ve třech případech bylo však na místo platných termínů užito jiného řešení. V případě srovnání českých a francouzských konceptů byla nejčastější formou ekvivalence, ekvivalence částečná. Zbylé tři byly nulově ekvivalentní. U těchto případů jsme navrhli zvolit koncepty, které se nám zdály jako vhodnější obdoba českých. Žádný ze zkoumaných francouzských termínů není hodnocen jako archaismus.

Předmětem dalšího výzkumu v této oblasti by se mohly stát víceslovné termíny hodnocené jako archaismy. Bylo by zajímavé zjistit, zda bychom u nich došli ke totožným výsledkům, nebo by se u nich projevily rozdílné tendence.

Résumé

Nous avons consacré notre mémoire sur le thème des archaïsmes qui apparaissent dans le Code civil tchèque et de leurs équivalents utilisés dans la traduction française publiée par le Ministère de la Justice de la République tchèque.

Dans la partie théorique, composée de quatre chapitres, nous avons d'abord traité de la langue juridique, en nous concentrant sur son vocabulaire, en particulier sur les termes juridiques. Nous nous sommes également intéressés du style juridique. Ensuite, nous avons présenté quelques définitions tirées des dictionnaires monolingues tchèques et français portant sur l'archaïsme, nous avons examiné le concept donné en nous appuyant notamment sur l'ouvrage de Přemysl Hauser, *Nauka o slovní zásobě*. Le chapitre suivant est consacré au Code civil tchèque. Nous avons d'abord défini le droit civil en tant que tel, puis nous avons examiné l'histoire de sa codification et sa forme actuelle, sans oublier de mentionner le Code civil des Français. Dans le dernier chapitre de cette partie, nous avons étudié la notion de la traduction, en mettant l'accent sur la traduction juridique et le concept de l'équivalence. Enfin, nous avons présenté les méthodes de traduction décrites par Vinay et Darbelnet dans *Stylistique comparée du français et de l'anglais*.

Dans la partie pratique, nous avons d'abord présenté les matériaux avec lesquels nous avons travaillé, en particulier la traduction française du Code civil tchèque. Nous avons également décrit notre méthodologie. Un de nos objectifs a été de déterminer le degré d'équivalence entre les concepts dites archaïsmes dans Code civil tchèque et ses formes plus anciennes, concrètement Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (abrégié en ABGB) ou le Code civil autrichien qui été en vigueur sur territoire tchèque jusqu'en 1965 et la proposition du Code civil de 1937. De plus, nous avons voulu vérifier si les équivalents des termes analysés sont également considérés comme des archaïsmes en français. L'objectif principal de la mémoire était de décrire le moyen de la traduction des archaïsmes et de déterminer le degré d'équivalence entre les concepts tchèques et français dont les termes en question dénomment.

Dans notre mémoire, nous avons décidé de considérer comme archaïsmes les termes qui sont rentrés dans le Code civil tchèque et qui étaient auparavant définis soit par l'ABGB, soit par la proposition de Code civil de 1937. Nous avons fait ce choix car, d'un point de vue juridique, il s'agit de termes valables qui ne sont plus considérés comme obsolètes dans la législation. Sur cette base, nous avons pu identifier 30 archaïsmes. Nous avons

ensuite réduit cette sélection à dix termes simples. Ces termes proviennent de toutes les parties du Code et sont (à l'exception du terme *švagrovství*) d'origine tchèque. Pour la plupart de ces concepts dont les termes dénomment, l'équivalence avec leur ancienne formulation est absolue, tandis que les autres présentent une équivalence partielle.

Ensuite, nous avons comparé les termes avec leurs équivalents dans la traduction du nouveau code civil. Dans la plupart des cas, un seul terme a été utilisé de manière cohérente pour désigner un seul concept. La plupart des équivalents trouvés correspondaient à des termes français valables, mais dans trois cas, une solution différente a été choisie. Les auteurs de la traduction ont le plus souvent utilisé la méthode de substitution, dans deux cas ils ont choisi la méthode de dilution vers le français et dans un cas la modulation. En ce qui concerne la comparaison des concepts tchèques et français, la forme d'équivalence la plus fréquente était l'équivalence partielle, les trois autres n'étant pas du tout équivalentes. On a alors suggéré des concepts qui nous semblaient être des analogues plus appropriés des concepts tchèques, Après avoir consulté le *Vocabulaire juridique*, nous avons constaté qu'aucun des termes français examinés n'est classé comme archaïsme.

De futures recherches pourraient être liées à l'observation des termes complexes du Code civil tchèque considérés comme des archaïsmes et leurs traduction française pour voir si nous obtenons des résultats identiques ou s'ils présentent des tendances différentes.

Seznam zkratek

NOZ – Nový občanský zákoník

C Civ – Code civil des français

ASCS – Akademický slovník cizích slov

SSČ – Slovník spisovné češtiny

SSoučČ – Slovník současné češtiny

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

CJ – cílový jazyk

VJ – výchozí jazyk

CT – cílový text

VT – cílový text

ABGB – Všeobecný zákoník občanský

NaOZ – Návrh občanského zákoníku z roku 1937

SOZ – starý občanský zákoník (z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník)

NOZ FR – francouzský překlad nového občanského zákoníku

Seznam použitých obrázků a tabulek

Obrázek 1 Lineární model právní komunikace.....	46
Obrázek 2 Komunikační model rozdělený překladem na dva články s předjímanou komunikační vazbou mezi odesílatelem 1 a příjemcem 2	47
Obrázek 3 Komunikační model rozdělený překladem do jiného jazyka na dva články bez jakékoli vazby mezi odesílatelem 1 a příjemcem 2	47
Obrázek 4 Proces právního překladu s důrazem na roli překladatele.....	48
Tabulka 1 Shrnutí překladu vybraných francouzských termínů do češtiny.....	50
Tabulka 2 Nalezené archaismy v NOZ.....	65
Tabulka 3 Porovnání konceptu nepominutelný dědic v NOZ a SOZ.....	66
Tabulka 4 Výběr termínů k analýze.....	68
Tabulka 5 Překlady víceslovných termínů obsahující jejichž součástí je termín služebnost	74
Tabulka 6 Ekvivalence českých konceptů v ABGB, NaOZ a NOZ.....	88
Tabulka 7 Porovnání překladatelských řešení překladu NOZ s platnou francouzskou terminologií.....	89
Tabulka 8 Ekvivalence českých a francouzských konceptů.....	90
Tabulka 9 Navrhované koncepty a srovnání jejich ekvivalence s českými koncepty	91

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Odborná literatura

CABRILLAC, Rémy. Introduction générale au droit. 14e édition. Paris: Dalloz, 2021.

Cours Dalloz. Série droit privé. ISBN 978-2-247-20639-1.

CORNU, Gérard. *Linguistique juridique*. 3e éd. Paris: Montchrestien, 2005. Domat droit privé [Montchrestien]. ISBN 2-7076-1425-4.

CORNU, Gérard. *Vocabulaire juridique*. 12e éd. Association Henri Capitant. Paris: Quadrige, 2017. ISBN 978-2-13-080246-4.

ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV – Institut sociálních věcí, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.

DARBELNET, Jean, VINAY, Jean-Paul. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction*. Nouvelle édition revue et corrigée. Paris: Didier, 1977. ISBN 2-278-00894-3.

DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Občanské právo hmotné*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2016. ISBN 978-80-7552-187-3.

FIALA, Josef. *Občanské právo*. 1. Brno: Doplněk, 1993. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně [Masarykova univerzita, Doplněk]. ISBN 80-210-0734-6.

GLABOVÁ, Miroslava. *Francouzský překlad nového občanského zákoníku: translátologická analýza vybraných částí*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav Translatologie. Vedoucí práce doc. PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D.

GREVISSE, Maurice a André GOOSSE. *Le bon usage: grammaire française*. 13. éd. rev., 9. tirage. [Paris]: Duculot, 2006. ISBN 2-8011-1045-0.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: Učebnice pro vys. školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

CHROMÁ, Marta. *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2851-6.

KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-54-8.

KNAPPOVÁ, Marta a Jiří ŠVESTKA. *Občanské právo hmotné*. Sv. I. Díl 1., obecná část. Díl 2., věcná práva. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2002. ISBN 80-86395-28-6.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol.: *Občanské právo hmotné 1*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-468-0.

TIONOVÁ, Alena. *Francouzština pro pokročilé*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-22619-1.

TOMÁŠEK, Michal. *Překlad v právní praxi*. Praha: Linde, 1998. ISBN 80-7201-125-1.

ZUMTHOR, Paul. *Introduction aux problèmes de l'archaïsme. Cahiers de l'Association internationale des études françaises*, 1967, n°19. pp. 11-26

Internetové zdroje

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* [online]. ZÁKONY PRO LIDI [cit. 7.07.2023]. Dostupné z: [<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>]

Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník* [online]. ZÁKONY PRO LIDI [cit. 7.07.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-40?citace=1>

Zákon č. 94/1963 Sb., *zákon o rodině* [online]. ZÁKONY PRO LIDI [cit. 7.07.2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-40?citace=1>

Všeobecný zákoník občanský [online]. Beck-online [cit. 20.07.2023]. Dostupné na: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>

Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 [online]. [cit. 20.07.2023] Dostupné na: <https://digi.law.muni.cz/xmlui/handle/digilaw/7035>

Code civil. In: Legifrance [online]. Le service public de la diffusion du droit [cit. 08.07.2023]. Dostupné z: www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

Francouzský překlad nového občanského zákoníku [online]. © 2013–2015 Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 18.07.2023]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Code-civil.pdf>

Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze) [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky [citováno 20.07.2023]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

CHROMÁ, Marta. O právním překladu převážně vážně. Online. ATLAS CONSULTING spol. s.r.o. © 1999-2023. 06.06.2014 [cit. 04.04.2023]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/o-pravnim-prekladu-prevazne-vazne>

CHROMÁ, Marta. Překlad jako právní interpretace. Online. ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA 1. 2010. s. 161-173 [cit. 10.05.2023] Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/866/Iurid_1_2010_14_chroma.pdf

DUBĚDA, Tomáš. Francouzský překlad nového občanského zákoníku. *Soudní tlumočnick* [online]. 2015, 39-42 [cit. 10.07.2023]. Dostupné z: https://static.kstcr.cz/data/uploaded/1457967724191281/st_2015_07_web.pdf

GOUVERNEMENT.FR. Naissance du Code civil des Français, l'une des« masses de granit » napoléoniennes de la France. [online] [cit. 20.06.2023]. dostupné z: [<https://www.gouvernement.fr/partage/9056-naissance-du-code-civil-des-francais>]

HOUBERT, Frédéric. Réflexions sur l'archaïsme dans le langage du droit, *La jurilinguistique dans tous ses états*, tome II. Pp. 1-8 [cit. 04.04.2023] dostupné na : https://www.academia.edu/51034350/R%C3%A9flexions_sur_l'archa%C3%AFsme_dans_le_langage_du_droit

Internetová jazyková příručka [online]. Jazyková poradna ÚJČ AV ČR: © 2008–2023 [cit. 29.6.2023]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana, 2012-2018. *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. [cit. 20.05.2023]. Dostupné z: [<https://www.czechency.org/>]

LIŠKOVÁ, Michaela. Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus. *Jazykovědné aktuality*. roč. LII – 2015. č. 3 a 4. str. 102-116. [cit. 04.04.2023] dostupné z:
https://web.archive.org/web/20160706212757/http://jazykovednesdruzeni.cz/JA15_34.pdf

Nový občanský zákoník [online]. MŠCR: ©2013-2015 [cit. 29.06.2023]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>

OLIVA, Karel. *Jazykový posudek návrhu občanského zákoníku*. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2008 [cit.25.06. 2019]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Jazykovy_posudek__Ustavu__pro_jazyk_cesky__Akademie_ved__Ceske_republiky.pdf

Slovník současné češtiny [online]. Nechybujte.cz. [cit. 29.6.2023]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny>

RADIMSKÝ, J. Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique? 2004. *Etudes romanes de Brno, Sborník prací FF MU L 25: 37–44* [cit. 20.04.2023]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/113605.pdf

UHLÍŘ, D., *Proč neschválit nový občanský zákoník*. 1.1.2014. [online]. Praha: Česká advokátní komora. [cit. 07.07.2023] Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20140101164907/http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=6627>